

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav translatologie

JAROSLAV ŠPIRK

**ANTON POPOVIČ A JEHO PŘÍNOS K VÝVOJI
TRANSLATOLOGIE**

Magisterská diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Zuzana Jettmarová, M.Sc.

Praha 2006

Čestně prohlašuji, že jsem diplomový úkol vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu.

V Praze dne 4. 9. 2006

.....

Chtěl bych upřímně poděkovat všem, kteří se svými cennými připomínkami či konzultacemi podíleli na vzniku této práce: Antonu Popovičovi mladšímu, Sávovi Popovičovi, PhDr. Márii Valentové, prof. PhDr. Lubomíru Plesníkovi, CSc., prof. PhDr. Tiboru Žilkovi, DrSc., doc. Jánů Vilikovskému, CSc., prof. PhDr. Editě Gromové, CSc., PhDr. Evě Preložníkové, PaedDr. Daniele Laudani, prof. PhDr. Zdeňku Mathauserovi, DrSc., PhDr. Milanu Hrdličkovi, CSc., univerzitním profesorům Josému Lambertovi, Itamaru Even-Zoharovi, Gideonu Tourymu, Susan Bassnett-McGuire a Raymondů van den Broeckovi.

Můj zvláštní dík patří PhDr. Zuzaně Jettmarové, M.Sc. za její inspiraci, motivaci a mimořádnou trpělivost.

ANOTAČNÍ LÍSTEK:

ŠPIRK, Jaroslav. *Anton Popovič a jeho přínos k vývoji translatologie* [magisterská diplomová práce]. Praha, 2006. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie. Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Jettmarová, M.Sc.

Tato teoreticko-historiografická magisterská diplomová práce se zabývá osobností slovenského teoretika překladu Antona Popoviče (1933-1984) a jeho přínosem pro translatologii od konce šedesátých do počátku osmdesátých let 20. století. Práce se zabývá teoretickými a metodologickými východisky Popovičova díla (zvláště Jiřím Levým a Františkem Mikem), analyzuje Popovičovy nejdůležitější práce v oboru translatologie a sleduje domácí i zahraniční kritiku jeho prací a návaznost na ně. Závěrem se autor pokouší o zhodnocení Popovičovy role pro vývoj československé a světové translatologie, zvláště tzv. deskriptivního proudu translatologie, resp. tzv. manipulační školy. Příspěvek této diplomové práce je možné spatřovat především v prvním pokusu o ucelenější pohled na osobnost a dílo Antona Popoviče.

Klíčová slova: Anton Popovič, metatext, metakomunikace, metaliteratura, výrazový posun, věda o překladu, deskriptivní translatologie, manipulační škola, Jiří Levý, František Miko.

BIBLIOGRAPHICAL CARD:

ŠPIRK, Jaroslav. *Anton Popovič and his Contribution to the Development of Translation Studies*. [Master's Thesis]. Prague, 2006. Charles University. Faculty of Philosophy and Arts. Institute of Translation Studies and Interpreting. Supervisor: PhDr. Zuzana Jettmarová, M.Sc.

This theoretic-historiographical thesis deals with the personality of the Slovak scholar Anton Popovič (1933-1984) and his contribution to translation studies between the late 1960s the early 1980s. The thesis examines the theoretical and methodological underpinnings of Popovič's theoretical work (especially Jiří Levý and František Miko), analyzes his most important publications within the field of translation studies, and discusses criticisms as well as inspirations of his conception of translation. The thesis concludes with an evaluation of Popovič's role in developing Czechoslovak and international translation studies, most importantly of the so-called *descriptive translation studies*, or the *manipulation school*. The contribution of this thesis may be regarded primarily as a first attempt at a comprehensive study of the personality and thinking of Anton Popovič.

Key words: Anton Popovič, metatext, metacommunication, metaliterature, shifts of expression, translation studies, descriptive translation studies, manipulation school, Jiří Levý, František Miko.

ANOTAČNÍ LÍSTEK:

ŠPIRK, Jaroslav. *Anton Popovič a jeho přínos k vývoji translatologie* [magisterská diplomová práce]. Praha, 2006. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav translatologie. Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Jettmarová, M.Sc.

Tato teoreticko-historiografická magisterská diplomová práce se zabývá osobností slovenského teoretika překladu Antona Popoviče (1933-1984) a jeho přínosem pro translatologii od konce šedesátých do počátku osmdesátých let 20. století. Práce se zabývá teoretickými a metodologickými východisky Popovičova díla (zvláště Jiřím Levým a Františkem Mikem), analyzuje Popovičovy nejdůležitější práce v oboru translatologie a sleduje domácí i zahraniční kritiku jeho prací a návaznost na ně. Závěrem se autor pokouší o zhodnocení Popovičovy role pro vývoj československé a světové translatologie, zvláště tzv. deskriptivního proudu translatologie, resp. tzv. manipulační školy. Příspěvek této diplomové práce je možné spatřovat především v prvním pokusu o ucelenější pohled na osobnost a dílo Antona Popoviče.

Klíčová slova: Anton Popovič, metatext, metakomunikace, metaliteratura, výrazový posun, věda o překladu, deskriptivní translatologie, manipulační škola, Jiří Levý, František Miko.

BIBLIOGRAPHICAL CARD:

ŠPIRK, Jaroslav. *Anton Popovič and his Contribution to the Development of Translation Studies*. [Master's Thesis]. Prague, 2006. Charles University. Faculty of Philosophy and Arts. Institute of Translation Studies and Interpreting. Supervisor: PhDr. Zuzana Jettmarová, M.Sc.

This theoretic-historiographical thesis deals with the personality of the Slovak scholar Anton Popovič (1933-1984) and his contribution to translation studies between the late 1960s the early 1980s. The thesis examines the theoretical and methodological underpinnings of Popovič's theoretical work (especially Jiří Levý and František Miko), analyzes his most important publications within the field of translation studies, and discusses criticisms as well as inspirations of his conception of translation. The thesis concludes with an evaluation of Popovič's role in developing Czechoslovak and international translation studies, most importantly of the so-called *descriptive translation studies*, or the *manipulation school*. The contribution of this thesis may be regarded primarily as a first attempt at a comprehensive study of the personality and thinking of Anton Popovič.

Key words: Anton Popovič, metatext, metacommunication, metaliterature, shifts of expression, translation studies, descriptive translation studies, manipulation school, Jiří Levý, František Miko.

Obsah

Obsah	1
1. Úvod.....	3
2.1 Biografie	5
2.1.1 Profil osobnosti	5
2.1.2 Rodina	7
2.1.3 Politický kontext	8
2.1.4 Věda jako styl	9
2.1.5 Zahraniční cesty	12
2.1.6 Kolegové a přátelé	14
2.1.7 Jazykové znalosti a překlady	18
2.1.8 Nitranský kabinet	19
2.1.9 Vědecká bibliografie	23
2.2 Teoretická a metodologická východiska.....	29
2.3 Práce zaměřené translatologicky	35
2.3.1 Preklad a výraz (1968).....	35
2.3.1.1 Literárna história a poetika prekladu	36
2.3.1.2 Preklad ako tvorba a štruktúra	40
2.3.2 Poetika umeleckého prekladu: proces a text (1971)	45
2.3.2.1 Metodika výskumu a Štatút vedy o preklade	48
2.3.2.2 Preklad ako proces	51
2.3.2.3 Povaha prekladového textu	54
2.3.2.4 Problémy semiotiky prekladu	58
2.3.2.5 Preklad – Interpretácia	60
2.3.3 Teória umeleckého prekladu (1975)	62
2.3.3.1 Metodologické a komparatistické otázky teórie prekladu	64
2.3.3.2 Teória umeleckého prekladu v interdisciplinárnej perspektíve	66
2.3.3.3 Preklad ako komunikačný proces	67
2.3.3.4 Preklad medzi textmi	71
2.3.3.5 Na záver o praxeológii prekladu	73
2.3.4 Dictionary for the Analysis of Literary Translation (1976).....	77
2.3.4 Originál/preklad: interpretačná terminológia (1983).....	79
2.4 Translatologická návaznosť a kritika	84
2.4.1 Návaznosť a kritika doma	84
2.4.2 Návaznosť a kritika v zahraničí.....	91
2.5 Popovičův prínos pro translatologii	96
3. Závěr	100
4. Resumé.....	102
4.1 Shrnutí.....	102
4.2 Summary	104
5. Bibliografie	106
5.1 Primární zdroje:	106
5.1.1 Práce Antona Popoviče	106
5.1.2 Osobní sdělení.....	107
5.1.2.1 Ústní sdělení	107
5.1.2.2 Písemná sdělení.....	108
5.2 Sekundární zdroje:	108
5.3 Internetové zdroje:	113

6. Přílohy.....	114
6.1 Bibliografie prac Antona Popoviča (Výber 1956-1982).....	114
6.2 Bibliografie prací Antona Popoviče (Výběr 1983-2005)	134
6.2.1 Monografie.....	134
6.2.2 Studie a články.....	134
6.2.3 Recenze	134
6.2.4 Editorická činnost.....	134
6.2.5 Ohlasy na dílo doma (v Československu, resp. v ČR a SR).....	135
6.2.5.1 Zmínky v monografiích	135
6.2.5.2 Články.....	136
6.2.5.3 Recenze.....	138
6.2.6 Ohlasy na dílo v zahraničí	139
6.2.6.1 Zmínky v monografiích	139
6.2.6.2 Články.....	140

1. Úvod

Tato diplomová práce má teoreticko-historiografické zaměření a jejím hlavním cílem je stanovit místo Antona Popoviče ve vývoji translatologie, popsat jeho koncepci překladu jako procesu a textu na jedné straně, jeho pojetí „vědy o překladu“ na straně druhé, a zároveň poukázat na aktuálnost některých jeho konceptů pro dnešní teoretické myšlení o překladu.

M. Hrdlička v roce 1998 napsal: „Přestože byl Prof. PhDr. Anton Popovič, DrSc. již za svého života uznáván vědeckou translatologickou obcí nejen u nás, ale i ve světě, dosud nenajdeme rozsáhlejší a komplexnější stať nebo studii (nemluvě již o zevrubnější monografii) věnovanou jeho životu a dílu“.

Tato slova platí dodnes. Dvaadvacet let po Popovičově smrti tak ani v České republice ani na Slovensku dosud neexistuje jediná diplomová práce či monografie zabývající se komplexně Popovičovým dílem. O změnu tohoto stavu se pokouší tato práce a tak je na ni třeba i pohlížet – je první prací svého druhu a proto v některých ohledech trpí „dětskými chorobami“.

Tato diplomová práce má dvě systémová omezení:

1. Anton Popovič byl vědcem s nesmírně širokým záběrem. Zabýval se zejména těmito třemi oblastmi: literární komparatistikou, teorií uměleckého překladu a teorií literární komunikace a metakomunikace. První omezení této práce se tak týká jejího zaměření pouze na oblast Popovičových translatologických aktivit.

2. Druhé omezení je dané jejím autorem. Popovič hledal svoji inspiraci mj. v dílech sovětských, polských, bulharských, srbochorvatských a maďarských autorů. Neovládaje tyto jazyky musel jsem nutně rezignovat na zkoumání Popovičových východisek z těchto jazykových oblastí.

Materiálem pro analýzu byly vědecké práce A. Popoviče zabývající se „vědou o překladu“, a dále monografie, sborníky,

recenze, studie a odborné články translatologů a některých literárních vědců, kteří Popovičovy práce zmiňují, hodnotí či s nimi pracují.

První část, biografie A. Popoviče, se zakládá nejen na důkladné četbě, ale významnou měrou vzešla i z mého pobytu v Nitře a v Bratislavě, kde jsem měl možnost provést rozhovory s bývalými kolegy A. Popoviče v Ústavu literární a umělecké komunikace, jeho syny Antonem a Sávou a překladatelkou Popovičovy *Teórie umeleckého prekladu* do italštiny Danielou Laudani. Metodou zde byla narativní interview.

Druhá část se stručně zaměřuje na nejdůležitější Popovičova východiska tak, aby byl vytvořen kontext, v němž je třeba chápat Popovičovo dílo. Cílem zde nebyla důkladnější analýza všech inspiračních zdrojů a předchůdců Popovičových prací, ale podání základní informace o translatologickém výzkumu v době Popovičova působení (60.-80. léta 20. století).

Hlavní částí této práce je analýza Popovičových nejdůležitějších monografií o překladu (1968, 1971, 1975, 1976, 1983). Použité metody se zde omezují na analýzu, syntézu a komparaci materiálů, které jsem měl k dispozici.

Práce se uzavírá přehledem nejdůležitější kritiky Popovičova díla, návaznosti na ně a posléze shrnuje Popovičův přínos do translatologie tak, jak se jevil jemu i jak se jeví z dnešního hlediska.

Přínosem této diplomové práce by měla být též samostatná příloha s bibliografií prací A. Popoviče. Její první část, představující již publikovaný výběr a zahrnující roky 1956-1982, je součástí práce zvláště proto, že je v Čechách téměř nedostupná. Druhou přílohu, mapující roky 1982-2005, jsem zpracoval sám z dostupných zdrojů. Příloha si nečiní nárok na úplnost, cílem byl spíše pokus o reprezentativnost výběru.

2.1 Biografie

FOTOGRAFIE č. 1

2.1.1 Profil osobnosti

Anton Popovič se narodil 27.7.1933 v Prešově¹ na východním Slovensku jako jediné dítě svých rodičů Ireny Popovičové, rozené Kokinčákové, a Gabriela Popoviče. Popovičův původ je částečně srbochorvatský, částečně rusínský, což mělo vliv i na jeho pozdější kosmopolitnost². Matka se rozvedla, když byly Antonovi tři roky, a vychovával ho otec matky, řeckokatolický farář. To na jedné straně znamenalo velmi přísnou výchovu, na druhé straně patřili faráři v té době k nejvzdělanějším lidem.

Základní školu navštěvoval v Prešově (1939-43) a v roce 1951 maturoval na Státním gymnáziu v Prešově. Vysokoškolské studium zahájil na Vysoké škole pedagogické v Prešově (1951-54) a ukončil v roce 1956 na Filozofické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě (obor slovenština-ruština).

¹ Zpracováno podle VALENTOVÁ, M. (ed.). *Semiotické modelovanie sveta v umeleckom texte. Zošit prác o ikonickosti výrazu. K nedožitým sedemdesiatym narodeninám Antona Popoviča*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, 2003. ISBN 80-8050-786-4. S. 69-70. Příloha k publikaci POPOVIČ, Anton. *Komunikačné projekty literárnej vedy. Štúdie 4* Vedeckovýskumného pracoviska literárnej a umeleckej komunikácie a experimentálnej metodiky, 1983. 1. vyd. Nitra: Pedagogická fakulta. S. 32-34 přílohy. ROSENBAUM, Karol, et al. *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1984. S. 49-50.

² P. Liba poznamenává: „Keďže osobnostne nebol celkom zakotvený v slovenskej literárnej kultúre, ba ani v národnej kultúre Slovákov, prijateľne a voľne sa pohyboval v inonárodných literatúrach.“ LIBA, P. K vedeckému profilu Antona Popoviča. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 21.

V roce 1956 byl přijat jako vědecký aspirant do Slovanského ústavu ČSAV, kde pracoval pod vedením Franka Wollmana (1888-1969). Pravděpodobně už zde se setkal i s českým anglistou a teoretikem překladu Jiřím Levým (1926-67), což jeho pozdější práci, zvláště v oblasti translatologie, zásadním způsobem ovlivnilo. V roce 1960 na Československo-sovětském institutu Slovenské akademie věd v Bratislavě obhájil A. Popovič titul kandidáta věd v oboru umění a literatury a stal se tak nejmladším kandidátem věd o umění na Slovensku³.

Mezi lety 1960-64 působil jako vědecký pracovník v Československo-sovětském institutu Slovenské akademie věd v Bratislavě pod vedením Mikuláše Bakoše (1914-72).

Od roku 1964 do roku 1973 pracoval A. Popovič v Ústavu světové literatury a jazyků a od r. 1973 v Literárněvědném ústavu SAV v Bratislavě, kde v roce 1966 obhájil titul doktora filozofie a r. 1967 byl na FF UK v Bratislavě habilitován na docenta pro obor teorie a dějiny slovenské literatury.

V roce 1967 spolu s F. Mikem, J. Kopálem, P. Plutkem a dalšími založil v Nitře Kabinet literární komunikace PF, kde v letech 1967-73 působil jako externí pracovník. Mezi lety 1966-72 zároveň externě přednášel teorii literatury na Pedagogické fakultě v Nitře.

V roce 1974 se stal vedoucím Kabinetu literární komunikace a experimentálních metodik (KLKEM) PF v Nitře. Mezi lety 1975-79 byl A. Popovič členem Mezinárodní asociace literární komparatistiky (ICLA) a v l. 1975-82 předsedou její sekce vědy o překladu (komise pro překlad). Organizoval i několik zasedání tohoto orgánu v Bratislavě.

V roce 1975 A. Popovič spoluorganizoval první Letní školu interpretace originálního a překladového textu v Nitře (v prvních dvou letech nesly tyto školy název Letní škola

³ KOPÁL, J. Text, metatext, preklad v literárnokomunikačnej teórii. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 6.

překladové kritiky). Z Popovičovy iniciativy se uskutečnilo sedm ročníků této školy (1975–81). Po r. 1981 se Letní školy přestěhovaly do Bratislavy.

V roce 1976 A. Popovič zastával funkci vedoucího katedry slovenského jazyka a literatury a zároveň byl proděkanem pro vědu, výzkum a zahraniční styky PF v Nitře.

Mezi lety 1976–81 vedl A. Popovič Katedru slovenského jazyka a literatury PF v Nitře. V roce 1977 prací *Problémy literárnej metakomunikácie: Teória metatextu* (1975) obhájil vědecký titul doktora věd v oboru umění a literatury na FF UK v Praze a následujícího roku byl jmenován vysokoškolským profesorem.

Roku 1983 byl vyznamenán Za zásluhy o rozvoj Západoslovenského kraje a následujícího roku dostává cenu vydavatelství Tatran⁴ pro rok 1983 za práci *Originál/preklad: interpretačná terminológia*. Dne 24.6.1984 Prof. PhDr. Anton Popovič, DrSc. v Podunajských Biskupicích zemřel po dlouholeté nemoci na rakovinu ledvin. Pohřeb se konal 3.7.1984 v bratislavském krematoriu, pochován je na hřbitově v Slavičím údolí v Bratislavě.

2.1.2 Rodina

A. Popovič byl dvakrát ženatý. Z prvního manželství vzešli tři synové, Anton (nar. 1965), Sáva (1967) a Tomáš (1977). Druhé manželství, uzavřené ke konci života, bylo bezdětné.

Anton Popovič mladší je známý dirigent, skladatel a hudební producent. Zároveň se angažuje v politice a byl jedním z vůdců sametové revoluce (v roce 1989 byl členem Koordinačního stávkového výboru vysokých škol Slovenska). Je mj. autorem filmové hudby (např. Kytice), dirigoval i několik úspěšných nahrávek k filmům (např. Návrat idiota, Všichni moji

⁴ ŽILKA, T. Ústní sdělení [cit. 7.7.2006].

blízcí a další). V současnosti se angažuje v oblasti lidských práv a environmentalistiky.

Syn Sáva (1967) je činný literárně (je autorem pohádek pro děti, televizních scénářů, divadelních her apod.) a zároveň spolu se svým starším bratrem účinkuje v hudební skupině Sax'n'Jay.

Syn Tomáš (1977) žije v Chicagu v USA, kde působí jako hudební producent.

Sám Anton Popovič hrál na klavír a umělecké sklony měli i jeho předci (jeho otec byl profesorem hudby a matčin otec hrál rovněž na klavír).

2.1.3 Politický kontext

Anton Popovič vstoupil ve dvaceti letech (r. 1953) do Komunistické strany Československa. Zůstal v ní celý svůj život a mnoho dobrého z toho nejen pro sebe dokázal vytěžit, jak dokazuje např. osud Zdeňka Mathausera⁵. Popovič svého členství v KSČ využíval na jedné straně k pomoci lidem pronásledovaným, kteří v Nitře našli politický „azyl“ (např. J. Kopál, P. Liba, P. Zajac) a na straně druhé pro odborný růst umožněný zahraničními výjezdy na Východ i Západ. Zajímavá je v této souvislosti i skutečnost, že část rodiny Popovičovy první manželky emigrovala do USA.⁶

Známý je i případ, kdy byl „postižen“. Tibor Žilka tuto „groteskní“ událost nazval „biľakiádou“⁷. Jednalo se o neúspěšné tažení některých aparátčiků proti Popovičovi v kauze okolo studie V. Oberta „K interpretácii textu, medzitetových vzťahov a štýlu svadobných telegramov“ publikované v časopise *Slavica Slovaca* v roce 1976 v čísle 4. Toto číslo bylo z iniciativy A. Popoviče, tehdy hlavního redaktora tohoto

⁵ MATHAUSER, Z. Ústní sdělení [cit. 16.5.2006].

⁶ POPOVIČ, A. junior. Ústní sdělení [cit. 6.7.2006].

⁷ ŽILKA, T. Metatext a intertext. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitému šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokiej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 32.

časopisu, věnované problematice vzájemných vztahů folklóru a literatury. Obertova studie bylo označena za ideologicky nepřijatelnou a Popovič byl z funkce hlavního redaktora odvolán. Přesto se mu podařilo zachránit nejen sebe, ale i teorii metatextů.

Popovič byl v „boji“ s režimem velice obratným stratémem. Když mu však v Edmontonu v Kanadě nabídli, aby tam zůstal na pět let, jeho politický vliv na využití takové nabídky nestačil⁸.

2.1.4 Věda jako styl

Anton Popovič byl velmi netypickou vědeckou osobností. Měl například originální způsob třídění knih, který se mu zdál adekvátnější vnitřnímu členění literární vědy a jazykovědy podle jejich jednotlivých disciplín, a požadoval, aby se knihy v knihovně katedry KLKEM v Nitře třídily podle jeho návrhu⁹. Oblékal se neformálně v době, kdy to ani zdaleka nebylo normální. Poblíž Nitry měl chalupu, které říkal „ranč“ a kde pořádal soukromá kulturní setkání, např. výstavy obrazů, koncert vážné či lidové hudby nebo divadelní představení. Dodnes tam žije Popovičova první žena a matka jeho synů.

T. Žilka o něm napsal: „Jeho príslovečná extravagancia absorbovala všetko, čo bolo vychýlené od normy a od kodifikovaných pravidiel“¹⁰. Popovičovi synové¹¹ uvádějí, že je vychovával ve velmi liberálním duchu, v prozápadní orientaci, k níž patřilo např. poslouchání rozhlasové stanice Hlas Ameriky a samozřejmě i návštěvy ze Západu.

⁸ Ibid.

⁹ VALENTOVÁ, M. Ústní sdělení [cit. 7.7.2006].

¹⁰ ŽILKA, T. Metatext a intertext. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokiej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 30.

¹¹ POPOVIČ, A. junior, POPOVIČ, S. Ústní sdělení [cit. 6.7.2006].

Anton Popovič junior tvrdí¹²: „Kdyby otec nezemřel, nebylo by na Slovensku mečiarizmu. Otec by Mečiara argumentačně odrovnal už v prvním kole“. Nepochybuje, že by se otec po r. 1989 politicky angažoval.

Lubomír Plesník vzpomíná na setkání s Popovičem mj. takto¹³:

V Kabinete literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky sa začiatkom osemdesiatych rokov (uplynulého storočia), keď som tam pod Popovičovým vedením začínal ako mladý asistent, pripravovala kolektívna monografia. Mala predstavovať komunikačný náprotivok tradičných literárnoteoretických príručiek (zverejnená bola až po Popovičovej smrti ako jedenásty zborník O interpretácii umeleckého textu). Autorom jednej z kapitol monografie bol český teoretik Jiří Pavelka. V tejto súvislosti bol pozvaný do Nitry na pracovné stretnutie. Asi polhodinu pred jeho plánovaným príchodom vstúpil do mojej pracovne profesor Popovič. Požiadal ma, aby som doktora Pavelku išiel čakať na autobusovú stanicu a doviedol ho na pracovisko. Doktora Pavelku som nikdy v živote nevidel. Bol som si vedomý svojej asociálnej nevynaliezavosti v takýchto situáciách, preto som sa profesora s neskrývanou úzkosťou spýtal: „Prosím vás, nemohli by ste mi ho opísať, aby som ho medzi toľkými ľuďmi spoznal? Ako vyzerá?“ Popovičovi, vtedy čerstvému päťdesiatnikovi, potešene zažiarili oči (mal rád entropické stavy a ja som sa v jednom z nich práve nachádzal). Pobral sa k dverám a skôr, než ich za sebou neodvolateľne zatvoril, mi – o štvrtstoročie mladšiemu zelenáčovi – odvetil: „Je približne v našom veku...“

Tato anekdota bola pro Popoviče typická. Byl na jedné straně liberální a nekonvenční, ale zároveň velice náročný na své okolí. Sám prošel spartánskou výchovou svého děda a pevnou rukou vychovával i své syny¹⁴. Rovněž od svých kolegů a podřízených vyžadoval maximum. Shodně tvrdí¹⁵, že často nevěděli, kdy půjdou z práce domů či kam je Popovič pošle. Řečeno negativně, Popovič dokázal manipulovat (ovšem v zájmu literární vědy, pro niž žil¹⁶).

V sedmdesátých letech si A. Popovič na Oravě stavěl chatu¹⁷. V Dolním Kubíně, centru Oravy, se seznámil s lidmi z Literárního muzea P. O. Hviezdoslava, dokázal je získat pro

¹² POPOVIČ, A. junior. Ústní sdělení [cit. 6.7.2006].

¹³ PLESNÍK, L. Na úvod. In *Semiotické modelovanie sveta v umeleckom texte. Zošit prác o ikonickosti výrazu. K nedožitým sedemdesiatym narodeninám Antona Popoviča*. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, 2003. ISBN 80-8050-786-4. S. 7.

¹⁴ POPOVIČ, A. junior, POPOVIČ, S. Ústní sdělení [cit. 6.7.2006].

¹⁵ Např. VALENTOVÁ, M. ŽILKA, T. Ústní sdělení [oba cit. 7.7.2006].

¹⁶ ŽILKA, T. Za Antonom Popovičom. *Slovenské pohľady*, 1984, roč. 100, č. 9, s. 120-122.

¹⁷ VALENTOVÁ, M. Ústní sdělení [cit. 7.7.2006].

spolupráci s KLKEM a na základě tohoto kontaktu se pak pořádaly vědecké konference o literárním vzdělání a literárněmuzejní komunikaci. Materiály z těchto konferencí pak vycházely v tzv. oravských sbornících nebo v terminologických slovnících literárněmuzejní komunikace (celkem jich bylo devět, srov. např. publikaci z r. 1977¹⁸).

A. Popovič byl podle Z. Mathausera velmi charakterní, společensky obratný a odvážný v rámci taktiky uplatňované vůči režimu¹⁹. Z. Mathauser to dokumentuje svým osudem:

Byl jsem mezi „vyloučenými ze strany“, stíhala mě nepřítel vedoucích ideologických činitelů, nesměl jsem přednášet, působit ve svém oboru, tj. rusistice (po svém propuštění z ústavu, jehož jsem byl do r. 1969 ředitelem, jsem směl působit jen jako pomocná síla nového ředitele v jiném ústavu). Popovič to vše věděl, ale přitom různé z těchto v Praze mně zakázaných aktivit mi v Nitře dával k dispozici, dokonce se zasadil o to, aby byl v Nitře přeložen do slovenštiny můj text a vydán knižně v Bratislavě²⁰. Když do Nitry zavítal z Prahy vysoký ideologický činitel a zjistil tento fakt, byl z toho pokřik, Slovákům bylo přikázáno, že se příště musí dotázat, koho z českých autorů smějí překládat a vydávat. Popovič to přešel úsměvem a pokračoval ve stejném duchu jako dříve. Přitom si to ovšem mohl dovolit proto, že si sám dokázal získat určitou autoritu u tehdy vlivných lidí.

I Ján Vilikovský píše²¹:

[Popovič] bol kolegiálny, ale náročný; a ako väčšina ľudí zahĺbených do svojej problematiky, značne sústredený na seba -- niekedy to nebolo sebecko, ale jednoducho nezaujímam. V normalizačných rokoch mal súhrou rozličných okolností, ktoré by vydali za dlhšiu stať, dobre postavenie, stal na čele Kabinetu experimentálnych metodík v Nitre a vďaka nemu sa na akademickej pôde zachránilo dosť veľa ľudí, ktorí by ináč boli museli odísť (prof. Kopál, Peter Liba [neskorší rektor nitrianskej univerzity], Peter Zajac, dnes profesor v Berlíne a popredný poprevratový politik, atd.). Zato vyžadoval sústavne penzum práce, niekedy sa prizdoboval ich výsledkami, atd. Ale zase dbal, aby všetci napreduvali aj kvalifikačne.

Miroslav Červenka o Popovičovi už v roce 1969 prohlásil: byl to organizační gigant, který se nezalekl žádných překážek,

¹⁸ *Literárne múzeum v komunikácii*. 1977. Acta Musei litterarii Pauli Országh-Hviezdoslav. Zborník prác z III. konferencie o literárnomúzejných problémoch v Dolnom Kubíne 1976. Red. Anton Popovič. Dolný Kubín: Literárne múzeum P. O. Hviezdoslava v Dolnom Kubíne; Nitra: Kabinet literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty v Nitre. 183 strán.

¹⁹ MATHAUSER, Z. Písemné sdělení [cit. 16.5.2006].

²⁰ MATHAUSER, Z. 1982. *Literatúra a anticipácia*. Bratislava: Tatran. 225 s.

²¹ VILIKOVSKÝ, J. Písemné sdělení [cit. 11.5.2006].

a co si umínil uskutečnit, to i zrealizoval, neochvějně a systematicky²².

A. Popovič byl skutečně mimořádně aktivní. Je podepsán pod více než 330 knižními a časopiseckými tituly, účastnil se desítek studijních a přednáškových cest, kongresů a konferencí v zahraničí, sám organizoval několik konferencí v Nitře a v Bratislavě, dále známé Letní školy interpretace originálního a překladového textu v Nitře, zároveň působil jako pedagog, vedl výzkum KLKEM atd.

Byl znám svojí silnou vůlí a statečností i v boji se svou nemocí. Kolegové²³ i synové²⁴ se shodují, že do poslední chvíle ho neopouštěl humor a jednal jako zcela zdravý člověk, přestože si byl vědom závažnosti své choroby.

2.1.5 Zahraniční cesty

Anton Popovič vykazuje na svoji dobu nebývalou přednáškovou činnost v zahraničí, a to jak na Východě, tak i na Západě. První jeho zahraniční cestou byl studijní pobyt v Seminári pro všeobecnou a srovnávací literární vědu univerzity v Amsterdamu, kde navázal kontakty s nizozemskou literární vědou a formující se překladatelskou školou (vedoucím tamějšího Oddělení teorie překladu byl J. S. Holmes, který Popoviče seznámil např. s R. van den Broeckem a H. van Gorpem). V Antverpách Popovič uskutečnil několik přednášek o slovenské koncepci stylu, teorii výrazu, terminologii literární komunikace a komunikační teorii překladu, které vyvolaly značný ohlas²⁵.

Roku 1973 byl Popovič na studijním pobytu ve Varšavě na Instytutu Badań Literackich Polské akademie věd a v červnu

²² Cit. podle ŽILKA, T. Metatext a intertext. In *Metatext a preklad (Miscelanea k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokkej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 32. ŽILKA, T. Za Antonom Popovičom. *Slovenské pohľady*, 1984, roč. 100, č. 9, s. 120-122.

²³ Např. ŽILKA, T. Za Antonom Popovičom. *Slovenské pohľady*, 1984, roč. 100, č. 9, s. 120-122.

²⁴ POPOVIČ, A. junior, POPOVIČ, S. Ústní sdělení [cit. 6.7.2006].

²⁵ PRELOŽNÍKOVÁ, E. Komunikačná koncepcia prekladu a zahraničný kontext (K ohlasom na práce A. Popoviča). *Slavica Slovaca*, 1985, roč. 20, č. 4, s. 307-308.

téhož roku následovalo kolokvium o teorii překladu v Saarbrückenu v NSR²⁶.

V květnu 1974 cestoval A. Popovič na VII. světový kongres Mezinárodní federace překladatelů (FIT²⁷) do Nice ve Francii. Téhož roku strávil 30 dní na studijním a přednáškovém pobytu na Lomonosově univerzitě v Moskvě a poté se účastnil vědecké konference o populární literatuře a užitkových textech ve Varšavě (opět na Instytutu Badań Literackich)²⁸.

V roce 1975 byl A. Popovič na desetidenním studijním a přednáškovém pobytu na Pedagogickém institutu v Lipecku v SSSR, zato rok 1976 zaznamenal nejdelší dobu strávenou mimo domov: nejprve tříměsíční přednáškový pobyt v Kanadě na University of Alberta v Edmontonu, poté čtrnáctidenní studijní pobyt na Lomonosově univerzitě v Moskvě, v srpnu Popovič navštívil VIII. světový kongres Mezinárodní asociace literární komparatistiky (ICLA) v Budapešti a v prosinci ještě mezinárodní konferenci o překladu v Moskvě.

Výsledkem cesty do Kanady byla i Popovičova jediná anglicky (a vůbec v západních jazycích) psaná monografie *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*²⁹.

I rok 1977 byl bohatý na cesty: v květnu letěl Popovič do Montrealu na VIII. světový kongres Mezinárodní federace překladatelů, v listopadu se v Bělehradu účastnil mezinárodní konference o teorii textu a v prosinci jako člen výboru participoval na pracovním zasedání výboru Mezinárodní asociace literární komparatistiky v Londýně a ve Warwicku v Anglii.

V následujících letech (vyjma r. 1981, kdy se začal léčit a musel zůstat doma³⁰) se zahraničních pobytů zúčastňoval už jen jednou ročně v důsledku choroby, která se u něj projevila.

²⁶ Podle přílohy k publikaci POPOVIČ, A. *Komunikačné projekty literárnej vedy. Štúdie 4 Vedeckovýskumného pracoviska literárnej a umeleckej komunikácie a experimentálnej metodiky*. 1. vyd. Nitra: Pedagogická fakulta, 1983. S. 33-34 přílohy.

²⁷ Fédération internationale des traducteurs.

²⁸ POPOVIČ, A. *Komunikačné projekty literárnej vedy. Štúdie 4 Vedeckovýskumného pracoviska literárnej a umeleckej komunikácie a experimentálnej metodiky*. 1. vyd. Nitra: Pedagogická fakulta, 1983. S. 33 přílohy.

²⁹ POPOVIČ, A. *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*. 1st edition. Edmonton: The University of Alberta, Department of Comparative Literature, 1976.

³⁰ PLESNÍK, E. Ústní sdělení [cit. 6.7.2006].

V říjnu 1978 byl přítomen na mezinárodním sympoziu o místě překladu v kontextu historie kultury v Moskvě, v srpnu 1979 se účastnil IX. světového kongresu Mezinárodní asociace literární komparatistiky v Innsbrucku a v dubnu 1980 ještě zavítal na mezinárodní kolokvium o teorii překladu v Antverpách.

V roce 1982 Popovič podnikl tři cesty: byl to nejprve X. světový kongres Mezinárodní asociace literární komparatistiky v New Yorku v září, dále dvacetidenní přednáškový pobyt na Indiana University v Bloomingtonu v USA, a v Kanadě na University of Alberta v Edmontonu.

V létě 1983 se ještě účastnil kolokvia v Saarbrückenu v NSR, ale další cesty už kvůli svému zdravotnímu stavu podniknout nemohl.

2.1.6 Kolegové a přátelé

Na těchto cestách se A. Popovič setkával s řadou osobností mezinárodní translatologie. Poznal tak Raymonda van den Broecka, José Lamberta, Itamara Even-Zohara, Gideona Touryho a mnohé další (např. dnes již zesnulého André Lefevera, 1945-96).

S Jamesem Strattonem Holmesem (1924-86) se znal už z dřívější doby. V roce 1968 Popovič v Bratislavě organizoval mezinárodní překladatelskou konferenci FIT, jíž se Holmes účastnil, a jako spoluredaktoři spolu r. 1970 publikovali sborník *The Nature of Translation* (kde vyšla i Popovičova známá stať „The Concept 'Shift of Expression' in Translation Analysis“).

Z písemných sdělení výše jmenovaných kolegů a přátel A. Popoviče ocitujeme některé závažnější myšlenky. Gideon Toury (nejmladší z uvedených) se podle vlastních slov³¹ s Popovičem setkal r. 1976 na kongresu ICLA v Budapešti. Popovič měl s sebou jako vždy na zahraničních cestách několik

³¹ TOURY, G. Písemné sdělení [cit. 24.4.2006].

cyklostylovaných brožur s překlady svých článků. Tak vlastně fungovala spolupráce mezi členy tzv. „invisible college“, o níž hovoří Hermans³². Jinak byly práce A. Popoviče na Západě jen velmi těžko dostupné. Toury se díky Even-Zoharovi dostal k Popovičovým článkům „Die Stellung der Übersetzungstheorie im System der Literaturwissenschaft“ (1973), „Zum Status der Übersetzungskritik“ (1973) a „Aspects of Metatext“ (1976).

Vrcholem přátelského vztahu mezi Popovičem a Tourym byl podzim r. 1982, kdy Popovič strávil několik nocí v bytě pronajatém Tourym v Binghamptonu u New Yorku, kde se předtím oba účastnili světového kongresu Mezinárodní asociace literární komparatistiky. Podle Touryho byl Popovič jedním z méně než deseti vědců, díky nimž se zrodila tzv. „deskriptivní translatologie“.

Itamar Even-Zohar se rovněž označil za přítele A. Popoviče³³. Naposledy se prý setkali v dubnu 1980 na mezinárodním kolokviu o teorii překladu v Antverpách. Ovšem přímou návaznost telavivské školy (tj. především svojí polysystémové teorie překladu a Touryho deskriptivní translatologie) na Popovičovu práci popírá:

I don't think our work, Toury's and mine, had anything to do with the work of Popovic. If we converged at some point, the reason must have been the influence of the Russian and Czech traditions. His ideas about "metatext" have always remained obscure and unclear, and eventually have never been adopted for any actual research.

Uvádí, že Popovič byl velmi kolegiální a veselý člověk.

Susan Bassnett-McGuireová, patřící obecně řečeno rovněž k deskriptivnímu proudu translatologie (resp. manipulační škole), poznala Popoviče také osobně, konkrétně na IX. světovém kongresu ICLA v rakouském Innsbrucku. I ona o něm napsala, že byl velmi přátelský³⁴.

³² HERMANS, T. 1999. *Translation in Systems. Descriptive and Systemic Approaches Explained*. 1st edition. Manchester: St. Jerome Publishing. ISBN 1-900650-11-8. S. 10n.

³³ EVEN-ZOHAR, I. Písemné sdělení [cit. 25.4.2006].

³⁴ BASSNETT-McGUIRE, S. Písemné sdělení [cit. 17.5.2006].

Jak zdůrazňuje i ve své práci z r. 1980³⁵, Popovičův *Dictionary for the Analysis of Literary Translation* z r. 1976 byl vůbec prvním terminologickým slovníkem translatologie v angličtině! K tomu dodává³⁶:

The Dictionary was particularly important in my view because it raised the important question that has still not been resolved as to what constitutes the invariant core. This is still a major issue for translation scholars and though it has been neglected recently it remains very much on the table.

K Popovičově pojetí translatologie ovšem připojuje důležitou poznámku:

He can be regarded as one of the founders of Descriptive Translation Studies. However, that work was very much rooted in formalist theory and there has been a move towards a more cultural approach to translation which is certainly the one that dominates Western thinking now.

Nejbližší kontakty měl Popovič s Belgií a Nizozemím. Bohužel Jamese Holmese a André Lefevera už nebylo možné kontaktovat.

José Lambert³⁷ se s Popovičem setkal několikrát. Bylo to např. v Budapešti (1976), v Binghamptonu v USA (1982) a v Edmontonu, kdy byl Lambert rovněž na přednáškovém pobytu jako hostující profesor. Popoviče označil za velmi chytrého, společenského a jemného.

Lambert zdůrazňuje, že překlad byl na Západě v té době pojímán především z lingvistického hlediska a to v důsledku jeho nejdůležitější funkce - překladu technických (potažmo právnických a ekonomických) textů, zatímco Popovičův přínos byl umocněn i tím, že v socialistických zemích byl překlad institucionalizován v rámci literatury³⁸, takže literární, resp. umělecký, překlad měl na Východě v mnoha ohledech lepší podmínky.

³⁵BASSNETT-McGUIRE, S. 1980. *Translation Studies*. 1st edition. London: Routledge; New York: Methuen. ISBN 0-415-06528-3. S. 5.

³⁶BASSNETT-McGUIRE, S. Písemné sdělení [cit. 17.5.2006].

³⁷LAMBERT, J. Ústní sdělení [cit. 27.4.2006].

³⁸Kruh překladatelov, založený r. 1949, byl od druhé poloviny padesátých let součástí Zväzu slovenských spisovateľov.

Raymond van den Broeck uvádí³⁹, že se s Popovičem seznámil přes Jamese Holmese. Byli zřejmě velmi dobří přátelé, jak o tom svědčí i jeho citovaný dopis. Popovič byl podle něj vznešený a přátelský. Van den Broeck byl prý okamžitě uchvácen jeho spontánní přátelskostí a šarmem. Popovič byl prý vždy inspirující, velice srdečný a originální humorista⁴⁰. Van den Broeck píše, že Popovičovou smrtí ztratil nejdražšího přítele, kterého kdy měl.

Setkali se několikrát: v Antverpách, kde jej van den Broeck seznámil s Hendrikem van Gorpem⁴¹, v Bratislavě a v Nitře, kam byl van den Broeck pozván jako Popovičův host a posléze opět v Antverpách v dubnu 1980, kam přijel Popovič jako čestný host výše jmenovaného mezinárodního kolokvia o teorii překladu.

Kromě výše uvedených prací A. Popoviče, které byly na Západě přístupné, jmenuje van den Broeck ještě tyto: „Die theoretischen Probleme der Übersetzung“ (1967), anglické resumé Popovičovy první monografie o překladu *Preklad a výraz* (1968), „Translation Analysis and Literary History“ (1968) a již výše zmíněný článek „The Concept 'Shift of Expression' in Translation Analysis“ (1970).

Všechny tyto a výše zmíněné práce považuje za tak významné pro rozvoj světové translatologie, že je cituje i ve společné práci s A. Lefeverem z r. 1979⁴², která tehdy v Nizozemí byla průkopnickou prací o translatologii.

R. van den Broeck považuje za Popovičovy pokračovatele sama sebe, dále J. Holmese (který si podle van den Broeck⁴³ od Popoviče vypůjčil termín „metabáseň“), André Lefevera, Hendrika van Gorpa, José Lamberta a Gideona Touryho.

³⁹ BROECK van den, R. Písemné sdělení [cit. 13.5.2006].

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Autorem článku La traduction littéraire parmi les autres metatexts. In *Literature and Translation. New Perspectives in Literary Studies*. HOLMES, J. S. – LAMBERT, J. – BROECK van den, R. (eds.). Leuven, ACCO, 1978. S. 110-116.

⁴² BROECK van den, R. – LEFEVERE, A. 1979. *Uitnodiging tot de vertaalwetenschap*. Muiderberg: Dick Coutinho.

⁴³ BROECK van den, R. Písemné sdělení [cit. 13.5.2006].

Popovičova úloha byla podle van den Broecka zcela klíčová pro vznik a rozvoj deskriptivní translatologie: nejenom konceptem výrazového posunu v literárním překladu, ale též poskytnutím jasných teoretických kategorií pro analýzu literárního překladu ve vyčerpávajícím rámci.

Popovič ovšem podle van den Broecka otevřeně a rád přiznával, že inspiračně za mnohé vděčí Jiřímu Levému a Františku Mikovi.

Van den Broeckův dopis končí velmi emotivně:

Thereupon I can tell you that it was Anton Popovič who, long before our European Union was a fact, made it clear to me that Flemish and Slovak peoples stand more to one another than geographical limits permit. He was, in Oliver Goldsmith's terms, a real "citizen of the world". And so I will remember him forever.

2.1.7 Jazykové znalosti a překlady

Anton Popovič vystudoval slovenštinu a ruštinu, z domova zřejmě rozuměl i srbochorvatsky, jeho první žena byla Maďarka a podle T. Žilky⁴⁴ se Popovič maďarsky domluvil. Na mezinárodních fórech a v Kanadě hovořil anglicky. Jeho kolegové ze Slovenska i ze zahraničí uvádí, že občas zadržával v řeči. Podle Touryho⁴⁵:

I would say that one of the mistakes Anton made was to publish so little in "world" languages, so that most of the relations he had in the West were more personal than professional. (May I add that his active, and especially spoken English, was rather weak too, so that personal were also hampered.)
Many wished they could read him (because when he spoke, he was impossible to follow).

R. van den Broeck tvrdí, že Popovičova angličtina sice nebyla dokonalá, ale jelikož byli oba nerodilí mluvčí, bez problémů se domluvili.

Popovičova monografie *Teória umeleckého prekladu* (1975) byla r. 1980 přeložena do maďarštiny⁴⁶, ruštiny⁴⁷ a

⁴⁴ ŽILKA, T. Ústní sdělení [cit. 7.7.2006].

⁴⁵ TOURY, G. Písemné sdělení [cit. 24.4.2006].

⁴⁶ *A műfordítás elmélete*. Přel. Tibor Zsilka. Bratislava: Madách Könyvkiadó; Budapest: Gondolat, 1980.

srbochorvatštiny⁴⁸. Na ruském i maďarském překladu Popovič spolupracoval. Ruská verze vyšla jako vysokoškolská příručka v nákladu 5000 kusů, zatímco maďarské vydání bylo téměř komorní (750 výtisků) a ve srovnání s ruskou, pedagogickou, verzí mělo „akademický“ charakter. Maďarské vydání je rozsáhlejší i proto, že je vlastně prvním vydáním systematické teoretické práce z této oblasti v maďarské literární vědě, takže supluje domácí produkci⁴⁹.

V roce 2006, 26 let po vydání předchozích překladů, byla Popovičova monografie z r. 1975 přeložena též do italštiny (ze slovenského originálu Danielou Laudani a zároveň z ruského překladu Brunem Osimem)⁵⁰.

V angličtině a němčině jsou dosud dostupné pouze Popovičovy články s výjimkou již zmíněné publikace *Dictionary for the Analysis of Literary Translation* z r. 1976 (38 stran).

Popovičovy články byly dále přeloženy do ruštiny, polštiny, maďarštiny, srbochorvatštiny, holandštiny, hebrejštiny a turečtiny.

E. Preložníková se ve své studii⁵¹ zmiňuje o překladech překladů, tzn. případech, „keď napr. podľa anglických prekladov Popovičových štúdií vznikli preklady do hebrejštiny, turečtiny a čiastočne do srbochorvátčiny a keď napr. podľa ruského prekladu vznikol preklad do holandčiny a pod.“

2.1.8 Nitranský kabinet

Centrem Popovičových aktivit byla nejpozději od r. 1973 (externě už od r. 1967) Nitra. Přivedl sem většinu svých

⁴⁷ *Problemy chudožestvennogo perevoda*. Přel. I. A. Bernštejnová, I. S. Čerňavskaja. Moskva: Vysšaja škola, 1980.

⁴⁸ *Poetika umetničegog prevoda. Proces i tekst*. Přel. Branka Rom. *Rukovet*, 1980, roč. 26, č. 5, s. 459-562.

⁴⁹ Teória umeleckého prekladu (Rozhovor s Antonom Popovičom o prekladoch). *Romboid*, 1981, roč. 16, č. 5, s. 65-67. M. Hrdlička uvádí, že ruský překlad byl politicky „zmanipulován“ a bylo z něj odstraněno vše, co nebylo dostatečně marxisticko-leninistické. HRDLIČKA, M. Ústní sdělení [cit. 22.8.2006].

⁵⁰ *L'arte della traduzione. Aspetti metodologici – La comunicazione traduttiva*. Milano: Editore Ulrico Hoepli, 2006. ISBN 88-203-3511-5.

⁵¹ PRELOŽNÍKOVÁ, E. Komunikačná koncepcia prekladu a zahraničný kontext (K ohlasom na práce A. Popoviča). *Slavica Slovaca*, 1985, roč. 20, č. 4, s. 317.

budoucích kolegů a vybudoval z tohoto místa jakýsi „ostrov svobody“⁵² v tehdejší režimu, kde bylo možno publikovat i to, co bylo jinde zakázané⁵³.

V roce 1967 se Nitře konala první akademická konference věnovaná problému interpretace uměleckého textu. Ta předcházela vzniku Kabinetu literární komunikace Pedagogické fakulty v Nitře⁵⁴. Kabinet vznikl roku 1968, ovšem z politických důvodů se uváděl rok 1967⁵⁵. T. Žilka sdělil⁵⁶, že byl od 1.1.1969 prvním placeným zaměstnancem Kabinetu.

Zakladateli KLK(EM) byli Ján Kopál, Pavol Plutko, František Miko a Anton Popovič⁵⁷. Pracoviště je světově proslulé jako tzv. „nitranská škola“. Metodologicky se zaměřovalo především na exaktní komunikačně-sémiotický výzkum uměleckého díla, jeho recepci a interpretaci, teorii literární metakomunikace, mezitextového navazování a teorii překladu. V tomto rámci se v Ústavu zkoumali otázky teorie textu, stylu, literárního vzdělávání, literatury pro děti a mládež, populární literatury, literární folkloristiky, frazeologie, terminologie výtvarné a hudební komunikace, didaktiky literární a estetické výchovy, literárního muzejnictví a kontrastivní lingvistiky.

Od počátku vzniku pracoviště do první poloviny sedmdesátých let se položily základy sémioticko-komunikačního přístupu k literárnímu dílu. Vědeckovýzkumné aktivity se zaměřovaly na problematiku komplexní interpretace literárního textu a na průzkum základních problémů literární komunikace. Integrovaný charakter výzkumným postupům poskytovala Mikova výrazová soustava textu. Publikace z tohoto období se zabývaly

⁵² PLESNÍK, E. Ústní sdělení [cit. 6.7.2006].

⁵³ MATHAUSER, Z. Ústní sdělení [cit. 16.5.2006].

⁵⁴ V letech 1971-79 Kabinet literárnej komunikácie a experimentálnych metodík, v l. 1980-86 Vedeckovýskumné pracovisko literárnej komunikácie a experimentálnych metodík, v l. 1986-93 Ústav jazykovej a literárnej komunikácie a od r. 1994 Ústav literárnej a umeleckej komunikácie (ÚLUK) Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitře. Dále jen KLKEM nebo ÚLUK.

⁵⁵ VALENTOVÁ, M. Ústní sdělení [cit. 7.7.2006]. Srov. též VALENTOVÁ, M. (ed.) *Work of Art: From Reception to Morphology (Essays in Pragmatic Aesthetics)*. 1st edition. Nitra: Institute of Literary and Artistic Communication, Faculty of Arts, University of Constantine the Philosopher, 2002. ISBN 80-8050-569-1. S. 7.

⁵⁶ ŽILKA, T. Ústní sdělení [cit. 7.7.2006].

⁵⁷ Zpracováno podle *Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitře* [online]. [cit. 2006-07-20]. Dostupné z: <<http://www.ff.ukf.sk/uluk/>>.

propojením výrazové stylistiky s všeobecnou teorií textu a specifickými oblastmi literární komunikace. Úsilí vytvořit nová východiska výkladu uměleckého textu tu bylo spojené s prohloubením výzkumu jeho společenského charakteru.

Od první poloviny sedmdesátých do první poloviny osmdesátých let se výzkumné pole Ústavu rozšířilo o problémy metakomunikace a teorie překladu. Teoretickým východiskem se stala Popovičova komunikační teorie uměleckého překladu a teorie metatextu. Uvedené výzkumy se uskutečňovaly v úzké spolupráci s wrocławskou skupinou polonistů, které vedl A. Bereza, Popovičův dlouholetý přítel. Podněty koncepce literární metakomunikace se rozšířily i mimo pracoviště o výzkum adaptovaných slovenských textů v hudbě, bibliografii a výtvarném vzdělání. Spolu s problémy sekundární komunikace se řešila i problematika žánrů, populární literatury a literatury pro děti a mládež⁵⁸.

Vědecké aktivity pracoviště od počátku osmdesátých let do první poloviny devadesátých let charakterizuje intenzifikační přístup k zakládajícím problémům teorie, recepce a interpretace uměleckého díla, spolu s kritickou reflexí literárněvědného scientizmu. Řeší se především teoreticko-pragmatické otázky recepce a interpretace slovenského umění ve všech jeho druhových a žánrových podobách a problematika postmoderního umění.

Mezi lety 1968 a 1993 bylo na bázi sémioticko-komunikačních výzkumů a studia literárních a uměnovědných disciplín na PF v Nitře obhájeno 35 kandidátských, rigorózních, docentských a profesorských habilitačních prací⁵⁹.

Nitranské pojetí jazykového projevu (literárního díla) zdůrazňuje zejména jeho bezprostřední začlenění do komunikační situace a důsledně přihlíží k tomu, jak se v procesu kódování a dekodování projevu uplatňují jednak sociální charakteristiky

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ KOPÁL, J. Text, metatext, preklad v literárnokomunikačnej teórii. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 6.

komunikantů, jednak sociální charakteristiky samotného projevu⁶⁰.

Reprezentativním vědeckým periodikem KLKEM (resp. ÚLUK) je sborník *O interpretácii umeleckého textu* (první vydání r. 1968⁶¹; od té doby Ústav publikoval již 23 těchto sborníků).

Od r. 1973 KLKEM organizuje doktorandský kurs pro začínající překladatele ukončený obhajobou doktorské práce (dnes v oboru Estetika a dějiny estetiky, přičemž pracovníci Ústavu jsou zároveň školitelé a členové oborových komisí pro doktorandské studium Teorie a dějin slovenské literatury a Literární vědy).

Dnešní Ústav literární a umělecké komunikace FF UKF v Nitře tedy fungoval pod vedením Františka Mika (v l. 1967-74 a 1986-89), Antona Popoviče (1974-84), Jána Kopála (1984-86 a 1989-93), Lubomíra Plesníka (1993-2003) a Marty Žilkové (2003-2005). Jeho dnešní ředitelkou je Eva Kapsová (od r. 2005).

Anton Popovič byl za svého života hlavním organizačním a koncepčním činitelem KLKEM. V l. 1967-75 se podílel na organizaci více než 120 seminářů a konferencí (často s mezinárodním obsazením) a na vydání materiálů z nich.

Důležité byly též Popovičem iniciované Letní školy interpretace originálního a překladového textu v Nitře, které organizoval nitranský KLKEM spolu s Filozofickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislavě pod záštitou Ústředí slovenských překladatelů (dříve Komise pro překlad Slovenského literárního fondu). Trvaly obvykle 1-2 týdny (první, v roce 1975, byla nejdelší a trvala 18 dní⁶²) a účastnilo se jich více než čtyři sta překladatelů a budoucích překladatelů z ČSSR i

⁶⁰ HRDLIČKA, M. Prof. PhDr. Anton Popovič, DrSc., 65. výročí narození. *JTP – ToP*, září 1998, ročník IX, č. 42.

⁶¹ Autoři 1. vydání byli František Miko, Anton Popovič, Ján Kopál a Pavol Plutko. Srov. VALENTOVÁ, M. (ed.). 2002. *Work of Art: From Reception to Morphology (Essays in Pragmatic Aesthetics)*. 1st edition. Nitra: Institute of Literary and Artistic Communication, Faculty of Arts, University of Constantine the Philosopher. ISBN 80-8050-569-1. S. 7.

⁶² KOPÁL, J. Podiel vedeckých podujatí a nitrianskych letných škôl na konštituovaní slovenskej vedy o preklade. In *Preklad včera a dnes*. VILIKOVSKÝ, J. (ed.). 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1986. S. 398-410.

ze zahraničí. Letní školy si získali vynikající renomé doma i v cizině.

2.1.9 Vědecká bibliografie

Vědecké dílo Antona se dotýká mnoha oborů - literární teorie, literární historie, estetiky, sémiotiky, komparatistiky, teorie verše, literárněvědné sociologie a samozřejmě teorie překladu, která byla jeho „klasickou disciplínou“.

A. Popoviče ke srovnávacímu výzkumu slovensko-ruských vztahů přivedl F. Wollman ve Slovanském ústavu Československé akademie věd v Brně⁶³. Pod jeho vedením Popovič zkoumal metodologické otázky meziliterárních vztahů, recepce cizí literatury, překladové poetiky a jejich kontextovou sounáležitost ve společném rámci slavistiky. Z těchto výzkumů literárněhistorických textů a postupů vznikla Popovičova první knižní práce *Ruská literatura na Slovensku v letech 1863-1875* (vyšla r. 1961), již Popovič uzavřel svoje aspirantské studium.

V Československo-sovětském institutu SAV v Bratislavě (1960-64) na Popoviče nejvýrazněji zapůsobila exaktní vědecká metodologie a koncepce meziliterárních vztahů Mikuláše Bakoše. Bakošově více než třicetileté vědecké a organizační práci se přikládá zakládající význam pro slovenskou literární vědu a komparatistiku, z níž vyrostla celá generace jejích představitelů a z jejíchž podnětů se podstatně formovala i osobnost A. Popoviče⁶⁴.

V Československo-sovětském institutu SAV přesunul A. Popovič svoje původně komparatistické zájmy na platformu literární teorie. Hledal společný prostor pro uplatnění geneticko-vývojových a typologických daností vztahového procesu, a našel jej v teorii překladu jako organizující a

⁶³ Podle HVIŠČ, J. Jubileum Antona Popoviča. *Slovenská literatúra*, 1983, roč. 30, č. 3, s. 263-265.

⁶⁴ MIKO, F. Päťdesiatročný jubileum Antona Popoviča. *Slavica slovacca*, 1983, roč. 18, č. 2, s. 215 - 216.

determinující složce všech recepčních postupů. Bylo to období, kdy se na Slovensku zásluhou F. Mika ujímala teorie výrazu.

Podněty tohoto výzkumu Popovič pohotově přenesl do oblasti překladových textů. Mikově výrazové soustavě vtiskl konfrontační rozměr, vyvozený z porovnávání dvou a více literárních textů (text originálu a texty překladatelů). Tak vznikla Popovičova druhá knižní publikace nazvaná *Preklad a výraz* (1968), zakládající práce o překladu na Slovensku. V ní se Popovič konstituoval jako teoretik překladu, jemuž - tentokrát pod vlivem Jiřího Levého - začal připisovat autonomní postavení.

Popovič se podílel na organizování mezinárodní překladatelské konference FIT v Bratislavě v r. 1968 (první na Slovensku i v ČSSR), z níž vzešel i sborník *The Nature of Translation* (1970).

Prací z r. 1968 vnesl Popovič do teorie překladu tvořivou dynamiku a náboj novátorství, zaměřený polemicky vůči starším výzkumným postupům, čímž se zasloužil především o dvě pozitivní skutečnosti: o modernizaci výzkumné aparatury (která zvláště v oblasti komparatistiky byla stále ještě poplatná pozitivistickým vlivům) a o přenesení hlavní výzkumné pozornosti na konkrétní text, na jeho výrazové a sujetově-kompoziční danosti. Začal tedy přistupovat k překladu jako k svébytnému systému jazykově-stylistických daností, které v stálých přesunech z mikrosystémů do makrosystémů vytvářejí zákonitý proces metatextového působení. Odtud byl už jen krok k teorii literární metakomunikace.

K psaní svých teoreticko-metodologických syntéz přistupoval A. Popovič až po rozsáhlé koncepční a materiálové přípravě, jak o tom svědčí jeho publikace *Štrukturalizmus v slovenskej vede* (1970) a *Umelecký preklad v ČSSR* (1974), doplněné bibliografií z oboru, které mají ráz bilančních úvah a materiálového zázemí. V Popovičových pracích je v značném rozsahu zastoupený prvek teoretické hypotézy, který je výsledkem komplexní znalosti problému.

V období let 1964-73 v Ústavu světové literatury a jazyků SAV soustředil Popovič svoji pozornost na teoretické a metodologické otázky překladu. Shromažďoval literaturu o předmětu, kompletoval bibliografické údaje, tvaroval novou pojmovou a terminologickou soustavu. Měl před sebou jasný cíl: vytvořit ucelený teoretický a metodologický systém překladového procesu. Výsledkem tohoto snažení byla knižní publikace *Poetika umeleckého prekladu* (1971), kterou později v přepracované a rozšířené podobě vydal pod názvem *Teória umeleckého prekladu* (1975). Přestože Popovičův původní záměr byl skromný, konkrétní význam uvedených publikací nabyl vskutku neobvyklých rozměrů. Jejich přínos byl především v tom, že vnesly do kvantitativně se rozrůstající produkce prací o překladu jasný systém, podložený postuláty vyhraněné badatelské koncepce. Poprvé v slovenské literární vědě se překlad začal chápat v širokém a mnohvrstevnatém kontextu jazykově-stylistických a společenských daností jako dynamický proces literární metakreace, v němž se tvořivě kříží složky působení literatury ve vymezeném časovém a situačním prostoru.

Popovič tak objevil prostory metakomunikačního působení literatury jako celku. Při vysvětlování funkcí a forem působení překladu v přijímajícím literárním prostředí si všiml, že všechny (nejen překladové) metakreační formy a postupy se chovají podle jednotných zásad literární metakomunikace. Začal tedy komponovat systémový celek postihující postupy a formy tzv. druhotné reprodukce jevů ve vymezeném kulturně-společenském prostoru. Touto cestou A. Popovič dospěl k teorii metatextu.

V r. 1974 se Popovič stal vedoucím KLKEM a přešel k týmovému řešení problematiky metatextu a metakomunikace, jehož odrazem jsou i jeho studie „Aspects of Metatext“ (1976), „Metakomunikačný aspekt literárneho vývinu“ (1976) atd.⁶⁵ Spojení teorie s výzkumem a pedagogickou praxí přineslo pozitivní výsledky. Popovič své názory spojil s potřebami

⁶⁵ Ibid.

plánovitého výzkumu metatextů, který zrealizoval na třech rovinách - literární komparatistiky, literární sociologie a historické poetiky. Zvláště rovina literární sociologie se ukázala jako velmi tvárná, schopná do sebe pojmout i oblasti, které se tradičně vyčleňovali na okraj literárního dění (např. oblast kulturního vzdělání, muzejnictví, biografistiky apod.).

Pojmem metatext Popovič problematiku překladu nazírá z nového zorného úhlu a usouvztažňuje ji s příbuznými literárními a sémiotickými jevy (vývoj, tradice, adaptace, citát, aluze, pastiš apod.). To se projevuje např. ve studii „Tradition in Literary Communication“ (1979). Na jejím základě Popovič v interdisciplinárních vztazích interpretuje některé důležité pedagogické aspekty literárního procesu: literární vzdělání, literární muzejnictví, biografický text apod. Organizuje k tomu interdisciplinární konference a vydává z nich materiály (*Literárna a literárnomuzejná tradícia*, 1980; *Biografistika v systéme literárneho vzdelania*, 1981; *Literárny text a literárne vzdelanie*, 1981). Poslední práce našly i živý ohlas např. Jugoslávii (studie nitranských pracovníků, především A. Popoviče, v bělehradském časopise *Književná reč* 1980-82; výběrová antologie jejich prací v časopise *Delo* 1982)⁶⁶.

Tato fáze Popovičova působení je úzce spojená s organizační a koncepční činností nitranského KLKEM, který pod jeho vedením (1974-84) zorganizoval řadu úspěšných vědeckých konferencí, sympózií a diskusí, vydal mnoho podnětných publikací, kolektivních sborníků a instruktivně-metodických materiálů. Jsou to např. *Literárna komunikácia* (1973), *P. O. Hviezdoslav - text a kontext* (1975), *Biografistika v systéme literárneho vzdelania* (1976), *Literárne múzeum v komunikácii* (1977), *Preklad odborného textu* (1977), série sborníků *O interpretácii umeleckého textu* (Popovič redigoval č. 1-7, 1968-82) a metodických pomůcek, terminologických slovníků, kolektivní vysokoškolská příručka

⁶⁶ Ibid.

Interpretácia umeleckého textu (1981, spolu s P. Libou, P. Zajacem a T. Žilkou) atd.

Z iniciativy Popoviče navazuje KLKEM intenzivní spolupráci se sesterskými pracovišti (tj. - v dobové terminologii - s družebními vysokými školami) v Güstrow, Krakově či Lipecku a vydávají se souhrnné výkladové a terminologické slovníky (*Pojmoslovie literárnej komunikácie*, 1976; *Werk, Stil, Kommunikation: Thesen der Arbeitsstelle für literarische Kommunikation*, 1976; trojjazyčná *Terminologija literaturno-muzejnoj komunikaciji*, 1981⁶⁷).

Shrnutí a vyvrcholení Popovičova teoretického úsilí přinesla publikace *Tvorba a recepcia* (1978), kterou vydal spolu s F. Mikem (Popovič je autorem druhé části nazvané *Estetická metakomunikácia*).

V Popovičových pracích dominuje prvek metodologické názornosti a koncepční orientace na konkrétní textový materiál. Výsledky, jichž v této oblasti dosáhl, nejlépe hovoří o kvalitě, instrukční sugestivnosti a podnětnosti těchto prací.

Popovič organizoval též speciální překladatelské konference a edičně připravil materiály z nich (např. *Preklad odborného textu*, 1977; *Preklad spoločenskovedných textov*, 1979), byl redaktorem nebo členem redakční rady několika časopisů, mj. čas. *Slovenské pohľady*, a jako vedoucí redaktor komparatistického časopisu *Slavica Slovaca* vydal několik monotematických čísel s problematikou překladu. Podílel se též na koncepční přípravě mezinárodních překladatelských kongresů Mezinárodní asociace učitelů ruského jazyka a literatury (MAPRJAL) v Nitře a v Praze.

V r. 1983 Popovič vydává ještě dvě významné monografie. Jsou jimi *Originál/preklad: interpretačná terminológia* spolu s kolektivem autorů (koncepce a redakce A. Popovič) a *Komunikačné projekty literárnej vedy*, studie Vědeckovýzkumného pracoviště literární a umělecké komunikace a experimentální

⁶⁷ Ibid.

metodiky, spolu s bibliografií prací Antona Popoviče za roky 1956-82 (sestavila Eva Preložníková).

Publikace *Komunikačné projekty literárnej vedy* předpokládá rozšířit literárněvědný výzkum do mezioborové spolupráce s hudební vědou, psychologií, teorií výtvarného umění atd., což se na ÚLUK skutečně realizovalo. K této široké spolupráci přivedlo Popoviče přirozené komunikační hledisko jakožto vědomí toho, že literatura, umění a kultura jsou živým organizmem, v němž dochází k tvorbě, přenosu a příjmu hodnot, a že jednotlivé oblasti je i přes jejich specifickou možnost chápat jako jeden celek, vnitřně bohatý, sestávající ze svébytných, a přesto se vzájemně doplňujících složek⁶⁸.

⁶⁸ ZAJAC, P. Za profesorom Antonom Popovičom. *Slovenská literatúra*, 1984, roč. 31, č. 6, s. 556-7.

2.2 Teoretická a metodologická východiska

Popovičovu vědecký růst v oblasti teorie překladu ovlivnily zejména čtyři osobnosti: Frank Wollman, Mikuláš Bakoš, Jiří Levý a František Miko (srov. 2.1). Dobu, v níž žil a působil, pak charakterizuje překonání pozitivizmu, trvajících působení impulsů strukturalizmu, od padesátých let je znatelný vliv scientizmu (pokus postavit literární vědu na exaktních základech) a konečně moskevsko-tartuská sémiotika.

Metodologická východiska a inspiraci pro svoje koncepce nacházel Popovič zejména v pracích sovětských a polských. Zdůrazňoval také inspirační úlohu Holmesova konceptu překladu jako metabásně při formování teorie literární metakomunikace⁶⁹.

Popovičova metodologická a teoretická východiska lze typologicky rozdělit na obecná a na přímé zdroje. Hlavními obecnými východisky Popovičovy práce byly ruský formalismus (zvláště jeho druhá vlna), český, polský a slovenský strukturalismus, lipská škola, moskevsko-tartuská sémiotika, heidelberská funkcionalistická škola a anglosaský strukturalismus.

Přímými Popovičovými zdroji pak byly práce Levého a Mika, v zahraniční zejména práce polské (Balcerzan, Sławiński), sovětské (Lotman, Ingarden), bulharské (Ljudskanov), německé (Reissová), holandské (Holmes) a britské (Catford). O konkrétním významu těchto prací pro Popovičovu koncepci viz 2.3 (zvl. 2.3.1 a 2.3.2).

Slovenský strukturalismus má svůj původ v setkání ruských emigrantů (Jakobson, Trubeckoj aj.) s mladší generací českých profesorů (Mukařovský, Kořínek) a nastupující generační vlnou

⁶⁹ PRELOŽNÍKOVÁ, E. Komunikačná koncepcia prekladu a zahraničný kontext (K ohlasom na práce A. Popoviča). *Slavica Slovaca*, 1985, roč. 20, č. 4, s. 313.

slovenské inteligence (Hrušovský, Bakoš, Pauliny aj.)⁷⁰ a etabloval se už před druhou světovou válkou⁷¹.

Hlavními impulsy pro slovenský strukturalismus byly tedy ruský formalismus, český strukturalismus, a vídeňský neopozitivismus⁷². Ruští vědci (Tynjanov, Šklovskij aj.) zavedli myšlenky literárněvědného formalizmu a lingvistiky. Český strukturalismus, ve své literárněvědné podobě již ovlivněný sémiotikou, čerpal na jedné straně ze Saussura a ruského formalizmu, na druhé straně byl zaměřen fenomenologicky (Husserl) a byl zde patrný i vliv herbartizmu.

Slovenský strukturalismus usiloval o překonání konzervativizmu a spiritualizmu domácí myšlenkové tradice a o založení speciálních vědních disciplín na exaktních základech. Toto úsilí se stalo i programem Bratislavského lingvistického kroužku v čele s E. Paulinym.

Slovenský strukturalismus, označený za další variantu postpozitivistického scientizmu⁷³, přišel s postuláty racionality, strukturnosti, systémovosti a funkčnosti v první řadě v jazykovědě, literární vědě a historiografii.

Zatímco český strukturalismus se klonil k husserlovské fenomenologii, slovenský strukturalismus se obracel k scientizmu Vídeňského kroužku. Na rozdíl od Mukařovského příklonu k estetice se pak soustředil na poetiku literárního textu, kterou M. Bakoš v šedesátých letech promítl do projektu historické poetiky⁷⁴.

Slovenský strukturalismus tak měl více „lyricko-formalistický“ a „technologický“ ráz oproti Mukařovského esteticko-sémantickému pojetí. Klíčovou rolí pro odloučení

⁷⁰ BAKOŠ, J. 1992. Štrukturalizmus na Slovensku ako symbolický skok alebo o „logike situácie“ intelektuála na periférii. In *Od iniciatívy k tradícii: Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť*. MATEJOV, F. – ZAJAC, P. (eds.) 1. vyd. Brno: Host, 2005. ISBN 80-7294-149-6. S. 286-297.

⁷¹ KRAUSOVÁ, N. 1992. Ak mám hovoriť o spomienkach na začiatky štrukturalizmu u nás... In MATEJOV, F. – ZAJAC, P. Op. cit. S. 298-303.

⁷² MATEJOV, F. – ZAJAC, P. Štrukturalizmus v Slovenskej literárnej vede. In MATEJOV, F. – ZAJAC, P. Op. cit. S. 9.

⁷³ BAKOŠ, J. 1992. Štrukturalizmus na Slovensku ako symbolický skok alebo o „logike situácie“ intelektuála na periférii. In MATEJOV, F. – ZAJAC, P. Op. cit. S. 288.

⁷⁴ MATEJOV, F. – ZAJAC, P. Štrukturalizmus v Slovenskej literárnej vede. In MATEJOV, F. – ZAJAC, P. Op. cit. S. 8.

slovenského literárněvědného strukturalizmu od českého sehrál M. Bakoš⁷⁵.

V šedesátých letech se ve slovenském strukturalizmu prostřednictvím F. Mika prosadilo stylistické, sémioticko-komunikační pojetí textu.

Od počátků slovenského strukturalizmu do konce Popovičova života prošel slovenský strukturalizmus ještě jednou významnou změnou paradigmatu, kterou je možné charakterizovat jako rozpracování sémiotiky.

Tartuská sémiotická škola patřila spolu s moskevskou od šedesátých let k nejvýznamnějším centrům strukturalizmu v tehdejší Sovětském svazu. Jejím nejznámějším představitelem byl Jurij M. Lotman.

Lotmanova koncepce spočívá v pojetí literatury jako druhotného modelujícího systému vybudovaného na jazyku jako prvotním modelujícím systémem.

Slovenský strukturalizmus také na rozdíl od českého a spolu s Lotmanem přestává rozlišovat dichotomii artefakt (věc) – dílo a zaměřuje se pouze na text.

Popovič ve svých pracích využívá zejména Lotmanových sémiotických opozic *my* ↔ *oni*, *vlastní* ↔ *cizí* apod., např. při rozlišení tří pozic vztahu kultury originálu a kultury překladu⁷⁶ (dále srov. 2.3).

Popovič také opakovaně zdůrazňuje, že specifičnost překladatelské problematiky sice nelze řešit bez účasti lingvistiky, ale lingvistická analýza překladu je sama o sobě nedostatečná. Proto charakterizuje překlad důsledně jako sémiotickou operaci.

Důležité pro Popoviče je překonání imanentizmu formalistů a původních strukturalistů a zapojení překladatelské tvorby do vnějšího společenského kontextu⁷⁷.

⁷⁵ MATEJOV, F. – ZAJAC, P. Štrukturalizmus v Slovenskej literárnej vede. In MATEJOV, F. – ZAJAC, P. Op. cit. S. 11.

⁷⁶ POPOVIČ, A. *Poetika umeleckého prekladu: proces a text*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1971. S. 106-107.

⁷⁷ POPOVIČ, A. *Umelecký preklad v ČSSR: Výskum. Bibliografía*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1974. S. 11.

Jiří Levý (1926-1967) podle Popoviče úspěšně spojil lingvistické hledisko s literárněvědným a zapojil proces překladu do vnějších, tj. komunikačních souvislostí⁷⁸.

Popovič vyzdvihuje zásluhy Levého o budování moderní československé vědy o překladu („V jeho myšlení sa už zreteľne prejavila cieľavedomá snaha vymedziť teóriu prekladu, jej predmet i metódu výskumu, a to pomocou interdisciplinárnych hľadísk.“⁷⁹), nicméně je vůči němu i kritický.

Českým teoriím překladu například vyčítá, že Levý ke svým závěrům dospěl na základě tzv. zformulované poetiky překladatelů (jejich programových prohlášení) a nikoli na základě analýzy konkrétních překladů (tj. imanentní historické poetiky)⁸⁰:

Skúmanie poetiky prekladu autor obmedzil na hranice použiteľnosti pre zovšeobecnenie názorov na preklad. Skúmanie prekladu zostalo mimo rámca historickej poetiky. Levého prácu možno teda charakterizovať ako pokus o dejiny prekladu na rovine čisto abstraktnej teórie, a nie poznanej praxe.

Popovičova kritika se týkala i Levého skepse vůči strojovému překladu. Ta je pro Popoviče tím méně pochopitelná, že Levý byl podle něj prvním, kdo usiloval o exaktní analýzu literárního textu. Popovič zároveň ukazuje, jak odtud dospěl k teorii metakomunikace⁸¹:

Levý však nevyužil všetky možnosti, ktoré ponúkali teórii umeleckého prekladu výskumy v oblasti strojového prekladu aplikované z kybernetiky, a to najmä pojem sprostredkujúceho jazyka. Vo využívaní poznatkov teórie informácie pri charakteristike prekladateľského procesu sa Levý nedostal za hranicu základných pojmov teórie informácie a štatistiky. Aj keď vcelku Levého koncepcia je dosť všeobecná a komunikáciu modeluje nediferencovane, treba priznať, že Levý patril k prvým našim bádateľom, ktorý uvažovali o perspektívach exaktnej analýzy literárneho textu (originálu i prekladu), využívajúc inšpirácie teórie informácie. Pritom si však treba uvedomiť, že práve konfrontácia dvoch komunikačných aktov umožňuje objaviť spôsoby realizácie komunikačných väzieb medzi originálom a prekladom tak, aby z komunikačnej hry nevypadol nijaký účastník literárnej komunikácie. Od tejto koncepcie je už len krok k teórii metatextu a metakomunikácie.

⁷⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 14-19.

⁷⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 16.

⁸⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 15.

⁸¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 16-17.

Závěrem polemiky s Levého dílem Popovič přehledově uvádí hlavní sporná místa Levého koncepce⁸². Jejich řešení vidí v Mikově systémové stylistice, tedy v paradigmatické soustavě výrazových kategorií, která má sloužit jako zprostředkující kód (*tertium comparationis*) mezi textem originálu a textem překladu.

F. Miko ve svých pracích *Estetika výrazu* (1969) a *Text a štýl* (1970) chápe styl široce jako diferencovanou strukturu na rovině jazyka i tématu. Analýza textu pak podle Mika spočívá ve dvou krocích⁸³:

a) identifikácia štýlu v systéme štýlov, b) zistovanie diferencovaných prvkov a ich diferencovaných funkcií, tzv. výrazových hodnôt. Zistovanie hodnôt v štýle sa pritom opiera o systém (paradigmatiku) výrazových hodnôt vypracovaných v príslušnom jazyku. Tento systém, výrazová sústava, predstavuje výrazové kategórie v ich opozičných a komplementárnych vzťahoch.

Výrazové kategórie se vážou na konkrétní indikátory, tj. na jazykové a tematické prostředky, které reprezentují výrazové kategórie v textu. Ty pak Popovičovi slouží jako *tertium comparationis* pro určení stylistické ekvivalence mezi originálem a překladem.

Rozdíly mezi výrazovou hodnotou originálu a výrazovou hodnotou překladu vyjadřuje pojem výrazového posunu. Popovič na podporu svých tvrzení uvádí i další autory, kteří s pojmem posunu pracují v teorii překladu (Levý, Horálek, Kochol, Etkind, van den Broeck aj.).⁸⁴

Popovič sice považuje výrazový posun za objektivní kritérium měření ztrát a zisků v překladu⁸⁵, ale je si zároveň vědom omezenosti tohoto konceptu⁸⁶:

Na riešenie problému, či výrazový posun vyjadruje estetickú hodnotu alebo nie, možno použiť analógiu so štatistickým výskumom verša, kde,

⁸² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 18.

⁸³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 28.

⁸⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 29.

⁸⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 30.

⁸⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 29.

ako vieme, samo zisťovanie rytmických kvalít v texte, použitím lingvistickej štylistiky, síce nehovorí o „kvalite“ verša, ale môže určiť jeho štruktúrno-typologické príznaky, resp. vlastnosti.

Na Popovičovy práce je teda treba poohlížet v kontextu strukturalizmu, v němž byl navíc v celém období Popovičovy vědecké činnosti patrný vliv marxizmu. Konkrétně Popovič ve svém pojetí překladu vychází z prací J. Levého, propracovává a rozšiřuje jeho koncepce a doplňuje je poznatky a výsledky práce F. Mika.

2.3 Práce zaměřené translatologicky

2.3.1 Preklad a výraz (1968)

Práce *Preklad a výraz* z r. 1968⁸⁷ je Popovičovou první monografií zabývající se teorií překladu a navazuje podle autorových slov na jeho práci z r. 1961 *Ruská literatura na Slovensku v letech 1863-1875*.

Úvodní kapitoly této monografie, „Literárna história a poetika prekladu“ a „Preklad ako tvorba a štruktúra“, jsou zaměřeny teoreticky a metodologicky (viz 2.3.1.1 a 2.3.1.2). Následuje pět empirických studií⁸⁸ z historické poetiky překladů do slovenštiny, na nichž autor ukazuje platnost svých teoretických východisek. To lze považovat za důkaz toho, že se podobně jako Levý věnoval empirickému výzkumu dějin překladu dříve, než přistoupil k vypracování obecné teorie uměleckého překladu a jeho modelování.

Anglické resumé této práce proniklo i do mezinárodního povědomí⁸⁹, neboť jeho cyklostylované kopie s sebou Popovič vozil na zahraniční konference a setkání (srov. 2.1.6). Závěrem je připojen výběrový bibliografický přehled prací z teorie, dějin slovenského překladu a překládání slovenské literatury.

Jedná se o mimořádně podnětné dílo⁹⁰, v němž Popovič pokládá základy nejen své teorie, ale i tzv. deskriptivního proudu translatologie⁹¹ (srov. 2.4).

Překlad autor charakterizuje jako „jazykový, literární a kulturní komunikát příslušného období literárních dějin, chápaný dvojako: ako literárny fakt zaradený do kontextu

⁸⁷ POPOVIČ, A. *Preklad a výraz*. 1. vyd. Bratislava: VSAV, 1968.

⁸⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 50-209.

⁸⁹ Srov. např. TOURY, G. *In Search of a Theory of Translation*. 1st edition. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University, 1980.

⁹⁰ MIKO, F. Úvod do slovenskej teórie prekladu. *Romboid*, 1970, roč. 5, č. 6, s. 43-45.

⁹¹ Srov. HERMANS, T. *Translation in Systems. Descriptive and Systemic Approaches Explained*. 1st edition. Manchester: St. Jerome Publishing, 1999. ISBN 1-900650-11-8. S. 11n. pass.

domácej literatúry a nadstavbovo ako prejav literárnej komunikácie“⁹².

Práce vychází ze strukturalisticko-sémiotické poetiky opírající se o lingvistiku a z komunikačního modelu překladatelského procesu, jejichž společným prvkem je pojem výrazového posunu, jak jej vypracoval F. Miko⁹³. Zároveň se Popovič důsledně snaží zachovat rovnováhu synchronního a diachronního přístupu v literárněhistorickém procesu.

2.3.1.1 Literárna história a poetika prekladu

Popovič, zřejmě do značné míry inspirován i Levým (*České theorie překladu*), zde definuje dějiny překladu jako poddisciplínu translatologie⁹⁴ takto:

Pod dejinami prekladu rozumieme disciplínu, ktorá sa usiluje zachytiť a rekonštruovať historický proces vývoja prekladateľstva. V tom zmysle ide o dejiny prekladu ako o *autotematickú disciplínu*. V širšom chápaní ide o dejiny prekladateľského podnikania, organizovania prekladateľskej činnosti, spoločensko-kultúrnych podmienok vzniku umeleckých prekladov, ich ohlasov v spoločnosti, ďalej literárnych súvislostí a medziliterárnych (bilaterálnych i multilaterálnych) vzťahov, ktoré pripravovali pôdu pre prekladateľskú činnosť, ktoré ju podmieňovali alebo priamo predchádzali. Patrí tu zisťovanie sociologických vzťahov: medzi prekladateľskou tvorbou a čitateľskou verejnosťou, tvorby vkusu a vplyvu vkusu na prekladanie. Dejiny prekladu sa v tomto bode dotýkajú externých kontaktov i metód porovnávacieho štúdia literatúry.

To nejen předznamenává Popovičovu sociologii, resp. praxeologii překladu⁹⁵, ale též Holmesovo paradigma (1972)⁹⁶ a odtud i Touryho pojetí úkolů deskriptivní translatologie⁹⁷.

Toto východisko je v práci opětovně potvrzeno⁹⁸: „Čiže ide o pôsobenie prekladov ako súčasti domácej literatúry. To je už

⁹² POPOVIČ, A. *Preklad a výraz*. 1. vyd. Bratislava: VSAV, 1968. S. 7.

⁹³ Srov. např. Mikovu studii *Teória výrazu a preklad*. *Dialóg*, 1968, č. 1, s. 39-63.

⁹⁴ Tehdy „vedy o preklade a tlmočení“. Citát viz POPOVIČ, A. Op. cit. S. 9-10.

⁹⁵ Srov. POPOVIČ, A. *Poetika umeleckého prekladu: proces a text*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1971. S. 33. Jako součást paradigmatu disciplíny až v r. 1975, srov. POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1975. S. 20.

⁹⁶ Srov. HOLMES, J. S. *The Name and Nature of Translation Studies*. 1972. In *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. 1st edition. Amsterdam: Rodopi, 1988. ISBN 90-6203-739-9. S. 66-80.

⁹⁷ Srov. TOURY, G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. 1st edition. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1995. ISBN 1-55619-687-3. S. 10n.

otázka, ktorá súvisí s témou preklad v národnej kultúre a literatúre“.

Nicméně myšlenka, že působivost a literární význam překladu se nevyčerpávají jen obsahovými vlastnostmi originálu, jež přenesl překladatel, ale zvláště těmi vlastnostmi, které jsou výsledkem překladatelské konkretizace v souvislostech domácí literatury, pochází již od F. Vodičky⁹⁹.

Už zde se setkáváme s pojmy *formulovaná* a *imanentní poetika překladu*, které označují vztah reflexe překladatelské praxe vůči dobové překladatelské normě¹⁰⁰: „Vztah teoretických vystúpení tzv. prekladateľských konfesií k praxi, to je vlastne pomer medzi formulovanou a imanentnou poetikou prekladu.“

Funkci překladů Popovič na tomto místě formuluje jako „ich heteronómne zásahy do vývinu domácej literárnej štruktúry“¹⁰¹. Analýza překladu jako struktury má pak podle Popoviče probíhat dvojsměrně, tedy retrospektivně i prospektivně¹⁰², a to „vo vzťahu k zobrazovanej skutočnosti, ktorú predstavoval originál; preklad ako štruktúra, ktorú zaraďujeme do súvislostí domáceho kontextu.“ K tomu dodává¹⁰³:

Toto zaradenie nie je statické, nehybné, ale uskutočňuje sa vzhľadom na vývinové premeny literárnej štruktúry ako celku. Zaradenie predpokladá aj porovnanie s celkovou situáciou, aby sme mohli jasnejšie formulovať postavenie diela v historickom kontexte a uvedomovať si ho v súvislosti s pôvodnou tvorbou ako dynamicky živú a premenlivú súčasť vývojového procesu. Konečným cieľom je tu poznanie vývinových zmien v rámci celého dobového kontextu.

⁹⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 12 pass. Popovič cituje Levého *Umění překladu*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963. S. 151. Rozdílné je pozdější chápání polysystémové školy, která překladovou literaturu považuje za samostatný podsystém. Srov. např. EVEN-ZOHAR, I. The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem. *Polysystem Studies* [online]. *Poetics Today*, 1990, vol. 11, number 1, s. 45-51. Durham: Duke University Press. A special issue of Poetics Today. [cit. 2006-08-21]. Dostupné z: <<http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/books/ez-pss1990.pdf>>.

⁹⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 12. Popovič cituje Vodičkovy *Počátky krásné prózy novočeské*. Praha, 1947. [s. neuvedena.]

¹⁰⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 10. Popovič cituje publikaci *Zarys teorii literatury* od M. Głowińskiego, A. Okopień-Sławińskiej a J. Sławińskiego (Warszawa, 1967, s. 498).

¹⁰¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 12.

¹⁰² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 13.

¹⁰³ Ibid.

Popovič na tomto mieste jako východisko pro zařazení překladu do určitého období uvádí Bakošův princip slohové typologie¹⁰⁴:

Slohový charakter obdobia utvárajú iba diela majúce aktívnu účasť na aktuálnom vývine. Sú nositeľmi rozvíjajúcej sa dobovej štruktúry, zaujímavú vedúce postavenie v hierarchii vývinových línií. Toto je základné hľadisko pre periodizovanie vývinovej dynamiky literárnej štruktúry.

V podkapitole „Slovenské teoretické myslenie o preklade a práce na dejinách prekladu“ se Popovič zabývá významnými prekladateli a jejich konfesemi, tedy zformulovanou poetikou. Ve 20. století zmiňuje především Jozefa Felixe jako jednoho z prvních kritiků překladů), Viktora Kochola (který je zastáncem principu funkční náhrady, resp. substituce jednotlivých prostředků) a Viliama Turčányho (pojímajícího překlad jako proces). Popovič Turčányho prekladatelskou metodu popisuje takto¹⁰⁵:

Turčány akoby naznačoval „horizontálne“ chápaný vzťah dvoch komunikátov, pričom akt prekladateľskej tvorby vidí v schvaľovaní alebo zamietaní prvkov štruktúry originálu v akte tvorby (ponechávacie a odlišovacie princípy) [...]. Protipólom „ponechávania“ je tu rozrôzňovanie, „odlišovanie“. Má pritom na mysli odchýlky prekladu z hľadiska „systému“ pôvodnej tvorby autora.

Popovič ovšem upřesňuje¹⁰⁶:

Pokiaľ ide o odlišovanie, prekladateľovi nejde o to, aby sa líšil od originálu, ale o funkčnosť prostriedkov, pre ktoré sa rozhodol, a to z hľadiska adekvátnosti prostriedkov prekladu. Túto adekvátnosť treba chápať v istej literárnej situácii a podľa dobových potrieb. To je potom os, na pozadí ktorej možno hodnotiť „ponechávanie“ a „odlišovanie“. Odlišovacie princípy je v skutočnosti potom prekladateľský posun, čiže výrazová prestavba textu.

Popovič dále kriticky hodnotí podíl J. Levého na československé translatologii, a to u monografií *České theorie překladu* (1957) a *Umění překladu* (1963). Při hodnocení první

¹⁰⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 13. Popovič cituje Bakošovu publikaci *Problémy vývinovej periodizácie slovenskej literatúry*. Trnava: [s. n.], 1944. S. 12.

¹⁰⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 22-23.

¹⁰⁶ Ibid.

práce Popovič konstatuje, že Levý se zaměřil na zformulovanou poetiku překladatelů, nikoli na imanentní poetiku překladových textů¹⁰⁷:

Levého práca nie je „históriou“ prekladu v „imanentnom“ slova zmysle. Vyúsťuje viac do sféry otázok funkcie prekladu v národnej literatúre a iba čiastočne sa dotýka aj vývinu prekladu ako literárnej štruktúry. Takto chápaný vývoj prekladateľských metód, ktorý by konfrontoval formulovanú poetiku s imanentnou poetikou a hovoril by o vzťahu medzi teóriami a konkrétnou básnickou praxou, je pracovným cieľom rovnako v českej, ako aj v slovenskej situácii.

Levý podle Popoviče úspěšně spojuje literárněvědný strukturalismus s tehdejšími lingvistickými koncepcemi. Kritizuje však Levého pojem „realistického prekladu“ (podobně jako Hausenblas)¹⁰⁸:

Levý vzťah ku skutočnosti chápe iba na jednej jedinej platforme, a to realizmu, pričom tento aspekt mu splyva aj s hodnotou umeleckého diela, ba stáva sa preňho jediným kritériom tzv. „pokrokovosti“ umenia. V tejto koncepcii, t. j. v stotožňovaní „realizmu“ s „hodnotou“ v umeleckom preklade sú isté príbuzné črty medzi Levým a niektorými sovietskymi teoretikmi prekladu, najmä s Gačečiladzeho koncepciou realizmu v umeleckom preklade. Napokon je tu aj istá poplatnosť domácim dobovým teóriám o socialistickom realizme, ktoré autor miestami prenášal do oblasti umeleckého prekladu.

Levý skutečně z Gačečiladzeho při své kritice romantického a naturalistického prekladu z pozic prekladu realistického vychází¹⁰⁹.

Popovič však už v roce 1968 uznává Levého zásadní přínos: „Levý ako prvý u nás nastolil mnoho otázok teoretickej povahy, ako napríklad problém analýzy prekladu ako interpretácie textu alebo otázky posunu v štýle prekladu“¹¹⁰. Levého vědeckou metodu (tj. metodu logické analýzy zkoumaného objektu) označuje jako novopozitivistickou a přísně scientistickou¹¹¹. Popovič ovšem na tomto místě neuvádí, že Levý byl u nás prvním, kdo aplikoval komunikační pojetí strukturalizmu i na

¹⁰⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 25.

¹⁰⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 25-26.

¹⁰⁹ LEVÝ, J. *Umění prekladu*. 3., upravené a rozšířené vyd. 2. verze. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 80-237-3539-X. S. 34, 379. Levý cituje práci G. R. Gačečiladzeho *Problema realističeskogo perevoda*. Tiflis: [s. n.], 1961. S. 36.

¹¹⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 26.

¹¹¹ Ibid.

umělecký překlad (včetně české funkčně strukturalistické a sémiotické metody)¹¹².

2.3.1.2 Preklad ako tvorba a štruktúra

„Zmyslom i poslaním prekladu je prenášať isté ideovo-estetické hodnoty z jedného jazyka do druhého. Toto prenášanie sa nedeje priamočiaro a bez ťažkostí.“¹¹³

Kapitola „Preklad ako tvorba a štruktúra“ začíná rozlišením ztrát a zisků, k nimž dochází v důsledku posunů v překladu. Popovič opět cituje Levého¹¹⁴: „Překlad není dílo jedolité, ale prolínání, konglomerát dvou struktur: na jedné straně významový obsah a formální obrys originálu, na druhé straně celá soustava uměleckých rysů vázaných na jazyk, které dílu dodal překladatel.“

Popovič od Catforda¹¹⁵ přejímá pojem „shift“ (posun), ovšem dává mu nový obsah a v souladu s ním tvrdí¹¹⁶: „Každá prekladateľská metóda je určovaná prítomnosťou alebo neprítomnosťou posunov v rôznych vrstvách prekladu. Všetko, čo v preklade vzniká alebo zaniká so zreteľom na pôvodinu, možno vysvetliť pojmom posunu.“

Posuny ovšem Popovič nevnímá normativně jako (jen) negativní¹¹⁷:

Prekladateľ sa však nemôže s originálom „stotožňovať“, to by viedlo k transparentnému prekladu, ale má právo sa aj organicky rôzniť, osamostatňovať [...]. K posunom teda dochádza nie preto, že prekladateľ chce dielo „meniť“, ale preto, že ho chce čo najvernejšie vyjadriť [...]. Tvorba prekladateľa spočíva v umení byť verným originálu ako celku.

¹¹² Srov. LEVÝ, J. *Umění překlada*. 3., upravené a rozšířené vyd. 2. verze. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 80-237-3539-X. S. 44 pass.

¹¹³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 27.

¹¹⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 27.

¹¹⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 211. Popovič cituje Catfordovu monografii *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*. London: OUP, 1965. ISBN 0-19-437018-6, kde v kapitole Translation Shifts (s. 73-82) Catford definuje své lingvistické pojetí posunů. U Catforda se na rozdíl od Popoviče jedná o lexikálně-sémantické operace jako „konstitutivní posuny“ (Popovičův termín).

¹¹⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 28.

¹¹⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 28-29.

Dalším významným pojmem pro Popovičovu koncepci překladu je od strukturalizmu a přímo od Levého převzatá dobová překladatelská *norma*, již lze pozorovat ve vývoji překladatelských koncepcí a metod a která určovala a určuje estetiku příslušného období. Především tu jde o dva typy norem v překladatelských metodách: „*normy vytváranej podľa originálu* (originál ako cieľ) a *normy vytváranej podľa prekladateľovho estetického ideálu* (preklad ako prostriedok)¹¹⁸. Levý tyto normy nazývá normou reprodukční (tj. požadavek věrnosti, výstižnosti) a normou „uměleckosti“ (požadavek krásy)¹¹⁹. Popovič v souladu s Levým označuje obě normy v překladu jako stylovou normu originálu a normu překladatelských posunů.

Existenci dvou stylových norem v překladu chápe Popovič jako poměr konstanty a tendence. Norma originálu, tedy styl předlohy, je faktorem stálým, neměnným, pro překladatele závazným. Naproti tomu realizace této normy originálu v normě překladu je výsledkem subjektivně tvořivé iniciativy překladatele. Převtělování „jazykového dojmu“ (tedy stylu jako homogenního projevu) z originálu do překladu se nemůže uskutečnit přímo, ale ekvifunkčně, tj. funkčními posuny¹²⁰.

Podle Miko¹²¹ je v stylistické výstavbě uměleckého překladu množství různorodých prvků, které v jistém uspořádání vytvářejí jeho homogenní ráz. Mikova výrazová soustava se tak podle Popoviče jeví jako vhodná při odkrývání toho, co se vlastně ve stylu překladu posouvá.

Důležitá je zde existence výrazových univerzálií, o nichž Miko pojednává ve studii *Vergleichsstilistik und Übersetzung*¹²². Mikova výrazová koncepce stylu hledá podle Popoviče propojení mezi stylistickým prostředkem jako nejnižším prvkem stylistické soustavy a představou stylu jako sjednocujícího celku. A toto propojení nachází v pojmu

¹¹⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 29.

¹¹⁹ LEVÝ, J. *Umění překladu*. 3., upravené a rozšířené vyd. 2. verze. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 80-237-3539-X. S. 88.

¹²⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 31.

¹²¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 31, 212. Popovič cituje Mikovu studii *Teória výrazu a preklad*. *Dialóg*, 1968, č. 1, s. 39-63.

¹²² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 212.

výrazová kategorie, respektive výrazová vlastnost. Styl je potom jistým specifickým seskupením určitých výrazových vlastností¹²³.

Mikova teorie výrazu se tak Popovičovi stala východiskem pro systémové hodnocení posunů v překladu. Soustava výrazových prostředků umožňuje hodnotit jazykové prostředky při stylistické analýze v kontextu, tedy nikoli izolovaně, ale ve vztahu k paradigmatickému systému výrazových vlastností.

Výrazový posun tedy odhaluje, odkud a kam se posouvá výrazová hodnota překladu. Zjišťování výrazových posunů a jejich sémanticko-stylistickou interpretaci je podle Popoviče nutné pokládat za nejdůležitější složku překladatelské analýzy¹²⁴.

Pro to, aby se vyhnul nebezpečí hodnocení vlastností překladu z pozice normativní poetiky originálu, přistupuje Popovič k rekonstrukci výrazových prostředků důsledně z hlediska komunikace – tj. prostřednictvím tříčlenného komunikačního modelu: původce (autora) – překladatele – příjemce (čtenáře)¹²⁵. „Tak vzniká potreba interpretácie ako opis vnímania textu a jeho realizácie ako stanovisko odborného interpreta postaveného na jeho individuálnom čitateľskom stanovisku.“¹²⁶

Podle Popoviče a v souladu s českým literárněvědným strukturalizmem „akt tvorby zahrňuje v sebe rovnako proces ako výsledok“¹²⁷. Překladatelskou interpretaci originálu Popovič hledá v oblasti odrážející překladatelův vztah k zobrazované skutečnosti v díle¹²⁸. Schéma aktu komunikace (interpretace) z aspektu teorie informace přejímá Popovič od I. I. Revzina a V. J. Rozencvejga¹²⁹.

¹²³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 32.

¹²⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 33.

¹²⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 34.

¹²⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 34. Popovič cituje na tomto místě práci J. Sławińskiego *O problemach „sztuki interpretacji“*, *Lyrika polska. Interpretacje*. Kraków: [s. n.], 1966. S. 10n.

¹²⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 35.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 35-36. REVZIN, I. I. – ROZENCVEJG, V. J. *Osnovy obščego i mašinnogo perevoda*. Moskva: [s. n.], 1964. S. 58.

Na základě tohoto schématu doplňuje Popovič pojetí Levého¹³⁰ v tom smyslu, že v překladatelském procesu jde sice o tři realizace díla (zprvé autorovo pojetí skutečnosti, zadruhé překladatelovo pojetí originálu a zatřetí čtenářovo pojetí překladu), avšak všichni tři účastníci tohoto komunikačního procesu recipují zobrazovanou skutečnost a vytvářejí si k ní vztah na základě své individuální předcházející zkušenosti¹³¹. Tím Popovič předjímá později zavedený pojem zkušenostního komplexu převzatý od Mika.

Při řešení otázky, jak postihnout složitost recepce uměleckého díla, se Popovič odvolává na Ingardenovu teorii o polystrukturnosti díla a na jeho pojem čtenářské konkretizace - proces literární tvorby není totiž uzavřen vyhotovením díla, ale až konkretizací díla ve vědomí čtenáře¹³².

Podle Mika je mezi stylem překladu jako celkem a výrazovou soustavou vztah jako mezi textem a kódem¹³³, protože výrazovou soustavu považuje za součást roviny languové. Popovič nazírá problém výrazových posunů takto¹³⁴:

Pri prekladaní vždy zákonite dochádza k výrazovým posunom, pretože originál pri vnímaní sa zapája vždy do nových súvislostí, akými sú jazyk prekladu, literárna a spoločenská štruktúra percepčnej society, jej filozofické, duchovné a iné momenty. Preto môže dochádzať pri konkretizácii v prekladateľskom procese k zmenám v realizácii originálu. Je to dôsledok napätia medzi štruktúrou diela a literárnou normou.

Nejvýznamnější pro Popovičovy pozdější práce jsou tři klasifikace. První se týká stanovení míry stylistické (výrazové) interpretace v překladu. Zde Popovič zavádí tyto pojmy¹³⁵:

¹³⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 36.

¹³¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 36-37.

¹³² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 39, 213. Popovič cituje Ingardenovu práci *O poznawaniu dzieła literackiego*. Lwów: [s. n.], 1937, i český překlad *O poznávání literárního díla*. Praha: [s. n.], 1967. S. 11n.

¹³³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 41. Popovič cituje opět Mikovu studii Teória výrazu a preklad. *Dialóg*, 1968, č. 1, s. 39-63.

¹³⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 41. Popovič cituje opět Vodičkovu práci *Literární historie: její problémy a úkoly, Čtení o jazyce a poezii*. Praha: [s. n.], 1942. S. 382.

¹³⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 41-42.

- a) stylistická (výrazová) nivelizace - zjednodušení výrazových vlastností předlohy, zploštění, „ochuzení“ stylu
- b) stylistické zesilování - přehňání výrazových prvků originálu (expresivnost, emocionálnost, patos, afekt)
- c) stylistická proměna - změna výrazových vlastností originálu v překladu
- d) stylistická substituce - náhrada cizích výrazových prvků originálu domácími (vztahuje se na nižší prvky výrazových vlastností - výběr slov, nebo vyšší jednotky, jako jsou idiomatická a frazeologická spojení)
- e) stylistická kompenzace - náhrada nepřeložitelných výrazových prvků (zásada školy O. Fischera)
- f) stylistická typizace - překlad typickými výrazovými prvky
- g) stylistická individualizace - překlad netypickými výrazovými prvky

Tyto pojmy se v pozdějších pracích staly součástí taxonomické řady výrazových posunů.

Druhá klasifikace, převzatá od E. Balcerzana¹³⁶, se týká tří základních stylistických postojů, jež zaujímá každý nový přeložený text vůči svému domácímu literárnímu systému, později Popovičem nazvaný stylistický postoj překladatele.

- 1) Nulový postoj - nepřináší nic nového ve „spôsobu manifestácie svetonázoru prekladateľa cez štýl“¹³⁷. Jde tu o formální adekvátnost překladu vůči originálu a o styl zvaný „prekladateľčina“ nebo „prevod“¹³⁸.
- 2) „Redundantní“ postoj - kdy individuální poetika překladatele ovlivňuje poetiku překladu více než předloha (např. Hviezdoslav, Vrchlický).
- 3) Postoj odkrývání nového stylu, tj. stylu originálu - jde o uplatnění takové konfigurace stylistických postupů, jaké předtím v domácí tradici neexistovaly, tedy o stylistický kalk.

Třetí klasifikace se týká míry interpretačního úsilí v překladatelském procesu podle Čermáka¹³⁹:

- I. Podinterpretování - přílišné zdůraznění mikrokontextu (vazby části k nejbližšímu okolí); překlad se posouvá směrem k doslovnosti; překladatel chce být „věrný“.
- II. Přeinterpretování - překlad se posouvá směrem k volnosti; překladatel nahrazuje neznámé konvence systémem konvencí čtenáři známých.

¹³⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 43, 214. Popovič cituje Balcerzanovu práci *Sztuka tłumaczenia a styl*. Studia z teorii a historii poezji. [Bližší bibliografické údaje neuvedeny.] S. 64-70.

¹³⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 43.

¹³⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 43.

¹³⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 46, 214. Popovič cituje Čermákovu přednášku *Překlad z hlediska interpretace* přednesenou na překladatelském semináři v Dobříši 23. 11. 1967. Tyto pojmy se u Popoviče později uplatní jako kategorie míry překladu (viz níže). POPOVIČ, A. *Poetika umeleckého překladu: proces a text*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1971. S. 52.

Poslední obecně teoretický příspěvek studie z r. 1968 se týká tematických změn. Změna tématu si vynucuje i změnu tvaru (kompozice) a změna tvaru přináší i *druhový posun*. Rozpětí a míru těchto tematických neboli druhových posunů v překladatelském procesu vyjadřují podle Popoviče překladatelské verze¹⁴⁰. Změny se mohou týkat rozšiřování či zužování tématu (kvantitativní posun) nebo jeho přehodnocování (ideový posun).

Popovič rozlišuje¹⁴¹ *aktualizaci* (tematický posun v čase, a to ve všech třech rovinách: v rovině času výpovědi, času zobrazovaného světa v díle a času historického), *lokalizaci* (situování děje do příjemcova prostředí), *kontaminaci* (spojení dvou literárních předloh v jednom překladovém textu) a *adaptaci* (transpozici, kompoziční změny v překladu, které se týkají jeho žánrové podstaty, jako např. fabule, příběhu či postav).

Popovič tyto posuny (aktualizaci, lokalizaci, kontaminaci a adaptaci) komentuje slovy Balcerzana¹⁴²:

Všetky tieto zhody, akokoľvek vzdialené od svojich literárnych prototypov, vznikajú v jadre interpretačnými posunmi. Sú to akoby „utajené“ preklady, ktoré alebo kalkujú schémy, alebo spájajú kalky s vlastnými schémami.

Posuny jsou tak Popovičovy důkazem, že „příjemca sa stáva nadradenou silou určujúcou spôsob a mieru interpretovej práce. Literárne dielo má tu nielen ráz individuálnej, ale zároveň aj spoločenskej výpovede.“¹⁴³

2.3.2 Poetika umeleckého prekladu: proces a text (1971)

Druhou Popovičovou prací, v níž se věnuje teorii překladu je práce z roku 1971 *Poetika umeleckého prekladu: proces a*

¹⁴⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 47.

¹⁴¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 48-49.

¹⁴² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 49.

¹⁴³ Ibid.

text¹⁴⁴. Na rozdíl od předchozí publikace neobsahuje *Poetika* cizojazyčné resumé, připojena je však Bibliografie knižních publikací o teorii překladu a Výkladový rejstřík termínů.

Úvodem autor zmiňuje cíl práce, který definuje skromně¹⁴⁵: „Chceme na teoretickej rovine podať prehľad o základných otázkach umeleckého prekladu. [...] Pokúsime sa zodpovedať zdanlivo triviálnu otázku: čo je preklad, ako vzniká, aký je to druh textu atď.“

Popovič zde sice místy postupuje normativně, ale je si svého přístupu vědom¹⁴⁶: „S istou dávkou normatívnosti mienime pracovať zámerne, chceme tak lepšie postrehnúť dilemy, peripetie a úskalia, na ktoré prekladateľ naráža v živom prekladateľskom akte.“

Jako inspirátory své práce Popovič uvádí F. Mika, K. Hausenblase, O. Čepana, J. Ferenčíka, M. Bakoše a konečně J. S. Holmese, díky jehož všestranné pomoci mohl studovat západní teorie překladu v Seminári pro všeobecnou a srovnávací literární vědu v Amsterdamu (srov. 2.1.5)¹⁴⁷.

Terminologicky prošla Popovičova koncepce od r. 1968 zásadním vývojem¹⁴⁸. Přibyly sémiotické pojmy jako *archisém* (J. M. Lotman¹⁴⁹), *tertium comparationis*, *kreolizace* (překrývání se dvou struktur podle sémiotické, resp. lotmanovské, opozice *my ↔ oni*); dále se upevnily pojmy z teorie informace a komunikace jako *kulturní kód*, *invariantnost* (invariantní jádro), *expedient = vysílatel*, *kódování*, *dekódování* (zprávy), *komunikát* (text), *redaktor* (upravovatel textu překladu).

Z citovaných zdrojů práce jsou významné především pojmy převzaté od E. Balcerzana¹⁵⁰ jako *pomocný model* (zprostředkující jazyk v překladu - jímž je Popovičovi

¹⁴⁴ POPOVIČ, A. *Poetika umeleckého prekladu: proces a text*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1971.

¹⁴⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 9.

¹⁴⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 10.

¹⁴⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 10-11.

¹⁴⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 151-163.

¹⁴⁹ Popovič cituje Lotmanovy práce *Lekcii po struktural'noj poetike. Trudy po znakovym sistemam I*. Tartu: [s. n.], 1964; a *O metajazyke tipologičeskich opisanij kul'tury. Trudy po znakovym sistemam IV*. Tartu: [s. n.], 1969.

¹⁵⁰ Popovič cituje Balcerzanovy práce *Poetyka przekładu artystycznego. Nurt*, 1968, č. 8 (40), VIII; a *Styl i poetyka twórczości dwujęzycznej Brunona Jesieńskiego*. Warszawa: s. n., 1968.

výrazová soustava F. Mika), *polemický překlad* (překlad, v němž jsou operace překladatele zaměřené polemicky vůči autorovi originálu, příp. vůči jinému překladateli či překladatelské škole), *utajený překlad* (autor nepřiznán) a *kulturní čas*¹⁵¹ (viz níže). Dále jsou to pojmy převzaté z Mika¹⁵² (spolu s celou terminologií výrazové soustavy) jako např. *makrostylistika* (úroveň vyšších sémantických rovin v textu od věty až k tématu jako jsou děj, čas, prostor, postava, kompozice), *mikrostylistika* (výrazové uspořádání nižších, tzv. jazykových, rovin textu od fonému až po větu), *konstitutivní posun* (nutný) a *překladovost*¹⁵³ (komunikační situace v komunikačním řetězci mezi autorem původního literárního komunikátu a příjemcem překladu, který si za určitých podmínek uvědomuje nebo neuvědomuje, že literární komunikát byl přeložený z originálu).

Nejdůležitější jsou však pojmy, s nimiž Popovič přichází zcela nově jako *metakomunikační kontext překladu* (druhotný literární), *metakreace* (druhotná, odvozená literární tvorba), *metatext*, *praxeologie* (analýza a programování překladatelské praxe objektivními metodami; teorie společenské realizace překladu), *sociologie překladu* (výzkum geneze a fungování překladu v společenském kontextu; sociologii zajímá překlad jako předmět společenského a kulturního povědomí v rámci působnosti institucí a individuí - vydavatelská politika, kulturní vztahy apod.), *předstírání překladu* (též *pseudopřeklad*).

Překlad (tj. překódování jazykového textu) Popovič rozlišuje podle R. Jakobsona na *vnitrojazykový* (intralingvální), *mezijazykový* (interlingvální) a *meziznakový* (intersémiotický); podle jazykových rovin¹⁵⁴ na fonemický,

¹⁵¹ Tento pojem E. Balcerzan podle Popoviče nadhodil v září 1969 na semináři KLKEM v Nitře o kontextech literárního díla. Srov. POPOVIČ, A. Op. cit. S. 143.

¹⁵² Popovič cituje Mikovy práce *Teória výrazu a preklad. Dialóg*, 1968, č. 1, s. 39-63; *Estetika výrazu*. Bratislava: SPN, 1969; a *Text a štýl*. Bratislava: Smena, 1970.

¹⁵³ Pojem „překladovost“ zavedl už Levý (srov. LEVÝ, J. *Umění překladu*. 3., upravené a rozšířené vyd. 2. verze. Praha: Ivo Železný, 1998. ISBN 80-237-3539-X. S. 98, 101). Miko jej dále rozpracoval (srov. *Teória výrazu a preklad. Dialóg*, 1968, č. 1, s. 39-63) a Popovič jej přebíral od Mika.

¹⁵⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 43-51, 158-159, 161.

grafematický, morfematický, slovní, syntagmatický, větný a textový; dále podle žánrů (vědecký, umělecký, náboženský, publicistický atd.); a konečně specifické případy jako *autorský* (též *autopřeklad*), *doslovný* (podstročnik), *přímočarý* (*transparentní*, nebere ohled na stylistiku), *strojový*, *simultánní* (tlumočení), *synchronní* (současný překlad současného autora), a konečně *překlad z druhé ruky* (pořízený přes jiný překlad, nikoli přímo z originálu).

Pojmy, které budeme průběžně sledovat i v dalších Popovičových publikacích, jsou mj. *axiologie*, *kreolizace*, předpona *meta-*, *praxeologie* (vs. *sociologie překladu*), *překladovost* a *sémiotika* (a pochopitelně definice překladu, úkoly teorie překladu apod.).

Naopak se nebudeme blíže zaměřovat na pojmy Mikovy výrazové soustavy nejen proto, že souvisí s literární vědou obecně (spíše než s translatologií jako takovou), ale také proto, že její podrobné a vyčerpávající zpracování, které by jistě bylo velice přínosné, by už přesahovalo rámec této práce.

2.3.2.1 Metodika výskumu a Štatút vedy o preklade

Popovič zahajuje výklad rozlišením dvou pojmů, procesu a textu, a jim odpovídajících rovin, roviny komunikačního procesu a roviny textu¹⁵⁵. Na rovině komunikace pracuje Popovič s komunikačním modelem J. Levého¹⁵⁶. Liší se však od něj podle vlastních slov především v přísnějším rozlišování obou úrovní výkladu (komunikační a textové), v rozlišení metakomunikačního kontextu, jakož i v uplatňování strukturní typologie při klasifikaci jednotlivých jevů na komunikační i textové rovině¹⁵⁷. Posun od dob J. Levého se podle Popoviče projevil zvláště v těchto směrech: v uplatnění široké koncepce stylu

¹⁵⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 15.

¹⁵⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 16.

¹⁵⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 16-17.

při zkoumání uměleckého textu, v rozlišení paradigmatického a syntagmatického aspektu stylu a v pokusu systémově uspořádat elementární výrazové prostředky na paradigmatickém plánu¹⁵⁸.

Popovič spolu s Ljudskanovem¹⁵⁹ domýšlí tzv. rodový (obecný) pojem překladu, jenž by do sebe pojal jednotlivé realizace ideálního překladu. Vycházejí z hypotetického předpokladu existence všeobecného rodového pojmu překladu¹⁶⁰ a ze systematiky jednotlivých stylů, rozlišuje Popovič jednotlivé části celkové „vědy o překladu“ takto¹⁶¹:

- I. Všeobecná teorie překladu
 - a) Teorie ústních forem překládání
 - b) Teorie písemných forem překladu
 - c) Teorie strojového překladu
- II. Speciální teorie překladu
 - A. Teorie vědecko-technického překladu
 - a) Teorie jednotlivých speciálních případů technického překladu
 - b) Teorie publicistického překladu
 - B. Teorie literárního překladu
 - a) Teorie veršového překladu
 - b) Teorie prozaického překladu
 - c) Teorie dramatického překladu
 - d) Teorie biblického překladu a sakrálních textů

Popovič narozdíl od jiných dobových pojetí nezařazuje problematiku literárního překladu do oblasti komparatistiky. Naopak, vnímá ji interdisciplinárně na pomezí srovnávací lingvistiky, srovnávací stylistiky, teorie literární komparatistiky a teorie literatury¹⁶².

Teorie literárního překladu má ovšem nejen svou synchronní, ale též diachronní stránku, na níž se kolektivně pracovalo v Ústavu světové literatury a jazyků SAV v Bratislavě. Popovič ji uvádí jako „výskumný model dejín prekladu“¹⁶³:

¹⁵⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 17.

¹⁵⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 17. Popovič cituje Ljudskanovu studii přeloženou do češtiny jako Princip funkčních ekvivalentů – základ teorie a praxe překladu. In *Překlad literárního díla*. ČERMÁK, J. – ILEK, B. – SKOUMAL, A. Praha: Odeon, 1970. S. 133-149.

¹⁶⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 18-19.

¹⁶¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 19.

¹⁶² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 22-23.

¹⁶³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 139-140.

- A. Přípravné práce k dejinám prekladateľstva
 - 1. Bibliografický súpis prekladov
 - Štatistika rukopisných, časopiseckých a knižných prekladov (podľa stratifikácie literárnych druhov)
 - 2. Bibliografia prekladateľov – Slovník slovenských prekladateľov
 - Diferenciácia prekladateľstva:
 - a) spisovateľ a prekladateľ v jednej osobe
 - b) prekladateľ-špecialista
- B. Praxeológia prekladu – Vonkajšie podmienky a kultúrno-spoločenské predpoklady prekladateľskej činnosti
- C. Vývoj prekladateľských metód
 - 1. Prekladateľský program
 - 2. Dejiny prekladateľských metód podľa jednotlivých období
 - a) Sformulovaná poetika prekladu
 - b) Poetika prekladu (Proces a text). Vzťah originál ↔ preklad
- D. Úloha prekladu v literárnom vývoji
 - 1. Preklad v kontexte pôvodnej tvorby
 - a) Slohové postupy v preklade
 - b) Žánrový aspekt literatúry a preklad
- E. Funkcie prekladu v literárnom živote
 - 1. Preklad ako fakt medziliterárnej komunikácie
 - 2. Preklad v kontextoch literatúry, filozofie, kultúry, ap.
- F. Typológia slovenského prekladu v jednotlivých obdobiach v porovnaní s inými literatúrami

Teorii literárneho prekladu Popovič definuje jako vědeckou disciplínu, která se zabývá systémovým studiem prekladu a jejímž úkolem je modelování prekladateľského procesu a textu¹⁶⁴. Úzce souvisí též s axiologií v tom smyslu, že si klade otázku aktuální literární a čtenářské hodnoty uměleckého prekladu, což je oblast prekladateľské kritiky vyznačující se znaky metajazykové aktivity¹⁶⁵. Kritik prekladu v sobě slučuje tři základní aspekty činnosti vzhledem k axiologii textu¹⁶⁶:

- 1. subjektivní vkus (jako vzorec širšího literárního vkusu dané epochy)
- 2. analytické hodnocení objektu svého posuzování, tj. produkt prekladatele
- 3. funkci prekladu v kontextu současné literatury

Popovič se kladně vyjadřuje k obohacení teorie prekladu impulsy tzv. matematických věd (teorie informace, statistiky,

¹⁶⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 161.

¹⁶⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 23.

¹⁶⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 24

teorie her apod.), přirovnává překladatelovu práci po vzoru J. Levého k rozhodovacímu procesu a proces překladu je pro něj sémiologickou operací. Podle interdisciplinární komplexnosti při výzkumu literárního překladu specifikuje orientaci jednotlivých disciplín takto¹⁶⁷:

- Teorie překladu:**
1. exaktní metody
 - a. teorie her
 - b. lingvistická statistika
 2. sémiotika
 3. humanitní obory
 - a. psychologie, kulturní antropologie
 - b. lingvistika, stylistika
 - c. komparatistika, teorie literatury

2.3.2.2 Preklad ako proces

Významné je Popovičovo sémiotické pojetí překladu, které vychází už z tradice československého strukturalizmu (Jakobson, Mathesius, Procházka), podle nějž překlad není pouhá výměna jazyka, ale funkční výměna jednotlivých prvků¹⁶⁸. To se týká též formy, která má být z okruhu forem daného básnického jazyka vybrána tak, aby formě originálu odpovídala nikoli zevně, ale funkčně¹⁶⁹.

Komunikační schéma překladu je pro Popoviče vodítkem k analýze překladu jako procesu (a jako komunikátu)¹⁷⁰:

Expedient → Text₁ → Překladatel → Text₂ → Recipient

Tento komunikační řetězec se dá rozdělit na dva:

Autor_o → Text_o → Příjemce_o

Překladatel → Text_p → Příjemce_p

Souhrnně je tedy překladatelský proces konfrontací systémů dvou expedientů, dvou textů a dvou recipientů. Popovič připomíná¹⁷¹:

¹⁶⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 25.

¹⁶⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 27-28.

¹⁶⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 27.

¹⁷⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 28.

¹⁷¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 29.

Aby sa komunikácia mohla uskutočniť, musí nastať aj na tejto úrovni prekódovanie literárneho oznamu. Deje sa to výmenou jedného systému estetickej informácie za iný systém estetickej informácie. Tento jav môžeme pomenovať prekladovosťou literárneho komunikátu. Rozumieme ňou špecifický stav, keď príjemca oznamu môže, alebo nemusí pocítiť, že ide o preklad, a nie o pôvodné dielo. Prekladovosť ako komunikačná situácia sa môže chápať aj v opačnom zmysle, aj ako predstieranie prekladu, hoci ide o originál.

Vzájemný pomer medzi dvoma kulturnými systémy je pri prekódovaní a prekladovosti rozhodujúcim činiteľom prúbehu literárnej komunikácie. Popovič jej podľa sovietskej sémiotiky nazýva „kreolizáci“ dvou textů kultury, při níž jde zároveň i o kombinaci dvou struktur na sociální rovině¹⁷².

Z hľadiska komunikačnej dimenzie prekladateľského procesu je najprínosnejší Popovičovo zohľadnenie role čtenáře jako sociální jednotky¹⁷³:

Pre túto rovinu sú príznačné fakty tzv. prekladateľskej sociológie, resp. praxeológie, smerujúce k výskumu otázok, ako napr. čo je motiváciou činnosti prekladateľa (zárobok, hobby, individuálny vzťah k literatúre, ideová a kultúrno-politická orientácia a pod.), čo si žiada konzument, aký vplyv má vydavateľ na prekladateľský program jednotlivca, skupín, generácií, čo si žiada knižný trh, ako vystupuje prekladateľ ako sociálna jednotka v kultúrno-politickom kontexte a pod. Sú to otázky sociologicko-genetickej povahy.

V souvislosti s „manipulací“¹⁷⁴ překladu ze strany profesionálně zainteresovaných adresátů hovoří Popovič o metakomunikačním kontextu překladu¹⁷⁵. Takovými adresáty jsou např. překladaelé, literární kritici, recitátoři, herci, literární vědci apod. Metakomunikačním kontextem jsou situace, kdy je text podmínkou nebo impulsem pro vznik dalšího textu (metatextu).

Podle tohoto vzoru hovoří Popovič též o metatvorbě (*metakreaci*), tedy sekundární, odvozené literární činnosti. Zde uvádí i článek J. S. Holmese *Báseň a metabáseň*¹⁷⁶. Metakreace zahrnuje citáty cizích děl, aluze, výpůjčky,

¹⁷² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 30.

¹⁷³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 33.

¹⁷⁴ Srov. též tzv. „manipulační škola“, např. LEFEVERE, A. *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. London: Routledge, 1992. ISBN 0-415-07700-1.

¹⁷⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 35.

¹⁷⁶ HOLMES, J. S. *Báseň a metabáseň*. *Romboid*, 1970, roč. 5, č. 5, s. 7-12.

imitace, parafráze, loci communes, parodie, travestie, reminiscence a mnohé další případy tzv. literárních závislostí, resp. vlivů¹⁷⁷.

Jde tu tedy jednak o metajazykový postoj, jednak o metakreační pozici autora metatextu. Manipulace s jazykem objektu je metajazykovou operací. Ta se pohybuje v rámci izolovaných prvků, kdežto celek literárního díla je homogenní jednotou metajazykové a metakreační činnosti autora (metatextu). Zprostředkujícím činitelem je pak literární tradice¹⁷⁸.

Metakomunikační kontext je i kontextem čtenáře. Neboť čtenář, který srovnává, už vlastně analyzuje, konstatuje (Miko¹⁷⁹). Spoluúčast na literární metakomunikaci je podle Popoviče současně metatvorbou. Překlad se však odlišuje od ostatních typů metakomunikace. Charakter metakomunikační aktivity překladatele definuje Popovič takto¹⁸⁰:

V prvej fáze sa prekladateľ zaoberá systémom jazyka originálu, znakovým charakterom predlohy a kultúrnym kódom. Hľadá určité korešpondencie medzi jazykmi, poetikami i literárnymi kontextmi [...] Analytická práca sa na predlohe končí vtedy, keď vzniká u interpreta doslovný preklad - „podstročnik“. Na túto fázu nadväzuje metakreačná zložka, to jest vznik nového textu.

Popovič pak schematicky vyjadřuje jednotlivé typy metakontextů (metakomunikačně-reprodukčních kontextů) literárního díla podle typu příjemců, druhu komunikačního kontextu a zprostředkujícího kódu¹⁸¹. Překlad zařazuje do modifikačně-reprodukčního metakomunikačního kontextu a zprostředkujícím kódem pro překladatele (jakožto typ příjemce) je výrazová soustava (její paradigmatica). Překlad zahrnuje jak metajazykové, tak i metakreační operace.

¹⁷⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 36. Popovič cituje Ďurišínovu práci *Problémy literárnej komparatistiky*. Bratislava: VSAV, 1967. S. 172.

¹⁷⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 37. Popovič cituje práci J. Sławińskiego *Synchronia a diachronia v literárnohistorickom procese*. *Slavica Slovaca*, 1966, č. 2, s. 139.

¹⁷⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 38. Popovič cituje Mikovu práci *Estetika výrazu*. Bratislava: SPN, 1969. S. 4.

¹⁸⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 39.

¹⁸¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 40.

2.3.2.3 Povaha prekladového textu

Strukturní typologii překladu je třeba chápat jako inventarizaci a systemizaci prvků a jevů překladu podle jejich strukturních příznaků¹⁸². O takovou matici se pokusil už J. Levý¹⁸³. Jde o tabulku různých sémantických vlastností textu (originálu) a různých žánrů, resp. stylů, textu (překladu) a jejich systematické roztrídění podle variantních a invariantních prvků.

Popovič dále uvádí různé druhy překladu podle jazykových úrovní (přejímá je od Ivanova a Toporova¹⁸⁴): překlad na úrovni fonému/grafému, morfému, slova, syntagmatu, fráze, věty, úseku textu a textu¹⁸⁵. Ukazuje například, že pokud překladatel u příbuzných jazyků záměrně ponechává v překladu slova s týmiž fonémy a morfémy (chce-li např. dokumentovat příbuznost jazykových systémů), je výsledkem takového postupu jazyková kreolizace dvou jazykových systémů, přičemž se stírají idiomatičké vlastnosti cílového jazyka¹⁸⁶.

Je-li změnami v překladu dotčena i makrostylistika díla (jako např. v klasicizmu), pak překladatel obvykle opouští modifikačně-reprodukční kontext překladu a začíná se pohybovat v kontextu konfrontačně-kreačním.

Zde se Popovič vrací k Čermákovým pojmům podinterpretace a přeinterpretace (srov. 2.3.1.2) a aplikuje je na strukturně-typologický model textu následovně¹⁸⁷:

- míra překladu: a) parciální - „podintepretování“
- b) úplná - „adekvátní“
- c) přesycená - „přeinterpretování“

¹⁸² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 41.

¹⁸³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 41-42. Popovič zde cituje Levého *Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*. 1. Aufl. Frankfurt am Main: Athenäum, 1969. S. 18-19.

¹⁸⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 42-43. Popovič cituje práci V. V. Ivanova a V. N. Toporova *Postanovka zadači rekonstrukcii teksta i rekonstrukcii znakovoj sistemy. Strukturnaja tipologija jazykov*. Moskva: Nauka, 1966. S. 5.

¹⁸⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 43-51.

¹⁸⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 45.

¹⁸⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 52.

Otázka invariantu významu úzce souvisí s interpretací. Igor Hrušovský¹⁸⁸ zavádí v této souvislosti pojem polystrukturnost: „[...] každý fakt alebo ucelený artefakt môže obsahovať celú množinu štruktúr, čiže sa môže manifestovať polyštruktúralne [...]. Polyštruktúrnosť umeleckého diela môže existovať vďaka opozícii variantov a invariantu“.

Každý text tedy kromě své významové „multidimensionality“ obsahuje základní významové jádro, k němuž je možné dospět opakovanou operací sémantické kondenzace¹⁸⁹. Tak pracují např. překladatelské dvojice, kdy přebásňovatel je odkázaný na zhuštěnou informaci o textu, již mu poskytuje interpretátor¹⁹⁰.

Popovič pojem stylu vnímá široce. Styl se týká heterogenních jazykových i nejazykových prvků, které jsou funkčně sjednocené na jedné rovině. K. Hausenblas¹⁹¹ přehledně zachycuje prvky tvořící výstavbu literárního komunikátu takto:

- a) jazykové - hlásky, slova, typy větných konstrukcí
- b) paralingvální - α) zvukové - timbre hlasu atd.
β) grafické - typ písma
- c) tematické - motivy, svazky motivů
- d) tektonické - kompoziční - tropy, figury, žánrová schémata

Jak už bylo řečeno několikrát, Popovič chápe styl v Mikově pojetí jako zprostředkující kód mezi originálem a překladem. Mikův přínos Popovič charakterizuje těmito slovy¹⁹²:

Ruská formálna metóda a československý štrukturalizmus prehýbili analytickú prax opisom častí diela a koncepciou diela ako uzavretého celku. Objasnili aj pojem štruktúry, narábali pojmom jednoty, ale chýbal im princíp na vyjadrenie tejto jednoty. Bez predstavy homogénnej funkcie, ktorá stojí za usporiadaním prvkov, ostávala analýza diela len na empirickej základni.

¹⁸⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 53. Popovič cituje jeho práci K diskuzii o strukturalizme. *Filozofia*, 1969, roč. 24, č. 4, s. 372-373.

¹⁸⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 54.

¹⁹⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 55.

¹⁹¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 63. Popovič cituje Hausenblasův článek Styl a překlad. *Dialog*, 1968, č. 1. S. 9.

¹⁹² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 65.

Mikův projekt výrazové soustavy podle Popoviče není spekulativní dedukcí podle principu binárních opozic v jazyce. Miko i Popovič ve svých pracích opakovaně ukazují aplikovatelnost výrazové soustavy jakožto zprostředkujícího „jazyka“ mezi styly.

Klíčovým pro literární překlad je Popovičovi stylistický výklad pojmu ekvivalence. Vycházejí z Jakobsonovy definice ekvivalence¹⁹³ (poetická funkce komunikátu je projekce principu ekvivalence z osy selekce na osu kombinace) definuje Popovič „translační ekvivalenci“ jako korespondenci výrazových prostředků originálu a překladu, která je průsečíkem ekvivalence paradigmatické a syntagmatické¹⁹⁴.

Na základě definice ekvivalence je možné definovat výrazové posuny (tj. posuny v překladu). Ztráty se v překladu nahrazují funkčním způsobem. Zde Popovič čerpá z Ljudskanovy studie *Princip funkčních ekvivalentů*¹⁹⁵: „Princip funkčních ekvivalentů předpokládá svobodu překladatele při výběru prostředků a proto nevyhnutelně vede k vypouštění (-), změnám a přidávání (+).“

Výrazové změny v překladu pak Popovič uspořádává do následujícího vzorce¹⁹⁶:

STYL DÍLA:

1. makrostylistika díla (téma → kompozice)
 - a) aktualizace → Zeitbezug¹⁹⁷
 - b) lokalizace → Ortbezug
 - c) adaptace → Sachbezug
2. mikrostylistika díla (jazyk → stylizace)
 - a) výrazové zesilňování
 - aa) výrazová typizace
 - ab) výrazová individualizace
 - b) výrazová shoda
 - c) výrazová substitute

¹⁹³ Ibid. Popovič cituje Jakobsonovu práci *Linguistics and Poetics. Style and Language*. Cambridge, Massachusetts: [s. n.], 1968. S. 350n.

¹⁹⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 71-72.

¹⁹⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 78. Popovič cituje Ljudskanovovu práci přeloženou do češtiny jako *Princip funkčních ekvivalentů – základ teorie a praxe překladu*. In *Překlad literárního díla*. ČERMAK, J. – ILEK, B. – SKOUMAL, A. Praha: Odeon, 1970. S. 148.

¹⁹⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 82.

¹⁹⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 81-83. Popovič přejímá německé pojmy z článku Kathariny Reissové *Überlegungen zu einer Theorie der Übersetzungskritik*. *Linguistica Antverpiensia*, 1968, II. S. 380.

- d) výrazová záměna
- e) výrazové oslabování
 - ea) výrazová nivelizace
 - eb) výrazová ztráta

Text překladu je tedy jakousi nepřetržitou interferencí všech druhů konvencí, které pocházejí od různých komunikačních subjektů. Styl překladu jakožto funkční jednota heterogenních výrazových prvků je poznamenán touto kontaminací rozličných konvencí¹⁹⁸.

Překladatel je ve svém rozhodování ovlivňován estetickou normou dobového literárního kánonu, překladatelské metody, stupněm jejího rozvoje a zvláště (s tím souvisejícím) očekáváním příjemců¹⁹⁹. Musí tedy přihlížet k sociální podmíněnosti výběru výrazových prostředků a transponovat je především jako sociálně sémiotické prvky²⁰⁰. Důležitá je tu znalost literární tradice. Podle Levého překladatel narazí na odpor čtenáře nebo ho dezorientuje, pokud se odchýlí od tradičního řešení. Pokud je nové řešení lepší, je přirozeně oprávněné²⁰¹.

Popovičovo pojetí překladu jako textu a jako procesu zahrnuje i širší komunikační souvislosti geneze překladu jako např. redaktora, tj. upravovatele textu překladu v jeho definitivním znění. Ten je zprostředkujícím faktorem mezi vládnoucími jazykovými normami a textem překladu. Podle Popoviče je přímo „vykonávatelem direktív, ktoré si pod vplyvom čitateľských návykov osvojuje vydavateľská inštitúcia“²⁰².

Redaktor zasahuje do textu, přičemž jeho varianty se od znění autorizovaného překladatelem liší především tím, že si nárokují být konečné a že reprezentují institucionalizovaného partnera překladatele. V tom smyslu může být redaktor i „spoluautorem“, ať už zjevným, ohlášeným či anonymním.

¹⁹⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 83.

¹⁹⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 84.

²⁰⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 85.

²⁰¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 87. Popovič cituje Levého *Umění překladu*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1963. S. 107.

²⁰² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 96.

Pozice redaktora mezi jazykovou a literární normou příslušného období a daným textem překladu je v zásadě trojí²⁰³:

- a) redaktor je v „nezávislé“ pozici k dobové a literární normě, snaží se ji předběhnout
- b) redaktor se ztotožňuje s převládající, dominantní literární a jazykovou normou a je vlastně jejím vykonavatelem
- c) redaktor citlivě vyrovnává překladatelův text a normativní požadavky příslušné literární epochy

2.3.2.4 Problémy semiotiky překladu

Sémiotiku překladu Popovič definuje jako znakovou povahu překladatelského procesu. „Vo vztahu k literárnej činnosti pôvodcu je odvedenou druhotnou aktivitou, vo vztahu k príjemcovi je metakomunikáciou.“²⁰⁴

Z rozdílů mezi typy adresátů originálu a adresátů překladu vzniká napětí, které Popovič vyjadřuje pojmy mezičasový a mezikulturní faktor v překladu²⁰⁵.

Z hlediska času může překladatel překládat buď dílo svého současníka, pak se jedná o tzv. synchronní překlad ($H\check{C}_o = H\check{C}_p$), anebo sahá po nesoučasném originálu ($H\check{C}_o \neq H\check{C}_p$).

Z toho plynou důsledky pro překlad: překladatel může buď aktualizovat (modernizovat), nebo historizovat. Popovič zde zmiňuje Holmesovy²⁰⁶ pojmy princip zachovávající (retentive translation) a modernizující (re-creative translation).

Kromě času „kalendářního“ (historického) se může ještě uplatnit hledisko času kultury neboli vývojový poměr mezi

²⁰³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 97-98.

²⁰⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 160.

²⁰⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 99.

²⁰⁶ Ibid. Popovič cituje Holmesovu studii The Cross-Temporal Factor in Verse Translation. Text and Context. *Slavica Slovaca*, 1971, č. 6, s. 326-334.

kulturou originálu a kulturou překladu. Ten Popovič typologicky rozlišuje takto²⁰⁷:

1. Čas kultury originálu je totožný s časem kultury v překladu
2. Čas kultury v překladu zaostává v porovnání s časem kultury originálu
3. Čas kultury originálu (určitý segment) úplně chybí v překladu

Problematika času se tedy týká historického času, času kultur, a navíc i časového rozdílu mezi různými překlady, které mají tendenci více či méně zastarávat, ale v každém případě rychleji než originál. Popovičovo zdůvodnění této skutečnosti spočívá v mnohonásobnosti, opakovatelnosti²⁰⁸, sériovosti překladů, které vystupují jako varianty originálu. Originál je naopak charakterizován povahou invariantu vůči překladům, jednorázovostí, neopakovatelností a jistou kanonickostí.

Snaha kanonizovat jeden překlad souvisí vždy s určitou generací, pro niž byl pořízen. Je to proto, že jazyk a styl překladu jsou objektivně závislejší na konvencích příjemců než originál²⁰⁹.

Druhé sémiotické napětí mezi originálem a překladem spočívá v prostorovém rozdílu mezi kulturami. „Medzi týmito dvoma kultúrami dochádza v rámci prekladového textu k istej kreolizácii – miešaniu, ktorej výsledkom je jav nazývaný na komunikačnej úrovni prekladovosť.“²¹⁰

²⁰⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 104.

²⁰⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 105. Popovič přejímá tento pojem od E. Balcerzana: *Poetyka przekładu artystycznego. Nurt*, 1968, č. 8 (40), VIII. S. 23.

²⁰⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 105.

²¹⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 106.

Podle J. Lotmana²¹¹ rozlišuje Popovič tři pozice vztahu kultury originálu a kultury překladu vyplývající ze sémiotické opozice my ↔ oni:

- a) aktivita vnějšího prostředí je silnější než aktivita vnitřního prostředí
- b) aktivita vnitřního prostředí je silnější než aktivita vnějšího prostředí
- c) vyrovnávání napětí mezi vnějším a vnitřním prostředím

Vnitřním prostředím se rozumí situace příjemců, vnějším naopak vztah komunikátu k cizímu prostředí.

Překladačská činnost je tedy podle Popoviče sémiotická operace. O výsledku překódování rozhoduje systém sémantických vztahů nebo opozic, které přecházejí z jednoho kódu do druhého, nikoli reálie jako takové²¹².

Už V. Mathesius vymezil základní princip funkčního řešení problémů souvisejících s časovými a prostorovými rozdíly v originálu a v překladu²¹³. Ten spočívá v řešení tohoto napětí na sémiotické, nikoli na věcné úrovni textu.

2.3.2.5 Preklad – Interpretácia

V závěrečné kapitole Preklad – Intepretácia se Popovič vrací k stylistickým postojům překladatele podle E. Balcerzana (srov. 2.3.1.2)²¹⁴. Jediným rozdílem vůči pojetí z r. 1968 je skutečnost, že tzv. „redundantní“ postoj Popovič v *Poetice* nazývá „uplatnenie domáceho štýlu“, příp. „uplatnenie domáceho štýlového superstrátu“ a nehovoří už o básníkovi (autorovi),

²¹¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 106-107. Popovič cituje Lotmanovu práci O metajazyke tipologičeskich opisanih kul'tury. *Trudy po znakovym sistemam IV*. Tartu: [s. n.], 1969. S. 460-477.

²¹² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 112-113.

²¹³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 114. Popovič cituje Mathesia z Levého práce *České teorie překladu*. Praha: SNKLHU, 1957. S. 649-650.

²¹⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 117. Popovič cituje Balcerzanovu práci *Styl i poetyka twórczości dwujęzycznej Brunona Jesieńskiego*. Warszawa: [s. n.], 1968. S. 77-82.

ale o překladateli, jehož poetika „pohlcuje“ poetiku originálu ve smyslu adaptace stylu originálu²¹⁵.

Významné je rovněž schéma napětí mezi komunikačními situacemi a styly originálu a překladu²¹⁶, jež přehledně ukazuje, že na individuální styl překladu působí nejen individuální styl originálu a dobový styl překladu, ale také dobový styl originálu, ba že se jedná o reciproční vztahy.

V závěru *Poetiky* odpovídá Popovič na otázku, kam vlastně překlad patří, takto²¹⁷: „Překlad ako fakt textu sleduje kontrastívna lingvistika a štylistika. Preklad ako fakt literárnej komunikácie patrí do výskumnej sféry, ktorú zvyčajne označujeme ako teória literárneho procesu. Preklad ako fakt medziliterárnej komunikácie skúma literárna komparatistika.“

Na rozdíl od trojčlenky autor (původního díla) – komunikát – čtenář (originálu), která odpovídá primární komunikaci, se překladatel jako realizátor sekundární komunikace zásadně liší od autora originálu především omezenější možností výběru těch prvků, které utvářejí komunikát. „Možnosť experimentu, akú má pôvodca, je u prekladateľa takmer nulová.“²¹⁸

Překlad je pak narozdíl od jedinečnosti originálu v principu opakovatelným aktem²¹⁹: „Vo vzťahu dvoch textov, originálu a prekladu, je určujúcim činiteľom napätie medzi princípom neopakovateľnosti, akým sa realizuje pôvodný text, a možnosťou opakovania, čiže sériovosťou prekladu. Voči invariantnému originálu je prekladateľský text akoby jedným z jeho možných variantov.“

Ovšem aby se překlad uměleckého textu nestal pouze „jediným z masových komunikačních prostředků“ (Levý²²⁰), vstupuje do hry podle Popoviče princip ekvivalence. Ten se netýká jen

²¹⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 117.

²¹⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 119.

²¹⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 135.

²¹⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 135.

²¹⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 136.

²²⁰ Ibid.

technického zabezpečení překladu, ale především překladatele jako člověka.

Problém přeložitelnosti je podle Popoviče problémem lidského dorozumívání se, dialogu²²¹: „V tom vlastne spočíva istá „jednoznačnosť“, „neopakovateľnosť“ prekladateľského dorozumenia sa prostredníctvom textu, i keď je tento text „variantom“ vo vzťahu k originálu.“

I v této práci Popovič důsledně zařazuje překlad do systému literatury překladu (cílové kultury): „Pravda, domovské právo prekladu sa vzťahuje predovšetkým na prijímajúcu literatúru [...]. Svoju najvlastnejšiu úlohu spĺňa vtedy, [...] keď sa začleňuje do domáceho literárneho procesu.“²²²

V úplném závěru publikace pak Popovič uzavírá kruh zmínkou o problému překladovosti: „Nepriama literárna komunikácia odlišuje sa od priamej na rovine čitateľského príjmu ako jav prekladovosti. [...] Prekladovosť takto zohráva dôležitú úlohu v prijímaní a osvojovaní literárnych hodnôt.“²²³

2.3.3 Teória umeleckého prekladu (1975)

Monografie *Teória umeleckého prekladu*²²⁴ z r. 1975 je pro translatoologii Popovičovou zřejmě nejprínosnější prací. Jejím východiskem je publikace z r. 1971 (*Poetika umeleckého prekladu*), na níž z velké většiny staví. Autor v úvodu dokonce hovoří o druhém, doplněném a opraveném vydání²²⁵.

Mezi lety 1971 a 1975 vyšly k tématu překladu podle Popoviče více než dvě desítky knih, které uvádí v *Bibliografii knižných publikácií z teórie umeleckého prekladu* (s. 259–271). Autor podle svých slov publikaci obohacuje zvláště o studie a příspěvky publikované v časopisech *Slavica Slovaca*, *Slovenské*

²²¹ Ibid.

²²² Ibid.

²²³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 137.

²²⁴ POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1975.

²²⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 10-12.

pohľady, Romboid a ve sborníku *Literárna komunikácia* (Martin: Matica Slovenská, 1973)²²⁶.

Na *Teórii umeleckého prekladu* je ve srovnání s *Poetikou* na první pohled patrný vývoj Popovičova myšlení o překladu jako metatextu. Zde je důležité připomenout dvě Popovičovy předcházející monografie, které v úvodu k *Teórii* kupodivu nezmiňuje. Jsou jimi jednak *Umelecký preklad v ČSSR: Výskum. Bibliografia* a jednak *Problémy literárnej metakomunikácie: Teória metatextu*²²⁷.

Teória umeleckého prekladu na rozdíl od *Poetiky* je však nejen opravená a rozšířená, nýbrž prošla i strukturními změnami, což znamená, že srovnání obsahů obou publikací je dosti rozdílné, přestože přibližně dvě třetiny *Teórie* jsou téměř doslovně převzaty z *Poetiky*. Jelikož kritika „prvnímu vydání“ (tj. *Poetice*) vytýkala přílišnou instruktivnost a náznakovost²²⁸, je *Teória* doplněna mnohem více příklady a ukázkami.

Teória umeleckého prekladu je v jistém smyslu slova souhrnem dosavadní Popovičovy práce. Příklady přejímá často z publikace *Preklad a výraz* (1968) a teoreticky nový přínos oproti *Poetice* je z velké části převzatý z *Teórie metatextu* (1975).

Popovič se v *Teórii* ve srovnání s *Poetikou* snaží zkompletovat komunikační model překladu v souladu s teoretickým výzkumem na poli literární komunikace. Podle vlastních slov takto dospěl k teorii metatextu²²⁹.

Popovič se brání proti pojetí teorie překladu jako součásti jiné disciplíny (komparatistiky), ale pojímá ji - jako už v práci z r. 1968 - jako autotematickou disciplínu. Proto přibyla kapitola *Teória umeleckého prekladu* v interdisciplinárnej perspektíve (s. 23-34).

²²⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 12.

²²⁷ POPOVIČ, A. *Umelecký preklad v ČSSR: Výskum. Bibliografia*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1974.

POPOVIČ, A. *Problémy literárnej metakomunikácie: Teória metatextu*. 1. vyd. Nitra: KLIKEM PF, 1975.

²²⁸ POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1975. S. 11.

²²⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 11.

Celkový smysl vydání *Teórie* vidí Popovič v poskytnutí operativních nástrojů pro rozbor textu, který by mohla uplatnit praxe překladatelů²³⁰ (srov. 2.4.1). Následující analýza se z výše uvedených důvodů zaměří pouze na rozdíly mezi *Poetikou* a *Teorií*.

Terminologicky je rozšíření tohoto „druhého vydání“ patrné už např. na počtu stran výkladového rejstříku termínů v *Teorii* (ca. 17 stran) ve srovnání s *Poetikou* (ca. 12 stran). Vedle nově zařazených pojmů jsou i termíny převzaté z *Poetiky* přepracovány a zpřesněny.

V rejstříku nově přibyly termíny *architext*, *exotizace*, *intertextovost* (J. Kristeva), *kvázimetatext*, *literární vzdělání*, *metatext afirmativní* a *metatext kontroverzní*, *překlad kompilační*, *překlad substandardní*, *překlad vnitroliterární*, *tendenční přepis*, *prototext*, *pseudopřeklad*, *zkušenostní komplex překladatele a příjemců překladu*, *společenský oběh v komunikaci* a konečně vyšší významová a obsahová syntéza (S. Šabouk).

Už tyto nové pojmy svědčí o vývoji od *Poetiky* k *Teorii*. Mnohé z nich (*kvázimetatext*, *prototext*, *architext*, *metatexty afirmativní* a *kontroverzní* atd.) jsou převzaty z *Teórie metatextu*.

2.3.3.1 Metodologické a komparatistické otázky teórie prekladu

Popovič hned zpočátku obhajuje již zmíněnou „autotematicnost“ teorie prekladu. Proti lingvistickým (případně kontrastivně lingvistickým) pojetím teorie prekladu namítá²³¹: „Vo väčšine prípadov sa prekladateľským operáciám nepriznával ich semiotický a štylistický charakter.“

Podobně jako v *Poetice* se vrací k otázce nepřeložitelnosti a zdůrazňuje²³²: „Teóriu prekladu primárne zaujímajú otázky,

²³⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 12.

²³¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 15.

²³² Ibid.

ako prekonať existujúce rozdiely medzi jazykmi, ako ich riešiť na štylistickej rovine, a nie tieto rozdiely absolutizovať.“

Významný posun oproti *Poetice* se dále týká rozšíření předchozího modelu (srov. 2.3.2.1) jednotlivých složek integrální vědy o překladu podle teoretických disciplín (zde římské číslice) a podle překladatelských činností (zde písmena)²³³:

- I. Všeobecná teorie překladu
 - a) Teorie ústních forem **překladu**
 - b) Teorie písemných forem překladu
 - c) Teorie strojového překladu
- II. Speciální teorie překladu
 - A. Teorie vědecko-technického překladu
 - Teorie jednotlivých speciálních případů technického překladu:
 - a) vědeckých textů**
 - b) technických textů**
 - B. **Teorie překladu publicistických textů**
 - C. Teorie literárního překladu
 - a) Teorie veršového překladu
 - b) Teorie prozaického překladu
 - c) Teorie dramatického překladu
 - d) Teorie biblického překladu a sakrálních textů
- III. **Praxeologie překladu**
 - a) **Sociologie překladu**
 - b) **Redakční praxe překladu**
 - c) **Metodologie kritiky překladu**
- IV. **Didaktika překladu**
 - a) **Výcvik překladatele**
 - b) **Pomůcky překladatele**

(tučně jsou vyznačeny rozdíly oproti modelu z r. 1971)

Toto doplnění paradigmatu translologie o praxeologii a didaktiku mohlo být ovlivněno Holmesem²³⁴. V důsledku toho je také *Teória* oproti *Poetice* rozšířena o závěrečnou kapitolu o praxeologii překladu, do které ovšem Popovič zahrnul i didaktiku (srov. 2.3.3.5).

²³³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 20.

²³⁴ Srov. HOLMES, J. S. The Name and Nature of Translation Studies. (1972). In *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. 1st edition. Amsterdam: Rodopi, 1988. ISBN 90-6203-739-9. S. 66-80.

2.3.3.2 Teória umeleckého prekladu v interdisciplinárnej perspektíve

Tato ve srovnání s *Poetikou* nová kapitola zdůrazňuje autonomii teorie překladu v rámci široce pojaté literární vědy. Popovič se zde předně brání proti chápání teorie překladu jako součásti komparatistiky²³⁵:

Komparatistika sa totiž javí priveľmi univerzálna, všeobecná (ako súbor všeobecných porovnávacích direktív); nemá vlastné analytické dispozície [...]. Komparatistika existuje ako aspekt v rámci konkrétnej vedeckej disciplíny (napríklad porovnávacia štylistika, porovnávacia metrika a podobne), alebo ako vedecká superštruktúra, syntetizujúca literárne procesy na vyššej úrovni, ako je národná literatúra, z ktorých robí predmet svojho výskumu.

Na rozdíl od běžného požadavku, že překladatel by měl být bilingvní, přidává Popovič i postulát biliterárnosti překladatele²³⁶. S tímto jevem, tedy že překlad je nositelem komplementární příslušnosti ke dvěma literaturám, souvisí i dvousměrnost komunikace mezi nimi.

Biliterárnost a multiliterárnost se podle Popoviče pociťují jako literární univerzálie, zatímco ze stanoviska literatury, do níž se překládá, se jedná o diferenciacní poslání překladu²³⁷: „Biliterárny a multiliterárny charakter prekladu dialekticky a komplementárne zjednocuje dve stránky prekladateľskej činnosti: univerzálnu a diferenciacnú.“

Popovič si uvědomuje, že ačkoli je umělecký překlad součástí domácí literatury, nelze mezi vývoj překladatelských metod a vývoj domácí literatury klást rovnítko. Překladatelská realizace (metoda) se může vzpírat příslušným estetickým zásadám a normám domácí literatury²³⁸. (Překladatel může například realistické dílo překládat romantickou metodou.)

Popovič též důsledně odmítá považovat překlad za specifický žánr literatury²³⁹. „Teória prekladového textu konštatovala, že na štylistickej rovine prekladu objektívne

²³⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 25.

²³⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 27n.

²³⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 29.

²³⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 31.

²³⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 32 pass.

neexistujú prvky typické len pre preklad. Ak sa isté zvláštne prvky v preklade aj vyskytnú, niet dôvodu pre charakteristiku prekladu ako žánru".²⁴⁰

Rovněž odvěkou dichotomií věrného a volného překladu odmítá jako nevědeckou²⁴¹: „Empiricky pocítovaný protiklad tzv. verného a volného prekladu nepracuje dostatočne s funkčným hľadiskom pri vysvetľovaní prekladateľských operácií, a preto sa nedá akceptovať.“

Schéma vztahů teorie, dějin a kritiky překladu (k dějinám umělecké literatury a literární kritice) známé už z *Poetiky*²⁴², rozšiřuje Popovič o vztahy k praxeologii a kulturní politice²⁴³. V *Teórii* naopak rezignuje na rozlišení výzkumu literárního překladu podle interdisciplinární komplexnosti (srov. 2.3.2.1).

2.3.3.3 Preklad ako komunikačný proces

Při charakteristice základních aspektů literárního procesu navazuje Popovič na Bakošův²⁴⁴ pokus vymezit aspekty díla (geneze, struktura, společenská funkce a heteronomní vztahy). Bakošův model, který O. Čepan²⁴⁵ dále korigoval a opatřil vektory, tj. vztahy mezi jednotlivými aspekty a jejich propojením s textem jako centrem literárního procesu, rozvíjí Popovič o aspekt komunikace²⁴⁶.

Tím nejen vyjadřuje přítomnost autora a čtenáře a tzv. *společenského oběhu* (viz níže), ale zároveň souvislost všech vektorů s mimotextovou ontologií, tj. realitou, která je

²⁴⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 60.

²⁴¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 33.

²⁴² POPOVIČ, A. *Poetika umeleckého prekladu: proces a text*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1971. S. 24.

²⁴³ POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1975. S. 35.

²⁴⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 41. Popovič cituje Bakošovu studii *K problému spoločenskej funkcie literatúry*.

Problémy literárnej vedy včera a dnes. Bratislava: VSAV, 1964. S. 203.

²⁴⁵ Ibid. Popovič cituje Čepanovu studii *Literatúra – systém a dejiny*. *Slovenská literatúra*, 1972, roč. 19, č. 5, s. 504.

²⁴⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 42.

všudypřítomným hlediskem znásobujícím už existující jednotlivá hlediska.

Popovič také rozlišuje mezi tzv. virtuálním, tj. ideálním, čtenářem a konkrétním čtenářem.

O aspektu komunikace tvrdí²⁴⁷:

Každá realizovaná komunikácia otvára ďalší komunikační rad (metakomunikácia). Keby takej možnosti nebolo, dielo by zostalo bez ohlasu. Téza, že bez komunikácie niet metakomunikácie, platí aj naopak. Metakomunikačné hľadisko predstavuje opozícia vývin ↔ text (vektor individualnosti a historickosti). Na vývin umenia sa možno pozerat' aj ako na neustále prebiehajúce medzitextové relácie, generované z impulzov spoločenského obehu a z momentu, že umenie a v ňom aj literatúra nežijú zo „vzduchu“, že nadväzujú na predchádzajúce výsledky. Na druhej strane text ako taký vyjadruje multidimenzionalitu medzitextových vzťahov. Text z metakomunikačného hľadiska zahrnuje v sebe celú predchádzajúcu vývinovú cestu umenia v príslušnej modifikácii (tradícia). Text môže byť tiež priamou výslednicou predchádzajúceho textu, na ktorý reagoval (tzv. metatext).

Překladatele zajímají mezitextové aspekty jako fakt textu, tj. jako problém jejich dekodování a postupného znovuzakódování. Překladatel jako interpret a kreátor v jedné osobě musí odhalit projekci mezitextových vztahů v textu originálu a položit si otázku, jaké důsledky vyplývají z jejich existence pro překlad na rovině organizace stylistických prostředků.

Pojem *literárního vzdělání* je pro Popoviče otázkou přijímání žánrů: „Systém žánru, ako aj ich identifikácia, je zakotvená v literárnom vzdelaní. Je otázkou čitateľskej metakomunikácie.“²⁴⁸

„*Spoločenský obeh*“ je podle Popoviče „»súhra« jednotlivých vektorov komunikácie a textu. Spoločenský obeh je potom aj modelovanie spoločenskej hodnoty v texte. Spoločenský obeh v texte funguje potom v texte na dvoch rovinách: a) na povrchovej rovine témy, kde jej nositeľom sú nominálne významy textu štruktúrované výrazovými tvarovými prostriedkami; b) na hĺbkovej rovine témy - modelovanie témy prostredníctvom základných znakových opozícií (napr. my ↔ oni, svoje ↔ cudzie,

²⁴⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 43.

²⁴⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 44.

dobré ↔ zlé atď.), ako ich poznáme zo semiotiky kultúry, alebo prostredníctvom projekcie archetypov, resp. mýtov, ako ich poznáme zasa z teórie mýtov.“²⁴⁹

Významný pro Popovičovo pojetí uměleckého textu je i termín *společenská hodnota*: „Společenská hodnota může zvyšovat estetickou účinnost textu, zvyšování estetické hodnoty textu vyvolává vzrůst jeho společenského významu. Pre interpretáciu je táto téza veľmi dôležitá. Stretneme sa s ňou napríklad pri výbere textu na preklad.“

Své pojetí překladovosti vysvětluje Popovič v *Teorii* přehledněji než dotud. Překladovost je pro něj nadále sémiotickou relací mezi originálem a překladem²⁵⁰ související s iluzí „překladu“²⁵¹. Ta se dotýká především exotických prvků v textu a s tím souvisejících exotizací, kreolizací či adaptací. Koeficientem překladovosti je poměr nových, neopakovatelných, prvků vůči opakovatelným, tj. čtenářsky známým, v překladových textech. Tento koeficient se snižuje tím více, čím více se cizí literatura tematicky a stylově „udomáčkuje“ v přijímacím prostředí²⁵².

Překladovost jako strategie literární tvorby je zároveň spouštěčem procesů podmiňujících vznik druhotných, derivovaných textů (metatextů) a využívá se i v kvázimetatextech (např. pseudopřekladech)²⁵³.

Popovič se v *Teorii* rovněž vrací k jednotlivým komunikantům literární komunikace a metakomunikace a doplňuje své postřehy z *Poetiky*. Ohledně role redaktora už nehovoří jen o manipulaci, ale přímo o tendenčním přepisu²⁵⁴:

Redaktorovo manipulovanie s textom je vlastne jeho tendenčným prepisom. To je vlastne už metakomunikát, ktorý vzniká aj vtedy, keď redaktor „nemusí“ zasahovať do pôvodného resp. prekladového textu. Tým, že ho aprobuje, de facto „tendenčne prepisuje“.

²⁴⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 45.

²⁵⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 63.

²⁵¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 64.

²⁵² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 65.

²⁵³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 67 pass.

²⁵⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 70.

Popovič v *Teórii* mírně poopravuje svůj přehled výrazových změn (posunů) z předchozí verze (srov. 2.3.2.3)²⁵⁵:

STYL DÍLA:

1. makrostylistika díla (**tematická výstavba**)
 - a) aktualizace → Zeitbezug
 - b) lokalizace → Ortbezug
 - c) adaptace → Sachbezug
2. mikrostylistika díla (**jazyková výstavba**)
 - a) výrazové zesilňování
 - aa) výrazová typizace
 - ab) výrazová individualizace
 - b) výrazová shoda
 - ba) výrazová substituce**
 - bb) výrazová záměna**
 - c) výrazové oslabování
 - ca) výrazová nivelizace
 - cb) výrazová ztráta

(tučně jsou vyznačeny rozdíly oproti modelu z r. 1971)

Výrazové posuny zároveň vyjadřují jisté tendence. Souhrnně tyto tendence tvoří systém, *poetiku (idiolekt) překladatele*.

Ke znakové povaze překladatelské činnosti, kterou už jako takovou popsal v *Poetice* (srov. 2.3.2.4), připojuje Popovič v *Teórii* důležitý dodatek²⁵⁶: „Preto vzťah medzi »svojím« a »cudzím«, čiže vzájomný vzťah dvoch kultúr, treba riešiť na rovine konotácie, a nie denotácie.“

Nové jsou též poznámky o vnitroliterárním překladu inspirované J. Ferenčíkem²⁵⁷:

Sekundárne, translátorské operácie s originálmi domácej literatúry možno diferencovať na dvoch úrovniach. Prvú rovinu predstavuje tendenčný prepis. V rámci tejto textotvornej činnosti sa uskutočňujú jazykové úpravy, ďalej objasňovanie neznámych slov, podnecovanie, vypúšťanie, redukovanie textu, transkripcia pravopisu[...] Na druhej vyššej rovine sa odohrávajú už prekladateľské operácie; t. j. výrazové posuny v štýle, rytme, v systéme zobrazenia a pod.

²⁵⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 130.

²⁵⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 197.

²⁵⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 204-215. Popovič cituje Ferenčíkův článek Útrapy z prekladu. *Slovenské pohľady*, 1971, roč. 87, č. 4, s. 122.

2.3.3.4 Preklad medzi textmi

Kapitola Preklad medzi textmi je inšpirovaná Popovičovou *Teórií metatextu*. Popovič zde sleduje cíl určit povahu překladu na základě komparace s jinými strukturně blízkými texty²⁵⁸. Takovými jsou texty derivované, odvozené, sekundární literatury v rámci tzv. metakomunikace, která se týká autorské manipulace s předlohou (literární kritika, interpretace, reprodukce apod.). Jedná se vlastně o rozpracovanou verzi teorie metatextů, jak už byla naznačena i v *Poetice*²⁵⁹.

Kritériem pro typologii metakomunikačních činností je Popovičovi poměr mezi metajazykovou a kreační složkou²⁶⁰. To úzce souvisí s velmi důležitým problémem překladatelské praxe, a to mírou překladu (Čermákovy pojmy podinterpretování a přeinterpretování v překladu) a s ní spojenými druhovými posuny v překladu²⁶¹.

Překladatelova manipulace s původním textem se dělí na dvě složky, analytickou (dekódovací) a syntetickou (kódovací)²⁶². První složka je metajazyková, druhá metakreační²⁶³.

Popovič v *Teorii* nově pojmenovává text prvotní komunikace jako *prototext* a o přechodu sémantického jádra z jednoho textu do druhého hovoří jako o *mezi textovém invariantu*²⁶⁴.

Překlad jako metatext stojí někde mezi dvěma krajními způsoby mezi textového navazování, kopií a parodií²⁶⁵. Popovič dále rozlišuje navazování souhlasné, afirmativní, a nesouhlasné, kontroverzní. Největším přínosem je však

²⁵⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 216.

²⁵⁹ POPOVIČ, A. *Poetika umeleckého prekladu: proces a text*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1971. S. 34n.

²⁶⁰ POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1975. S. 217.

²⁶¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 216.

²⁶² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 221.

²⁶³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 222-223. Popovič uvádí (op. cit. s. 258), že pojem „meta“ na půdě teorie překladu v souvislosti s charakteristikou překladu a potom ve smyslu sekundárních manipulací s textem se poprvé objevuje u J. S. Holmese v článku Báseň a metabáseň. *Romboid*, 1970, roč. 5, č. 5, s. 7-12.

²⁶⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 224.

²⁶⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 225. Krajní pól kopie je model token:token, krajní pól parodie je model token:typ. Jedná se o termíny I. Osolobého: Popovič cituje jeho studii K teorii parodie. *Slavica Slovaca*, 1973, roč. 8, č. 4, s. 374.

typologie realizace metatextových vztahů²⁶⁶, která zahrnuje též překlady různého typu.

Metatextové vztahy, resp. metatexty, Popovič rozděluje jednak *podle způsobu navazování* na afirmativní a kontroverzní (oba typy mohou navazovat jak zjevně, tak i skrytě) a jednak *podle roviny textu* na prvky nebo jednotlivé roviny textu a na text jako celek.

Překlad navazuje na prototext zjevným, afirmativním způsobem a překódování se týká textu jako celku. V *podveršovém překladu* jsou překódovány jen prvky nebo jednotlivé roviny; *překlad „z druhé ruky“* navazuje na prototext sice afirmativně, ale skrytě, stejně jako *„pseudopřeklad“*; zatímco *polemický překlad* je zjevným, kontroverzním metatextem (na rovině textu jako celku)²⁶⁷.

Překlad je podle Popoviče textem literárního vzdělání: zprostředkuje originál a je recepčním návodem, jako kritický variant originálu²⁶⁸.

Afirmativní metatexty reprodukují prototexty buď na principu „přímé řeči“ nebo na principu „nepřímé řeči“, přičemž *překlad „z druhé ruky“* a *autopřeklad* patří podle Popoviče do první kategorie, zatímco *podveršový překlad* spadá do druhé²⁶⁹.

Překlad ve skupině metatextů definuje Popovič takto²⁷⁰: „Preklad nie je prepis textu [...]. Preklad nie je výrobok tej istej série [...]. Preklad nevzniká na princípe napodobňovania [...]. Preklad je prekódovaním významu a výrazu. Súhrne možno teda text prekladu v jeho primárnej funkcii vo vzťahu k originálu charakterizovať ako reprezentatívny model afirmatívneho nadväzovania jedného textu na iný text.“

Popovič přejímá z Revzina a Rozencvejga²⁷¹ typologii realizace lingvistických operací v překladu, která mu slouží jako východisko při hledání příbuzných vlastností mezi

²⁶⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 227.

²⁶⁷ Ibid.

²⁶⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 228.

²⁶⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 229-233.

²⁷⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 232-234.

²⁷¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 234. Popovič cituje práci REVZIN, I. I. – ROZENCVEJG, V. J. *Osnovy obščego i mašinnoho perevoda*. Moskva: [s. n.], 1964. S. 176.

překladem a autorskými afirmativními operacemi s literární předlohou:

MODEL PŘEKLADU	REALIZACE METATEXTU
(realizuje překladatel)	(realizuje jiný autor)
interlineární překlad	reminiscence
doslovný překlad	plagiát
zjednodušující překlad	parafráze
přesný překlad	citát
adekvátní překlad	metabáseň
volný překlad	parodie

Afirmativní metatexty se podle Popoviče budují analogicky tak, jak se uskutečňují operace v překladu. To je vlastně tertium comparationis celého vzorce metatextů.

Významné je rovněž rozlišení tzv. kvázimetatextů, které vznikají na základě fiktivních, neskutečných prototextů²⁷². K nim patří i pseudopřeklady, tedy předstírané překlady využívající již zmíněné překladovosti, tj. vlastně očekávání příjemců.

Popovič uzavírá kapitolu o místě překladu mezi ostatními metatexty slovy²⁷³: „Vztah medzi prototextom a metatextom je diachronický. Vývinová dynamika tohto vzťahu sa prejavuje v tom, že metatext sa môže v istej chvíli stať prototextom a otvárať ďalšiu komunikačnú reťaz.“

2.3.3.5 Na záver o praxeológii prekladu

Nová oproti *Poetice* je též závěrečná kapitola o praxeológii prekladu. Zde Popovič důsledně domýšlí náměty ze svých dřívějších monografií. Zdůrazňuje, že výběr textu pro překlad není jen „imanentní“ záležitostí nebo výrazem překladatelova idiolektu, ale že je podmíněný též pragmatickými faktory, jakými jsou kulturní politika, požadavky trhu apod.²⁷⁴

²⁷² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 236.

²⁷³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 238.

²⁷⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 239.

Do praxeologie překladu zahrnuje²⁷⁵:

1. vliv kulturní politiky (princip stranickosti) na překladatelský program a překladatelské podnikání
2. analýzu překladatelského programu z aspektů knižního trhu
3. specifické funkce kritiky uměleckého překladu
4. účast redaktora na tvorbě překladatelského procesu
5. dějiny překladatelských institucí (organizací a časopisů)
6. didaktiku překladu: výchova překladatelů, překladatelské školství, překladatelské pomůcky (slovníky, stylistické příručky, opatření proti substandardnímu překladu, otázka překladatelských dvojic jako sociální a didaktický problém)

Je překvapivé, že na rozdíl od paradigmatu „integrálnej vedy o preklade“²⁷⁶ (srov. 2.3.3.1) Popovič na tomto místě zahrnuje didaktiku překladu pod praxeologii (tj. nevyčleňuje ji zvlášť a kupodivu ji ani dále nerozvíjí).

Metody výzkumu překladatelské praxeologie jsou podle Popoviče především tyto²⁷⁷:

a) komunikační aspekty	d) literární sociologie
b) teorie informace	e) teorie vyučování
c) sociometrie	f) teorie kultury

Popovič se v této kapitole nejprve zabývá problémem substandardního překladu (s nímž souvisejí i překlady „z druhé ruky“) a odstraňování příčin, které „sociologicky“ podmiňují jeho vznik²⁷⁸.

K otázce překladatelských dvojic uvádí²⁷⁹: „Fakt prekladateľských dvojíc sa teoreticky ospravedlňuje iba ako výnimka [...]. Preklad vo dvojici je porušením všeobecne

²⁷⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 239-240.

²⁷⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 20.

²⁷⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 240.

²⁷⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 240-243.

²⁷⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 243. „Institute“ překladatelských dvojic však měla především politické důvody. Byla to praxe běžná a podporovaná v SSSR.

platnej zásady, že prekladateľ má poznať aj základný jazykový materiál originálu.“

Pro to, aby se text uměleckého překladu nestal masovým komunikačním prostředkem (J. Levý), aby se zabránilo tomu, že by byl překlad kopií či reprodukcí, navrhuje Popovič, aby praxeologie překladu realizovala „viaceré zabezpečovacie opatrenia“²⁸⁰:

- a) specializace překladatelů podle literatur, podle literárních směrů, podle autorů
- b) stimulování překladatelských činů v soutěžních překladech (přeložení jednoho díla více autory
- c) zvyšování kulturně-společenských nároků na překladatelskou tvorbu, překladatelský program (kritika uměleckého překladu)

Kritice uměleckého překladu se Popovič věnuje v samém závěru *Teórie*, zařazuje ji do rámce literární kritiky a pojmenovává její specifičnosti²⁸¹.

Kritika překladu tak podle Popoviče má dvě základní podoby: 1. kritika, která přímo pracuje s originálem (ta se pěstuje na půdě teorie překladu), a 2. kritika, která s originálem nepracuje (ta je obvyklá na půdě literární kritiky)²⁸². Literárního kritika, který nezná originál, Popovič typologicky připodobňuje k přebásňovateli, tedy druhému členu tzv. překladatelské dvojice (znalec jazyka – přebásňovatel).

Popovič důsledně aplikuje komunikační schéma a nezapomíná ani na redaktora, který překlad apretuje často rovněž bez znalosti originálu.

Popovič, inspirován J. Sławińským, rozlišuje tři základní funkce kritiky překladu²⁸³:

²⁸⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 245.

²⁸¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 247.

²⁸² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 248.

²⁸³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 249. Popovič cituje Sławińského článek O funkciách literárnej kritiky. *Mladá tvorba*, 1968, roč. 13, č. 7, s. 38-39.

1. „postulativní“ funkce směřující k překladateli
2. analytická funkce směřující k textu
3. operativní funkce směřující ke čtenáři

Ad 1. „Postulativní“ funkce kritiky se týká výběru textu pro překlad a může být opět dvojitá, tedy jednak směrem k originálu, jednak směrem ke kontextu literatury, do níž dílo vstupuje.

Vzhledem ke kontextu cílové literatury se jedná o hledisko výrazové konformnosti či nekonformnosti překladu s literární normou, tedy zda dílo překonává vládnoucí kánon či nikoli²⁸⁴.

Vzhledem ke kontextu vysílající literatury jde o to, zda je dílo „reprezentativní“, či zda dostatečně propaguje ideově-estetický profil literatury originálu.

Popovič nezapomíná ani na hodnocení výběru překladů z hlediska literárně nespécifických potřeb, například z hlediska kulturních kontaktů, resp. kulturně-politické situace, bez ohledu na literární význam díla určeného pro překlad²⁸⁵.

Ad 2. Analytická funkce kritiky překladu spočívá v odpovědi na otázku, na jaké úrovni se pohybuje překladatel při uplatňování pracovních postupů. Popovič tu hovoří o komparatistickém hledisku v kritice uměleckého překladu. Od kritika překladu žádá znalost jazyků, schopnost stylisticky interpretovat dvě literatury, dva texty, schopnost hodnotit výrazové posuny, jde tedy o připravenost kritika na detailní analýzu struktury.

Významné je rovněž toto zpřesnění úlohy kritika²⁸⁶: „Na rozdiel od teoretika kritik tu musí vziať do úvahy aj informačné »šумы« pri prekladaní. Ide o filologické a vecné chyby.“

Ad 3. Ve vztahu k příjemci překladu uplatňuje kritik operativní funkci. Ta se týká vztahu mezi původní a přeloženou

²⁸⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 249.

²⁸⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 250.

²⁸⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 251.

tvorbou, motivace výběru, očekávání příjemců, vztahem mezi „svým“ a „cizím“ v překladu a instrukcí příjmu, jak chápat a přijímat přeložené dílo.

V synchronním aspektu prezentuje těžiště kritikovy aktivity literární situaci, v diachronním literární vývoj²⁸⁷. Literární kritik má podle Popoviče posuzovat přeložené dílo především z hlediska literární situace.

Popovič uzavírá komunikačním schématem kritiky překladu²⁸⁸, v němž zdůrazňuje vztah kritika překladu jednak k sekundární komunikační rovině, tj. komunikaci překladu (zahrnující literární situaci originálu, překladatele, text překladu a čtenáře překladu), a jednak ke komunikaci kritiky překladu (zahrnující text kritiky překladu a komunikanta (příjemce) kritiky překladu). Jedná se vlastně o třetí komunikační řetězec: primární komunikační rovina (komunikace originálu) → sekundární komunikační rovina (rovina překladu) → komunikace kritiky překladu.

2.3.4 Dictionary for the Analysis of Literary Translation (1976)

V roce 1976 absolvoval Popovič svou nejdelší, devadesátidenní, zahraniční stáž na University of Alberta v Edmontonu v Kanadě. Během této studijní a přednáškové cesty vznikla Popovičova první anglicky psaná monografie a zároveň první slovník pro analýzu literárního překladu v anglofonních zemích²⁸⁹.

Popovič v úvodu vyjadřuje svůj dík za pomoc při realizaci tohoto projektu profesorům E. D. Blodgettovi a M. V. Dimiíci z Katedry srovnávací literatury na University of Alberta.

²⁸⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 251-252.

²⁸⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 252.

²⁸⁹ BASSNETT-McGUIRE, S. *Translation Studies*. 1st edition. London: Routledge, 1980. ISBN 0-415-06528-3. S. 5.

Útlá, sedmatřicetistránková, publikace *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*²⁹⁰ (dále jen *Slovník*) vychází z monografií *Teória umeleckého prekladu* (1975) a *Problémy literárnej metakomunikácie - Teória metatextu* (1975) a je de facto zpřehledněným překladem výkladových rejstříků termínů obou monografií, doplněným několika důležitějšími schématy (viz níže).

První část publikace se nazývá *Translation from the Point of View of Text Theory and Theory of Literary Communication* a je přeložená z *Teórie umeleckého prekladu*. Druhá část nese název *Translation Versus Other Kinds of Texts, Translation from the Point of View of the Theory of Literary Metacommunication* a je převzatá z *Teórie metatextu*.

Termíny nejsou řazeny striktně abecedně, jako tomu bylo u předchozích, slovenských publikací, ale jsou uspořádány do souvisejících, logických hnízd, což napomáhá přehlednosti. Za termíny, jejichž autorem není Popovič, opět následují jména jejich původců. Ovšem na rozdíl od slovenských publikací *Slovník* postrádá bibliografickou (či citační, poznámkovou) část, takže anglofonní čtenář si zdroje nemůže dohledat.

Místy jsou termíny doplněny i o schémata a související stručné přehledy: v první části Popovič cituje Mikovu výrazovou soustavu (v podobě z r. 1970)²⁹¹, své modely různých typů překladu²⁹² a typologii výrazových změn ve stylu díla²⁹³; ve druhé části pak typologii literárního vzdělání²⁹⁴, dále schéma primární komunikace a metakomunikace²⁹⁵, typologii

²⁹⁰ POPOVIČ, A. *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*. 1st edition. Edmonton: The University of Alberta, Department of Comparative Literature, 1976.

²⁹¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 9. Popovič cituje z Mikovy monografie *Text a štýl*. Bratislava: Smena, 1970. S. neuvedena.

²⁹² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 19-21.

²⁹³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 24. Srov. POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1975. S. 130.

²⁹⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 27.

²⁹⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 29.

metatextů²⁹⁶, soustavu paradigmatického aspektu tradice²⁹⁷ a konečně obraz „světa“ v textu inspirovaný Z. Mathauserem²⁹⁸.

I tak je těžké si představit, že anglofonní čtenář Popovičovi (v celé jeho podnětnosti) porozumí, nemá-li k dispozici text *Teórie umeleckého prekladu*, ale pouze její terminologický výťah. Právě z tohoto důvodu a pro jeho omezenou dostupnost není Popovičův *Slovník* dostatečně doceňován. Přesto našel mezinárodní ohlas. Citují jej mj. Toury²⁹⁹, Bassnett-McGuireová³⁰⁰ a vrací se k němu i nedávno vyšlá kniha Tötösy de Zepetneka³⁰¹.

2.3.4 Originál/preklad: interpretačná terminológia (1983)

Poslední Popovičovou publikací zaměřenou na vědu o překladu, je rozsáhle koncipovaný slovník nazvaný *Originál/preklad: interpretačná terminológia*³⁰² a vypracovaný kolektivem autorů³⁰³.

Publikace vznikla na půdě nitranského Kabinetu literární komunikace a experimentální metodiky s podporou Slovenského literárního fondu v Bratislavě.

Je rozčleněna na pět oddílů: Odrážovosť literatúry, Originál, Medzitextové nadväzovanie, Preklad, a konečně Veda o preklade. Přínosný je též Terminologický register slovensko-anglicko-nemecko-ruský a ke snadnější orientaci slouží i Abecedný register a Systémové usporiadanie termínov na konci knihy.

²⁹⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 31.

²⁹⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 33.

²⁹⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 36. Popovič neuvádí, odkud Mathauserův termín přebírá.

²⁹⁹ TOURY, G. *In Search of a Theory of Translation*. 1st edition. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University, 1980. S. 157.

³⁰⁰ BASSNETT-McGUIRE, S. *Translation Studies*. 1st edition. London: Routledge, 1980. ISBN 0-415-06528-3. S. 5, 152.

³⁰¹ TÖTÖSY de ZEPETNEK, Steven. *Comparative Literature: Theory, Method, Application*. Amsterdam: Rodopi, 1998.

³⁰² POPOVIČ, A. et al. *Originál/preklad: interpretačná terminológia*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1983.

³⁰³ Autory jednotlivých hesel jsou (v závorce iniciály užitě vždy za heslem): Katarína Bednárová-Kenížová (kb), Branislav Hochel (bh), Eva Horová (eh), Alojz Keníž (ak), Ján Kopál (jk), Marie Kubínová (mk), Peter Liba (pl), Zdeněk Mathauser (zm), František Míko (fm), Jozef Mlacek (jm), Viliam Obert (vo), Anton Popovič (ap), Ján Vilikovský (jv), Mária Valentová (mv), Peter Zajac (pz) a Tibor Žilka (tž).

Popovič je výhradním autorem kapitol Modelovanie obrazu sveta v texte (s. 13-25) a Metatext ako model medzitextového nadväzovania (s. 125-135); z převážné většiny se podílel na kapitolách Literárne vzdelanie (s. 135-160), Preklad (s. 161-261) a Veda o preklade (263-283); a je spoluautorem kapitoly Základné pojmy literárnej komunikácie (s. 41-70).

Ostatními autory celých kapitol jsou Zdeněk Mathauser (Odrazovosť umeleckého diela, s. 25-36, a Straníckosť literatúry, s. 37-38), Jozef Mlacek (Štýl, s. 71-91) a František Miko (Výrazové modelovanie textu, Systém výrazových kategórií, s. 92-122). Další spoluautoři přispěli pouze jednotlivými hesly.

Terminologický slovník *Originál/preklad*, za jehož koncepci a redakci je odpovědný Popovič, vychází z komunikační teorie překladu a navazuje na Popovičovy předchozí práce (zvláště *Poetiku umeleckého prekladu*, *Teórii umeleckého prekladu*, *Dictionary for the Analysis of Literary Translation* a konečně *Pojmoslovie literárnej komunikácie. Originál/preklad*³⁰⁴).

Komunikační aspekt se v publikaci projevuje právě tím, že se hesla neomezují jen na text originálu a překladu, ale zahrnují též kontexty uměleckého díla na úrovni jeho výstavby a komunikace³⁰⁵. Úlohou tohoto terminologického slovníku je tedy „prezentovat výsledky komunikačního opisu prekladateľského procesu (teoretického mikrosystému) prostredníctvom pojmov a termínov“³⁰⁶.

Publikace *Originál/preklad* je svým způsobem Popovičův „terminologický odkaz“. Popovič doufá, že pojmy se budou dále rozšiřovat a standardizovat a že budou sloužit i uměleckým překladatelům jako východisko při jejich vlastní tvořivé práci³⁰⁷.

Ve srovnání s *Teórií umeleckého prekladu* dochází především ke zpřesnění pojmů. Termíny jsou podrobněji rozvedeny a

³⁰⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 7.

³⁰⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 8.

³⁰⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 9.

³⁰⁷ Ibid.

propracovány. Podobně jako ve *Slovníku* z r. 1976 jsou hesla doplněna schémata a přehledovými tabulkami.

V následující analýze se zaměříme na ta klíčová hesla teorie překladu („vedy o preklade“), která od r. 1975 prošla znatelným vývojem.

Překladu se dostává dosud nejucelenější definice³⁰⁸:

PREKLAD - prekódovanie jazykového textu, pri ktorom dochádza k vytváraniu jeho novej jazykovej podoby a štylistického tvaru. Preklad je prechod textového invariantu z jedného textu do druhého, a to pri maximálnom rešpektovaní výrazových a významových vlastností (informácií) originálu. V dôsledku toho je preklad afirmatívnym a zjavným medzitextovým nadväzovaním (metatextom). Vzhľadom na rozdiely, ktoré existujú medzi jazykmi, štýlmi a kultúrami sa originál nemôže realizovať priamočiaro, ale na princípe ekvivalencie (modelovania). V tom zmysle je prekladateľská činnosť tvorbou variantu, čiže experimentálnou tvorbou.

S touto definicí úzce souvisí pojem *ekvivalencia* a nepřímo i *adekvátnosť prekladu*³⁰⁹:

EKVIVALENCIA - rovnorodosť prvkov jazyka originálu a jazyka prekladu. Ústredný pojem prekladateľského procesu. Podľa toho, na ktorej rovine sa preklad uskutočňuje, rozlišuje sa viacej druhov ekvivalencie, napr. jazyková ekvivalencia (ekvivalentnosť na úrovni foném a grafém, ekvivalentnosť na rovine slova, ekvivalentnosť na rovine syntagmy, ekvivalentnosť na rovine frázy, ekvivalentnosť na rovine vety), ďalej textová alebo syntagmatická ekvivalentnosť, štylistická alebo translačná ekvivalentnosť, paradigmatická ekvivalentnosť.

ADEKVÁTNOSŤ PREKLADU - štylistická translačná ekvivalencia v preklade, „vernosť originálu“ v preklade. Funkčná rovnocennosť prvkov originálu a prekladu, v ktorej sa prvky originálu nahrádzajú v preklade tak, aby pri invariantnej zhode významov smerovali k výrazovej identite. Funkčný princíp sa uskutočňuje pri voľbe výrazových alternatív spravidla s istými výrazovými posunmi, teda sa plne formálne nerealizuje. Vernosť a voľnosť prekladu sa dialekticky podmieňujú. Nejestvuje ideálna vernosť ani voľnosť. Jestvujúce rozdiely medzi štruktúrou východiskového a cieľového jazyka (ako aj ich mikro- a makrokontextov) vyvolávajú nutnosť posunov na jazykovej a tematickej rovine prekladu (štylistické posuny).

Pojem ekvivalence je poprvé definován samostatně (jako *ekvivalencia*) a následující zpřesňující definice jejích čtyř druhů, tedy jazykové, textové (neboli syntagmatické), štylistické (neboli translační) a konečně paradigmatické, se shodují s definicemi z *Teórie umeleckého prekladu*. Adekvátnosť

³⁰⁸ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 171.

³⁰⁹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 189 (ekvivalencia), 195 (adekvátnosť prekladu).

je pro Popoviče pojem užší, shodující se se stylistickou (neboli translační) ekvivalencí.

Vývojem prošel i pojem *kreolizace*, který Popovič definuje mnohem širěji než v předcházejících pracích. „*Kreolizácia*“ jazyka v preklade je podle Popoviče nejen „kalkovanie lexikálnych, morfológických, syntaktických, štylistických prostriedkov v preklade“³¹⁰, ale nazývá ji už explicitně jako „interferenčné pôsobenie východiskového jazyka na cieľový jazyk v preklade“.

„*Kreolizácia*“ kultúry v preklade je zase definována jako „príslušnosť prekladu k dvom kultúram (preklad ako „dokument“ alebo nositeľ kultúry originálu a preklad ako svojbytný fakt domácej, prijímajúcej kultúry).“³¹¹

Zcela nové oproti předchozím pracím je typologie uměleckého překladu³¹². Zde Popovič velmi přehledně dokumentuje své komunikační pojetí vztahů mezi autorem ↔ textem originálu ↔ překladatelem ↔ textem překladu ↔ a příjemcem překladu na horizontální ose; a realitou ↔ textem ↔ a tradicí jednak originálu a jednak překladu na dvou vertikálních osách. Z vektorových, tj. vzájemně se ovlivňujících, vztahů mezi nimi odvozuje Popovič různé typy uměleckého překladu (autorský, polemický, redukovaný, anotovaný, zprostředkovaný, kompilační atd.).

Klíčová pro Popovičovo pojetí překladu zůstává i nadále typologie výrazových posunů v překladu (v pojetí z r. 1975). Popovič jednotlivé výrazové posuny (zde jako jednotlivá hesla) doplňuje příklady³¹³.

Závěrem se Popovič vrací k vědě o překladu. Její paradigma se shoduje s pojetím z r. 1975 (srov. 2.3.3.1).

Popovič v publikaci *Originál/preklad* rozšiřuje úlohy teorie překladu³¹⁴: „Teória prekladu zahrnuje v sebe všetky aspekty semiologického prístupu k textu, pretože jej skúmaný

³¹⁰ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 190-191.

³¹¹ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 184-185.

³¹² POPOVIČ, A. Op. cit. S. 225-228.

³¹³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 195-217.

³¹⁴ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 266.

objekt je znak a jeho transformácie. Popri aspekte logicko-syntaktickom, sémantickom je to aj zložka pragmatická.“

Zcela novým a prínosným heslem je *súčasný stav teórie umeleckého prekladu*³¹⁵. Popovič zde odlišuje teoretickou rovinu výzkumu a rovinu překladatelské kritiky. Jejich přednosti shrnuje takto³¹⁶: „Sila teórie je v jej pojmotvornej schopnosti a naproti tomu sila prekladateľskej kritiky je v schopnosti napĺňať tieto pojmy poznávaním textu.“

Popovič kriticky poznamenáva: „Aj keď existujú viaceré časopisy o preklade (nie je ich však dostatok), stále chýba medzinárodný orgán venovaný teoretickým výskumom umeleckého prekladu.“

Kromě sémiotické a literárněvědně orientované koncepce uměleckého překladu, která se pěstuje v Holandsku i v Belgii (J. S. Holmes, R. van den Broeck, H. van Gorp, A. Lefevere aj.³¹⁷), Popovič jak západním teoriím, tak nepřímou i sovětské teorii překladu vyčítá lingvistickou orientaci, s níž často souvisí neuznávání autotematického statutu teorie překladu (a z toho vyplývající pojetí vědy o překladu jako aplikované kontrastivní lingvistiky): „Lingvistický model prekladu je príliš všeobecný a potrebuje adaptáciu pojmov, ktoré by boli použiteľné aj pre výskum umeleckého prekladu.“

Tato slova zároveň vyjadřují Popovičovo přesvědčení o potřebnosti terminologické publikace typu *Originál/preklad*.

³¹⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 271-275.

³¹⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 272.

³¹⁷ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 274.

2.4 Translatologická návaznosť a kritika

Z analyzovaného materiálu vyplýva, že translatologickou návaznosť na Popovičovo dielo a jeho kritiku lze jen těžko oddělit. V obou případech vstupuje do hry axiologický postoj „hodnotitele“, který je zřídka kdy jednopólový. Jak ukazují následující citace, většina „hodnotitelů“ Popovičova díla vidí jeho silné stránky i slabiny, a liší se převážně tím, které vyzdvihují.

Na Popovičovo dielo se navazuje dodnes, a to jak v oblasti teorie překlada, tak zvláště v oblasti literární vědy.

2.4.1 Návaznosť a kritika doma

Nitranský KLKEM Popovičovu práci rozvíjel a rozvíjí zvláště v oblasti literární vědy. M. Valentová v souvislosti s projektem zpracování různých druhů metatextů uvádí³¹⁸: „problematike umeleckého prekladu sa venoval sám A. Popovič, tendenčný prepis spracoval P. Liba, básnickú zbierku „interpretoval“ P. Zajac a esej zasa F. Miko, problematika biografistiky či literárneho múzea sa riešila takpovediac kolektívne (pozri k tomu príslušné zborníky štúdií) atď. atď.“

Slovy Ľ. Plesníka nastal v Ústavu „obrat zpět k textu (od metatextu)“³¹⁹. Plesník Popovičův přínos hodnotí takto³²⁰:

Anton Popovič je vo vedomí literárnovednej a umenovednej pospolitosti zafixovaný najmä ako tvorca teórie metatextov a bádateľ ňou zastrešovaných problémov [...]. Posledná iniciatíva, s ktorou Popovič predstúpil pred svojich spolupracovníkov, však nebola venovaná literárnej metakomunikácii. Vracala sa späť k umeleckému textu. Bol to dôležitý moment. S odstupom času je zrejmé, že značil vlastne koniec metakomunikačnej etapy v histórii tzv. nitrianskej školy.

³¹⁸ VALENTOVÁ, M. Dva vidy poetiky. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 45.

³¹⁹ PLESNÍK, Ľ. Ústní sdělení [cit. 6.7.2006].

³²⁰ PLESNÍK, Ľ. Na úvod. In *Semiotické modelovanie sveta v umeleckom texte. Zožit prác o ikonickosti výrazu. K nedožitým sedemdesiatym narodeninám Antona Popoviča*. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, 2003. ISBN 80-8050-786-4. S. 8.

Tento obrat (umocnený v odlišnej koncepcnej perspektíve Františkom Mikom, ktorý sa po návrate na nitrianske pracovisko stal jeho vedúcim) akosi unikol pozornosti vonkajšieho okolia. Pokiaľ sa vôbec zaznamenal, tak až oveľa neskôr, v súvislosti so zmenami v personálnom zložení, štatúte a názve niekdajšieho Kabinetu literárnej komunikácie.

V Nitře se na Popovičovo dílo navazovalo částečně v oblasti metatextů (především T. Žilka, který ovšem hovoří o neadekvátnosti Popovičových termínů prototext a metatext³²¹), ale zejména v oblasti literární vědy, kde zaujal jeho model sémiotického modelování světa v textu³²². T. Žilka shrnul „návaznost“ na Popovičovo dílo těmito slovy³²³: „Napriek tomu po jeho smrti aj najväčší „velebníci“ samotnej teórie sa obrátili chrbtom nielen k Popovičovej pamiatke, ale aj k samotnej teórii.“

P. Zajac ve svém příspěvku píše³²⁴:

Anton Popovič vytvoril katalóg opozícií modelujúcich text. Ostal v tradícii štrukturalistickej binarity a myslím, že sám mal problém s tým, že jeho taxatívne vymenovaným dvojiciam chýbalo jasnejšie systémové pozadie. Popovič sa však dostal na prah problému, ktorý sa dnes označuje pojmom „tematizácia sveta v texte“, na prah oblasti výskumu, váhavo sa utvárajúcu pod pojmom tematológia [...].

Zajac vidí hlavní přínos A. Popoviče ve dvou objevech: teorii metatextů a modelování světa v textu³²⁵. Oblastí metatextů a metakomunikace se Popovič podle Zajace dostal na samý práh postmoderny³²⁶. Zajac vyzdvihuje Popovičův přínos těmito slovy: „Urobil to, čo mohol: zaznačil tie javy, ktoré sa začali tlačiť do centra pozornosti, urobil ich prvú

³²¹ ŽILKA, T. Metatext a intertext. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 30-34.

³²² Srov. např. ZAJAC, P. Anton Popovič na prahu dvoch objavov. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 16-19. Popovičův model sémiotického modelování obrazu světa v textu viz např. POPOVIČ, A. et al. *Originá/preklad: interpretačná terminológia*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1983. S. 23.

³²³ ŽILKA, T. Op. cit. S. 32.

³²⁴ ZAJAC, P. Anton Popovič na prahu dvoch objavov. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 18-19.

³²⁵ ZAJAC, P. Op. cit. S. 16.

³²⁶ ZAJAC, P. Op. cit. S. 17.

evidenciu a opísal niektoré ich mechanizmy. Vytvoril tak istý tezaurus, ktorý ostal ležať vyše desaťročie bokom, lebo - jednoducho povedané - nikto nevedel, čo s tým.“

Ani J. Kopál nepochybuje o Popovičovej prínosu, nejen pro translátologii³²⁷: „V Popovičovom literárnovednom diele (v komunikačnom poznávaní umeleckej tvorby, jej recepcie, najmä interpretácie textu, metakomunikačnej teórie a prekladu) sa nachádzajú i nadčasové hodnoty, ktoré naďalej pôsobia a podnecujú.“

Kritiku vyslovuje i P. Liba³²⁸: „To, čo A. Popovič naskicoval ako »hodnotové« kategórie, odvodené z metakomunikačných postupov, bolo dobre mienené úsilie vytvoriť univerzálne kategórie pre interpretáciu. Chýbala mu však systémovosť, hierarchickosť a zdôvodnená funkčnosť.“

Ve vztahu Popoviče k Ďurišinovi (srov. nižšie) vyjadruje Liba toto stanovisko³²⁹:

Vedel som, že A. Popovič kontroverzne rozvíja svoju teóriu metatextu na pozadí Ďurišinových štúdií o literárnej komparatistike [...]. A. Popovič metodologicky prekročil v mnohom Ďurišinove teorémy, usystematizoval ich v iných hodnotových polohách a práve z tohto hľadiska sa stal inšpiratívny napr. v oblasti výskumu žánrov, v oblasti štúdia genézy diela, ale najmä v oblasti recepcie. A. Popovič dobre vyvažoval v komparatistike pól autorstva (tvorby) a recepcie (čitateľa).

V. Šabík zase zdôrazňuje Popovičovo zaujetí scientistickým zexaktňovaním literárnej vedy a s tým úzce související zájem o terminologii³³⁰:

³²⁷ KOPÁL, J. Text, metatext, preklad v literárnokomunikačnej teórii. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokiej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 10.

³²⁸ LIBA, P. K vedeckému profilu Antona Popoviče. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokiej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 21.

³²⁹ Ibid.

³³⁰ ŠABÍK, V. Veda ako štýl. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokiej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 24, 27.

[...] najkonzekventnejším bojovníkom za presadenie scientizácie literárnej vedy zostal Popovič, ktorý v nej videl dokonalú podobu ideálnej vedy, zvedečtenia, vedeckosti, exaktnosti – pokračovanie dedičstva osvietenectva [...]. Pre Popoviča však projekt terminologizácie a zexaktňovania vonkoncom nebol iba epizodický; pristupoval k nemu ako k centrálnej úlohe, plánovite, systematicky a s „vášňou“ [...]. Popovič tak vášnivo miluje toto zexaktňovanie, že ho je ochotný obetovať všemocnému bôžiku ideológie.

Z hľadiska obecné vedy o prekladu jsou nejvýznamnějšími počiny od publikování Popovičových prací monografie J. Vilikovského (1984)³³¹ a B. Hochela (1990)³³².

Vilikovský sice Popoviče explicitně cituje minimálně³³³, ovšem jeho metody a východiska (Popovičův „komunikační model“, koncept „posunů“, Mikova „výrazová soustava“ atd.) do značné míry z Popoviče vycházejí. Vilikovský rovněž zmiňuje Popovičovy čtyři typy posunů³³⁴ (*konstitučný, individuálny, tematický a negatívny*).

Vilikovského práce by jistě stála za hlubší analýzu (té se ovšem věnuje už Hochel³³⁵), ale pro ukázkou stačí ocitovat několik reprezentativních citací a pojmů, které Vilikovský opakovaně používá ve své publikaci:

Niektoré kapitolky začínali svoju existenciu ako prednášky [...] na Letnej škole prekladu a interpretácie.³³⁶

Preklad je druhotnou, odvodenou formou literárnej komunikácie.³³⁷
[...] preklad umeleckého textu nemožno redukovať výlučne na aspekt jazykový.³³⁸

Rozdiely medzi dvoma zneniami spravidla nie sú výsledkom omylu, ale cielavedomého úsilia odstrániť semiologické rozdiely medzi komunikačným aktom pôvodným a preloženým [...]. Výrazový posun sa tak stáva jedným z kľúčových pojmov komunikačnej teórie prekladu.³³⁹

Hochel o Popovičovi hovorí výslovně na mnoha místech. Je vůči němu kritický, ale zároveň ho brání proti neoprávněným

³³¹ VILIKOVSKÝ, J. *Preklad ako tvorba*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984.

³³² HOCHEL, B. *Preklad ako komunikácia*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990. ISBN 80-220-0003-5.

³³³ VILIKOVSKÝ, J. Op. cit. S. 41-44, 50-51. Důvody pro “necitaci” mohly být i politické. Popovič měl pověst prozápadně orientovaného vědce a spojování s ním proto nemuselo být v zájmu “pokračovatelů”. HRDLIČKA, M. Ústní sdělení [cit. 22.8.2006].

³³⁴ VILIKOVSKÝ, J. Op. cit. S. 42-43.

³³⁵ HOCHEL, B. Op. cit. S. 25-27.

³³⁶ VILIKOVSKÝ, J. Op. cit. S. 7.

³³⁷ VILIKOVSKÝ, J. Op. cit. S. 53.

³³⁸ VILIKOVSKÝ, J. Op. cit. S. 224.

³³⁹ VILIKOVSKÝ, J. Op. cit. S. 226.

útokům. Jedna Hochelova kritika se dotýká Popovičova výzkumného modelu dějin překladu (srov. 2.3.2.1)³⁴⁰: „Popovič (1976) navrhol aj »výskumný model dejín prekladu«, ktorý je ako projekt zdanlivo vyčerpávajúci, ale nenaznačuje metodologické východiská pre konkrétny výskum.“

Příkladem, kdy Hochel Popoviče brání proti averzi „překladatelů-praktiků“, je následující ukázka, v níž se Hochel zamýšlí nad tím, jak vlastně nazývat „vědu o překladu“³⁴¹:

Hovoriť o vede o prekladu by teda bolo trochu problematické; hovoriť o teórii prekladu by zas mohlo ešte i dnes zvädzať k omylu, pretože tento pojem sa v slovenskom prekladateľskom vedomí automaticky spája s menom či prácami A. Popoviča a vyvoláva (najmä u prekladateľov-praktikov, literárnych publicistov ap.) – istú averziu [...]. Z čoho táto averzia pramení? Odpoveď nie je ľahká, ale je naporúdzi: „Skutočná teória sa nedá vymyslieť, skutočná teória je odraz »prapohybov«, »prasíl«, ktoré sú obsiahnuté v predmete samotnom, a teda cestu k jej ovládnutiu musí sprevádzať ten istý, povznášajúci pocit, aký sprevádzal tvorcu teórie, keď zdolával stupeň za stupňom cestu k *hlbinným silám* predmetu“ (podč. B. H.), ako to formuloval jeden z „našich hostí“ v kedysi populárnej rubrike časopisu Revue svetovej literatúry. Citát sem vlastne nepatrí; ale aj takáto „metafyzika“ ilustruje istý „prúd“ v našom prekladateľskom myslení.

Výtku Popovičovi, že vypracoval teóriu a pritom sám nebol aktívnym prekladateľom, Hochel odhaluje jako lichou³⁴²: „Od literárnych vedcov a kritikov nežiadame, aby písali ako renomovaní básnici či prozaici; niet dôvodu chcieť od teoretika či kritika prekladu, aby sa prezentoval ako aktívny prekladateľ.“

Hochel vyzdvihuje Popovičov prínos publikáciami z r. 1971 a 1975 a kriticky hodnotí jejich recepciu na Slovensku³⁴³:

Determinujúcim faktorom ďalšieho vývinu je Popovičova monografia *Poetika umeleckého prekladu* (1971), ktorá vychádza takmer vzápätí v rozšírenej podobe (*Teória umeleckého prekladu*, 1975). Táto práca, preložená do ruštiny, maďarčiny a srbochorvátčiny, však nebola u nás náležite percipovaná [...]. Pro et contra o Popovičovej teórii vyslovili už viaceré súdobé hodnotenia (Kochol, Ďurišin a iní), v ktorých sa paradoxne objavujú protikladné tvrdenia: že totiž táto teória je, resp. nie je dostatočne podložená interpretáciou

³⁴⁰ HOCHEL, B. Op. cit. S. 63.

³⁴¹ HOCHEL, B. Op. cit. S. 12. V té dobe se pojem translologie ještě nepoužíval.

³⁴² HOCHEL, B. Op. cit. S. 17.

³⁴³ HOCHEL, B. Op. cit. S. 15.

konkrétneho materiálu, pričom sa ukazuje - nech to znie ešte paradoxnejšie - že oba póly majú opodstatnenie. Výstižne charakterizoval Popovičovú teóriu O. Čepan: „V prísnom slova zmysle Popovičova práca nie je špecifickou poetikou umeleckého prekladu, t. j. systematizáciou čiastkových postupov. (...) Je to skôr *premyslený model exaktnej teórie umeleckého prekladu* v širšom zmysle.“ (1972, s. 69, podč. B.H.). Dá sa povedať, že slovenská prekladateľská obec očakávala od svojej nadstavby model skôr *priemyselný* ako *premyslený*. Aplikácia či uvedenie Popovičovho modelu do života, o ktorú sa usilovali jeho žiaci, pokrívkaovala.

Vskutku lze konstatovat, že na Popoviče se ze strany bývalých spolupracovníků s odstupem času snesla nejtvrďší kritika právě kvůli nevyhovující terminologii. K tomu Hochel ještě poznamenává³⁴⁴:

V teorii prekladu umeleckých textov sa vynára (alebo naďalej zostáva) - a to nielen v súvislosti s Popovičovými prácami - otázka terminológie. Nie všetky Popovičove termíny sa ujali, mnohé sa dokonca vôbec neosvedčili, a to i napriek systémovosti jeho terminologického aparátu. Ich akceptabilita resp. neakceptabilita súvisí do značnej miery s tým, že Popovič dostatočne nezohľadnil domácu „terminologickú tradíciu“ - mnohé termíny boli necitlivo prevzaté z inonárodných zdrojov. Terminologická nejednotnosť vedie neraz k vzájomnému nepochopeniu: prekonané termíny, termíny ad hoc, termíny z príbuzných vedných odborov a podobne.

Jinak tomu bylo v případě kritiky ze strany Ústavu světové literatury SAV v Bratislavě, který - přestože Popovič pracoval i tam - se považuje za pokračovatele práce Dionýze Ďurišina (1929-1997) a Popovičovu teorii považuje za „nevyhovující současnému stavu výskumu a současným vědeckým potřebám.“³⁴⁵

R. Gáfrik se ve svém článku³⁴⁶ zmiňuje o polemice mezi Popovičem a Ďurišinem, která byla publikovaná v časopisu Slavica Slovaca. Uvádí, že zmiňované příspěvky vyšly pouze v němčině a v slovenštině se nedochovaly³⁴⁷.

Střet názorů byl podle Gáfrika nevyhnutelný, jelikož se oba vědci rozdílně stavěli k otázce překladu, a Popovič je

³⁴⁴ HOCHEL, B. *Preklad ako komunikácia*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990. ISBN 80-220-0003-5. S. 19.

³⁴⁵ GÁFRIK, R. Polemika medzi Ďurišinom a Popovičom. *Slovak Review*, 2004, roč. 13, č. 2, s. 156.

³⁴⁶ GÁFRIK, R. Op. cit. S. 156-161.

³⁴⁷ ĎURIŠIN, D. Äquivalenz in der literarischen und nichtliterarischen Übersetzung. POPOVIČ, A. Die Stellung der Übersetzungstheorie im System der Literaturwissenschaft. *Slavica Slovaca*, 1972, č. 4, [s. neuvedeny].

podle něj ten, kdo zaujímá obrannou pozici³⁴⁸. Gáfrík předmět sporu shrnuje takto³⁴⁹:

Jadro celej polemiky medzi Ďurišinom a Popovič je pravdepodobne tu, t. j. v ich rozdielnom chápaní toho, čo je vlastne preklad a aká je jeho funkcia. Ďurišin do definície prekladu z Popovičovho hľadiska zahrnoval aj texty, ktoré sa nachádzajú na pomedzí prekladu a pôvodnej tvorby, alebo sú vlastnou pôvodnou tvorbou, a teda nie sú „čistými“ prekladmi. Popovič teda vychádzal z užšej definície, ale zato pre prekladateľskú prax a analýzu umeleckých prekladov veľmi užitočnej. Ďurišinova koncepcia prekladu zas viac vyhovovala predmetu jeho skúmania, t. j. vidieť preklad ako osobitý jav vo vývinovom rade literatúry.

S nejrozsáhlejši kritikou prišla B. Suwara ve své monografii z r. 2003 *O preklade bez prekladu*. Téměř polovina publikace je více či méně věnována Popovičovu modelu překladu a Suwara se zde zaměřuje zejména na jeho nedostatky. Klíčová je studie *Tkanivo Popovičovho modelu prekladu*, již zakončuje těmito reprezentativními slovy³⁵⁰:

Zo sociologického hľadiska sú zaujímavé niektoré Popovičove „autorské gestá“, a síce oproti množstvu odkazov na východnú literárnu vedu minimalizovanie odkazov na západnú, tendencia používať pojmy zavedené v prácach všeobecne uznávaných vedeckých autorít bez uvádzania ich mien, na svoju dobu novátorské prekračovanie hraníc medzi jazykovedou a literárnou vedou v reflexii prekladu. Navyše, snaha zabezpečiť pre svoj model myslenia o preklade spoločenskú vážnosť (napr. v podobe tzv. letnej školy prekladu) a ovplyvniť tak nielen prekladateľskú prax, ale aj spôsob (obsah a formu) vedeckej reflexie prekladu, nám nenápadne vnucujú, že čítame prácu „totálneho intelektuála“, ako Sartra pomenoval P. Bourdieu.

Suwara však kritizuje Popovičov model překladu zejména jako nepostačující pro rozbor textu (srov. 2.3.3). Její kritika je však širší a netýká se pouze Popoviče³⁵¹:

Pre hodnotenie a kritiku prekladu je však štrukturalistická teória prekladu málo produktívna. Napríklad Popovičov model prekladu dovoľuje nanajvýš odhaliť jazykové posuny v preklade, čiže popísať výrazové charakteristiky a diferencie, na základe ktorých môžeme zistiť, ako prekladateľ využíva jazykovo-štylistické prostriedky. Neposkytuje však nástroje na usúvstážnenie týchto postrehov s kompozíciou, koncepciou postáv, ich svetom a pod. V Popovičovom modeli sa vzhľadom na dobovú epistému nenachádzajú ani len náznaky

³⁴⁸ GÁFRIK, R. Op. cit. S. 156.

³⁴⁹ GÁFRIK, R. Op. cit. S. 160.

³⁵⁰ SUWARA, B. *O preklade bez prekladu*. Bratislava: SAV, 2003. ISBN 80-224-0752-6. S. 73.

³⁵¹ SUWARA, B. Op. cit. S. 152.

možnosti hodnotenia kultúrnych hraníc a obmedzení prekladu a prekladania. Problém nespočíva v tom, že všeobecná teória prekladu modeluje nepresne alebo povrchno prekladový proces a jeho komunikačné aspekty, problém sa skôr vyjavuje v Popovičom prijatých koncepciách jazyka (ako kódu prirodzeného jazyka) a textu (v podobe jadrových viet a textu v pragmatických vzťahoch), ktoré ex definitione zjednodušujú otázky literárneho prekladu.

Suwara z dnešního pohľadu napadá nejen Popovičův model hodnocení a kritiky překladu, ale vlastně celý dobový (skrytě či otevřeně) strukturalistický přístup k uměleckému překladu. Její kritika se tak dotýká nejen Popovičovy terminologie (např. pojmu *cílový jazyk* či *metatext*), ale samotného paradigmatu, „epistémy“ strukturalizmu.

Kromě toho, že Suwara čerpá téměř výhradně z pramenů slovenských a polských (v bibliografii neuvádí Levého ani Mukařovského – z Čechů zná pouze Hrdličku), je nutno zdůraznit, že se jedná o sborník studií. A slovy M. Valentové³⁵²: adekvátní kritikou teorie je vypracování nové teorie.

2.4.2 Návaznost a kritika v zahraničí

Zahraničním ohlasům Popovičových prací se věnují především studie E. Preložníkové³⁵³ a E. Gromové³⁵⁴. Popovič podle nich dodnes zůstává v povědomí mezinárodní translatologie jako jeden ze zakladatelů proudu, který nese označení „manipulační škola“ či „deskriptivní translatologie“³⁵⁵.

Preložníková ve své studii uvádí, že kromě překladů Popovičových monografií a článků se zahraniční ohlasy

³⁵² VALENTOVÁ, M. Ústní sdělení [cit. 7.7.2006].

³⁵³ PRELOŽNÍKOVÁ, E. Komunikačná koncepcia prekladu a zahraničný kontext (K ohlasom na práce A. Popoviča). *Slavica Slovaca*, 1985, roč. 20, č. 4, s. 306-324.

³⁵⁴ GROMOVÁ, E. Literárnokomunikačná koncepcia prekladu v inonárodných reláciách. In *Metatext a preklad (Miscelanea k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39.

VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokkej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 90-94.

³⁵⁵ Srov. např. HERMANS, T. 1999. *Translation in Systems. Descriptive and Systemic Approaches Explained*. 1st edition. Manchester: St. Jerome Publishing. ISBN 1-900650-11-8. S. 12n. Nebo PRUNČ, E. *Einführung in die Translationswissenschaft. Band 1: Orientierungsrahmen*. 1. Aufl. Graz: Selbstverlag, Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft, Universität Graz, 2001. ISBN 3-901540-03-2. S. 221-226.

Popovičových prací dají typologicky rozdělit na ty, které reagují na Popovičovu teorii výrazového posunu, a ty, jež se týkají teorie metatextů a komunikační teorie překladu³⁵⁶.

Preložníková jako první mezinárodní aktivity československé vědy o překladu zmiňuje kongres Mezinárodní federace překladatelů o uměleckém překladu v Bratislavě v r. 1968, z něhož vzešel sborník *The Nature of Translation* a publikování československých příspěvků v letním čísle časopisu *Babel* z r. 1968.

Anglické resumé Popovičovy monografie *Preklad a výraz* (1968), Levého německý překlad *Umění překladu* (1969)³⁵⁷ a vícejazyčný kolektivní sborník *The Nature of Translation* (1970) tak byly prvními publikacemi, kterými se československá věda o překladu zapsala do mezinárodního povědomí.

S první negativní kritikou A. Popoviče přišel podle Preložníkové r. 1971 V. Rossels, který na rozdíl od ostatních zahraničních recenzentů Popovičovy monografie *Preklad a výraz* nezdůrazňuje přínos koncepce výrazového posunu, ale považuje ji za modifikaci principu funkčních ekvivalentů a která se v tomto smyslu příliš neliší od koncepce A. Ljudskanova, J. Levého, A. Fjodorova a V. Rosselse³⁵⁸.

Popovičův *Preklad a výraz* recenzovali také Raymond van den Broeck či Gideon Toury³⁵⁹. Van den Broeck se v této souvislosti zabýval pojmem ekvivalence jako základního vztahu výchozího a cílového textu a zmiňuje i přínos F. Mika. Van den Broeck vychází z Popovičovy koncepce překladu jako aktu metakomunikace při definování překladu jako specifického modu textu³⁶⁰.

³⁵⁶ PRELOŽNÍKOVÁ, E. Op. cit. S. 307.

³⁵⁷ LEVÝ, Jirí. *Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*. Frankfurt am Main: Athenäum, 1969. Übers. von Walter Schamschula.

³⁵⁸ PRELOŽNÍKOVÁ, E. Op. cit. S. 310.

³⁵⁹ PRELOŽNÍKOVÁ, E. Op. cit. S. 312.

³⁶⁰ PRELOŽNÍKOVÁ, E. Op. cit. S. 313-314.

Toury podle Preložníkové odkazuje na Popovičovu studii ve sborníku *The Nature of Translation* a později výslovně odlišuje svoji koncepci od Popovičovy³⁶¹:

Hoci Popovičova teória vychádza z cieľového textu, a) neskúma jednotlivé preklady vo svojom prostredí, ale kategóriu „prekladu“ ako jednu z možných realizácií všeobecného pojmu „metatext“, do ktorého zahrňuje i rozličné typy textov nadväzujúcich na iné, už existujúce texty; b) určuje vlastnosti, ktoré sú nutnou podmienkou klasifikácie textu (označeného za metatext) ako prekladu; je to konkrétne „nadväzovanie medzi prototextom a metatextom na rovine textu ako celku“ a „spôsob nadväzovania afirmatívny a zjavný“.

Záverom své studie zmiňuje Preložníková Popovičovy nerealizované projekty³⁶²: „[...] publikovanie anglickej verzie Poetiky umeleckého prekladu v sérii *Approaches to Translation Studies*, uverejnenie bloku príspevkov „nitrianskej školy“ v *Canadian Review of Comparative Literature*, publikovanie 2. vydania terminologického slovníka *Dictionary for the Analysis of Literary Translation* atď. atď.)“.

Další zpracovaný materiál svedčí podľa Preložníkové o „záujme mladých zahraničných adeptov vedy (z Belgicka, Juhoslávie, Španielska) o študijné pobyty vo VPLKEM PF v Nitre – dva z nich sa už v školských rokoch 1983/84, 1984/85 realizovali, a to s pozitívnymi výsledkami a perspektívou ďalšej spolupráce.“

Článok E. Gromové je pouze stručným přehledem o některých nejdůležitějších zahraničních souvislostech Popovičových prací. Gromová zvláště vyzdvihuje propojení na holandskou a izraelskou vědu – kromě van den Broecka a Touryho zmiňuje též van Kerstena a van Gorpa³⁶³:

Van Kersten například vychádza pri zostavovaní typológie ekvivalentných vzťahov medzi východiskovým a cieľovým jazykom z Popovičovej koncepcie pojmu ekvivalencie. Okrem chápania ekvivalencie si všimajú aj Popovičov pojem metatextu a metatextového nadväzovania. Van Gorp – okrem iného – vo svojej práci konfrontuje názory viacerých teoretikov prekladu – semiotikov (Kristeva, Nida, Wienold). Medzi nimi je uvedený aj Popovič so svojím pojmom metatextu a s typológiou prekladu.

³⁶¹ PRELOŽNÍKOVÁ, E. Op. cit. S. 314.

³⁶² PRELOŽNÍKOVÁ, E. Op. cit. S. 318.

³⁶³ GROMOVÁ, E. Op. cit. S. 90.

S. Bassnett-McGuireová porovnáva podľa Gromové³⁶⁴ Popovičovú teóriu s teóriami jiných významných predstaviteľů vědy o překlade, jakými jsou Nida, Neubert, Mounin a Catford: „Všima si Popovičov systém výrazových posunov, jeho chápanie ekvivalencie a invariantu v preklade, ako aj problém nepreložiteľnosti. Vyzdvihuje jeho koncepciu vychádzajúcu z teórie literárnej komunikácie.“

I v novějších zahraničných prácích najdeme Popovičovo jméno především v souvislosti s výrazovými posuny ve vztahu k ekvivalenci. Kolektivní publikace *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies* z r. 1998 uvádí Popovičovo jméno pod heslem Slovak Tradition³⁶⁵, kde najdeme i Popovičovú stručnou biografii³⁶⁶, a především pak pod heslem Shifts of translation³⁶⁷, kde je Popovičova koncepce výrazových posunů podrobně analyzována ve srovnání s jinými (Toury, van Leuven-Zwartová, Vinay - Darbelnet, van den Broeck, Lefevere, Kade aj.). Podobně jako Prunč³⁶⁸ (srov. 2.5) zmiňují autoři hesla z Popovičových čtyř typů posunů pouze dva: *konstitutivní* a *individuální* (srov. Vilikovský, 2.4.1).

Společná publikace M. Shuttlewortha a M. Cowieové, *Dictionary of Translation Studies*, Popoviče uvádí jako autora termínu *metatext*³⁶⁹. Jeho definici citují z Popovičova slovníku z r. 1976 (*Dictionary for the Analysis of Literary Translation*) a z jeho článku *Aspects of Metatext* (1976) a komentují rozdíly oproti Holmesovu pojetí metabásně a metaliteratury³⁷⁰.

³⁶⁴ GROMOVÁ, E. Op. cit. S. 91.

³⁶⁵ BAKER, M. (ed.) *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*. 1st edition. London, New York: Routledge, 1998. ISBN 0-415-09380-5. S. 550-552. Heslo zpracovali Zlata Kufnerová a Ewald Osers.

³⁶⁶ BAKER, M. Op. cit. S. 552. Zpracoval B. Hochel.

³⁶⁷ BAKER, M. Op. cit. S. 226-231. Zpracovali Matthijs Bakker, Cees Koster a Kitty van Leuven-Zwartová.

³⁶⁸ PRUNČ, E. *Einführung in die Translationswissenschaft. Band 1: Orientierungsrahmen*. 1. Aufl. Graz: Selbstverlag, Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft, Universität Graz, 2001. ISBN 3-901540-03-2. S. 221-223.

³⁶⁹ SHUTTLEWORTH, M. – COWIE, M. *Dictionary of Translation Studies*. 1st edition. Manchester, UK: St. Jerome Publishing, 1997. ISBN 1-900650-03-7. S. 105.

³⁷⁰ SHUTTLEWORTH, M. – COWIE, M. Op. cit. S. 104.

R. Stolzeová³⁷¹ kladně hodnotí Popovičův přínos pro translatologii zvláště rozvinutím Levého pojmu *normy*, dále pojmem *posuny* a konečně zdůrazněním *funkce* (funkčního hlediska při porovnávání) originálu a překladu. Vyjadřuje dokonce názor, že Popovičův pojem *posun* má jisté styčné body i s dekonstrukcí:

Hier könnte man, wenn man so will, auch einen Berührungspunkt zu Ansätzen im Sinne der Dekonstruktion (s. Kap. 2.6) sehen, wo ja auch Veränderungen in Übersetzungen thematisiert werden, allerdings mehr auf semantischer Ebene.

Přestože zahraniční translatologové neměli a nadále nemají k dispozici žádnou Popovičovu monografii v západních jazycích (s výjimkou útlého *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*) a čerpali tedy pouze z jeho přednášek a článků, nejčastěji v angličtině a v němčině, považují ho za jednoho z významných teoretiků překladu 20. století, který přispěl k vývoji moderní translatologie nezanedbatelnou měrou. Zahraniční i domácí kritika se shoduje na překonanosti scientizmu a z toho vyplývající nepoužitelnosti některých Popovičových termínů v dnešní literární vědě a translatologii. Přesto však v Popovičových pracích zůstávají hodnoty, na které lze navazovat i dnes.

³⁷¹ STOLZE, R. *Übersetzungstheorien: Eine Einführung*. 3., aktualisierte Auflage. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2001. ISBN 3-8233-4956-2. S. 153.

2.5 Popovičův přínos pro translatologii

V Popovičově systematickém pojetí vědy o překladu lze od počátků sledovat zájem o historiografii (publikace z r. 1961, 1968, 1970a, 1974) a bibliografii (1961, 1970a, 1974), jež na základě svých empirických výzkumů (1961, 1968) doplňuje o teorii (1968, 1971, 1975, 1978, 1983b) a terminologii (1976, 1983a). Tím se de facto „zmocňuje“ celé tehdejší vědy o překladu a staví ji na pevné základy.

Podle J. Kopála³⁷² je dnes z Popovičova díla nejvíce inspirující „koncepčná ucelenosť literárno-komunikačnej teórie textu, metatextu a prekladu“. V témže sborníku P. Zajac tvrdí³⁷³: „Návrat k Popovičovej problematike metakomunikácie nemá zmysel ani tak kvôli jej riešeniu, ako pre podnety, ktoré v tejto téme ostávajú.“

Sám Popovič vidí svůj hlavní přínos v důsledné aplikaci komunikačního aspektu na literaturu³⁷⁴:

Komunikačný aspekt sa „neodžije“ a nemožno mu predpovedať vyžitie sa ani ako čiastkovej metódy. Zafixoval sa a stal sa už prirodzenou súčasťou pohľadu na literatúru, pretože je prirodzenou súčasťou samého literárneho procesu. Literárnokomunikačný aspekt nie je pohľadom teoretického mikrosystému, ale je to prirodzená, integrálna, svojbytná, metodická záležitosť. Komunikačný aspekt prežije aj nás a stane sa dôležitým predpokladom skúmania literatúry v budúcnosti.

S komunikačním modelem přišel už J. Levý, ovšem Popovič jej dále rozvinul a aplikoval na celou oblast metakomunikace.

Popovič také jako důležité hodnotí své působení v Mezinárodní asociaci srovnávací literatury jako předseda sekce vědy o překladu v l. 1974–1979³⁷⁵: „Využil som toto

³⁷² KOPÁL, J. Text, metatext, preklad v literárnokomunikačnej teórii. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokiej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 6.

³⁷³ ZAJAC, P. Anton Popovič na prahu dvoch objavov. In *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokiej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 17.

³⁷⁴ POPOVIČ, A. *Komunikačné projekty literárnej vedy*. Štúdie 4 Vedeckovýskumného pracoviska literárnej a umeleckej komunikácie a experimentálnej metodiky. 1. vyd. Nitra: Pedagogická fakulta, 1983. S. 125.

³⁷⁵ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 129.

členstvo vo výbore na to, aby som presadil zriadenie sekcie pre vedu o preklade, výskum dejín, teórie a kritiky prekladu." Popovič v publikovanom rozhovore nazvanom *Nové cesty literárnovedných výskumov*³⁷⁶ opäť zdôrazňuje dôležitosť sjednocovani terminologie i v mezinárodni mēřítku.

Z. Mathauser Popovičův přínos vidí mimo jiné ve zrovnoprávnení okrajových disciplín literární vědy³⁷⁷: „Popovič je rozpúšťacom zákutí literárnej vedy a estetiky a likvidátorom druhoradosti nejednej ich čiastkovej disciplíny." Ke vzťahu Popovičova díla k dílu Levého Mathauser poznamenává³⁷⁸:

Spomeňme si, čo u nás po J. Levom urobil A. Popovič pre to, aby sa relácia originál - preklad ponímala ako relácia tvorivá! (A prirodzene spolu s ňou aj ďalšie vzťahy: komunikácia - preklad - komunikácia, resp. prekladový text v komunikácii, komunikácia v texte; realita - originál - preklad - realita; autor prekladu - príjemca prekladu ako jeho „objednávateľ a spoluautor"; umelecký preklad - vedecký preklad atď.). Tvorivosť relácií sa tu skúma tak v ich smerovaní lineárnom - ich najvyšším súhrnom sa v posledných rokoch u Popoviča zdá byť „modelovanie sveta v texte" -, ako aj v ich smerovaní spätnoväzobnom: svet je „svetom pre umenie", preto, že je umením modelovaný.

Ze zahraničníc hōdnocení Popovičova přínosu do translologie uvedme alespoň J. Janícijeviče a E. Prunče. Janícijevič v r. 1984 podle Preložníkové³⁷⁹ hodnotí Popovičův přínos takto:

[...] hlavným přínosom Popovičovej koncepcie do teórie literatúry a teórie umeleckého prekladu je vytvorenie modelu primárnej a sekundárnej komunikácie, určenie miesta a úlohy prekladu v procese komunikácie, výskum medzitextového nadväzovania prekladu na originál, určenie invariantného jadra a výrazového posunu, pomocou ktorého je možné zistiť „straty a zisky" na rovine ekvivalencie, skúmanie prekladu z hľadiska jeho vzťahu k iným typom metatextov (aspekt podobnosti a odlišnosti) a vymedzenie typologických zvláštností prekladu v tomto systéme.

³⁷⁶ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 119-135. Otázky pripravil František Koli.

³⁷⁷ MATHAUSER, Z. Slovenský príspevok do literárnej vedy. In *Komunikačné projekty literárnej vedy. Štúdie 4* Vedeckovýskumného pracoviska literárnej a umeleckej komunikácie a experimentálnej metodiky. POPOVIČ, A. 1. vyd. Nitra: Pedagogická fakulta, 1983. S. 136-138. Mathauserův text je dostupný jen ve slovenštině (přeložila M. Valentová).

³⁷⁸ MATHAUSER, Z. Op. cit. S. 137.

³⁷⁹ PRELOŽNÍKOVÁ, E. Komunikačná koncepcia prekladu a zahraničný kontext (K ohlasom na práce A. Popoviča). *Slavica Slovaca*, 1985, roč. 20, č. 4, s. 316.

Prunč ve své publikaci z r. 2001³⁸⁰ hodnotí přínos Levého a Popoviče a označuje je nikoli za předchůdce, ale výslovně za zakladatele komparatistického, deskriptivního proudu světové translatologie:

Levý und Popovič können nicht nur als Vorläufer, sondern überhaupt als Begründer der komparativistischen deskriptiven Translationswissenschaft gelten. Beide schreiben wie selbstverständlich von der „Übersetzungstheorie“ als eigener Disziplin [...]. Levý und Popovič sprechen ausführlich auch das Konzept translatorischer Normen an, das von Toury in das Zentrum der Translationswissenschaft gerückt wird. Von Popovič' Praxeologie werden schließlich, wenn auch in einer heute etwas ungewöhnlich klingenden Terminologie, jene Faktoren angesprochen, die nach der sogenannten kulturellen Wende von der literaturwissenschaftlich orientierten Translationswissenschaft mit dem Begriff des *Rewriting* fokussiert werden sollten.

Prunč navíc ukazuje návaznost některých autorů tzv. deskriptivního proudu translatologie, jako např. I. Even-Zohara (literatura jako systém systémů) či A. Lefevera (koncept manipulace, resp. *rewriting*), na Popovičovy práce³⁸¹.

E. Gromová zhodnotila přínos A. Popoviče do translatologie ve srovnání s J. Levým takto³⁸²:

Osobitné miesto v Popovičovej koncepcii teórie prekladu má didaktika literárneho prekladu. Popovič tu vychádzal z myšlienok J. Levého o komunikačnom princípe prekladu. Nad Levého koncepciu, ktorá spolu s teóriou informácie pracuje s psycholingvistickou orientáciou, Popovič povyšuje komunikačno-semiotickú koncepciu. Ústredným pojmom sa tu stáva text ako nositeľ informácií na báze znakov. Upriamuje sa tu pozornosť nielen na povrchovú, ale aj na hĺbkovú rovinu významov v rámci štýlu prekladaného diela.

Popovič nepřímo vymezuje svůj přínos pro translatologii ve srovnání s Levým ještě jednou v r. 1983³⁸³:

Obdobie od vzniku prác J. Levého až po dnešok bolo plné vedeckej aktivity. Vzniklo niekoľko knižných monografií, stovky vedeckých

³⁸⁰ PRUNČ, E. *Einführung in die Translationswissenschaft. Band 1: Orientierungsrahmen*. 1. Aufl. Graz: Selbstverlag, Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft, Universität Graz, 2001. ISBN 3-901540-03-2. S. 226.

³⁸¹ PRUNČ, E. Op. cit. S. 233 (Even-Zohar), 259 (Lefevere).

³⁸² GROMOVÁ, E. Literárnokomunikačná koncepcia prekladu v inonárodných reláciách. In *Metatext a preklad (Miscelanea k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39.

VALENTOVÁ, M. (ed.). 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokej školy pedagogickej v Nitre, 1993. ISBN 80-88738-02-4. S. 91.

³⁸³ POPOVIČ, A. Op. cit. S. 131-132.

štúdií, článkov, takže bolo možné pristúpiť k ich hodnoteniu a roztriedeniu na bibliografickom podklade (A. Popovič, Umelecký preklad v ČSSR). V československom kontexte sa výskum uberal najmä smerom k všeobecnej teórii umeleckého prekladu, založenej na komunikačných princípoch (Ilek, Popovič), k štylistike prekladu (Miko, Hausenblas), k versológii prekladu (Turčány, Slobodník, Hvišč, Válková, Vilikovský), k vzťahu prekladu k pôvodnej tvorbe (Ďurišin) a k dejinám prekladu (Dohnal, Vlašínová, Panovová, Lesňáková) [...]. Obzvlášť produktívne sa ukázalo poňatie prekladu v kontexte literárnej metakomunikácie a literárneho vzdelania [...]. Teória prekladu na komunikačnom základe dala podnet pre vznik teórie metatextu ako integrálnej zložky teórie textu, teórie literárneho vzdelania a sociológie literatúry.

Popovičův přínos lze tedy podle jeho vlastního názoru spatřovat v návaznosti na práci Jiřího Levého. Popovič dále rozvinul komunikační aspekt a odhalil při tom celý systém metatextů a metakomunikace (či metaliteratury). Striktně oddělil překlad jako proces a překlad jako strukturu (text). Popovič se zasadil o autonomii vědy o překladu, vytvořil její paradigma a svými pracemi se podílel na vypracování všech jejích poddisciplín.

3. Závěr

Vědu o překladu uchopil Anton Popovič v celé její šíři - jeho přínos se týká empirie, historiografie, bibliografie, terminologie, metodologie i teorie.

V návaznosti na Jiřího Levého tak od konce šedesátých do počátku osmdesátých let přispěl ke konstituování československé translatologie. Zároveň je považován za jednoho ze zakladatelů západního „deskriptivního“ proudu translatologie.

Popovič posunul translatologii oproti Levému mj. dalším rozvinutím komunikačně-sémiotické koncepce překladatelského procesu, s čímž souvisí i celá široká oblast praxeologie, dále určením místa překladu mezi ostatními metatexty (a s tím související oblastí metaliteratury a metakomunikace), stanovením pozice vědy o překladu mezi společenskými vědami a v neposlední řadě rozvinutím pokusu o zexaktnění všeobecné teorie uměleckého překladu vypracováním její terminologické soustavy.

Nepochybně přínosné zůstanou publikace, na nichž se podílel jako redaktor nebo spoluredaktor, jeho pedagogické působení na KLKEM v Nitře i v zahraničí, jeho zahraniční angažovanost o místo československé translatologie ve světě atd. atd. Při hodnocení přínosu obou největších osobností československé translatologie je třeba nezapomínat, že Levý zemřel v jedenačtyřiceti a Popovič v jedenapadesáti letech.

Přestože Popovičovy práce bohužel nepatří k nejoblíbenějším (ať už kvůli jejich náročnému stylu, terminologii pojaté v duchu scientizmu, nebo z jiných důvodů), domníváme se, že mnohé jeho koncepce ani po více než dvaceti letech neztratily na platnosti.

Otázkou, kterou se musejí zabývat translatologové odborně způsobilější než je autor této práce, zůstává, jak hluboká změna paradigmatu v translatologii nastala s nástupem poststrukturalizmu a tzv. kulturního obratu, a které z

Popovičových závěrů neztratily svoji platnost v takto změněném vědeckém prostředí, zvláště když se dnes hovoří o obratu sociologickém.

Ve vztahu k Popovičovu translatologickému dílu v této souvislosti pozorujeme tři tendence: první je z principu odmítavá (Suwara 2003), druhá svědčí o pokračujícím zájmu o Popovičovy práce (překlad do italštiny z r. 2006), třetí a převažující bychom mohli nazvat netečností.

Je nepochybné, že danou problematikou bude třeba se zabývat i nadále. Osobnost Antona Popoviče a plody jeho práce jsou bezpochyby tématem, které by translatology (i literární teoretiky) zajímat nejen mělo, ale - chce se říci - musí.

Příští práce zabývající se touto tematikou by se mohly jednak více soustředit na Popovičovy inspirační zdroje z Polska, bývalého Sovětského svazu, Maďarska, Bulharska, Jugoslávie a dalších východoevropských zemí, jednak by jistě stálo za to podrobněji analyzovat jeho teorii, modely a metodologii.

Bylo by také velice přínosné naplnit některé Popovičovy nerealizované projekty (srov. 2.4.2), vydat anglický překlad *Teórie umeleckého prekladu* (se zasazením do současného kontextu) nebo vydat antologii jeho prací.

Doufáme, že tato práce přispěje k hlubšímu poznání a pochopení translatologického díla A. Popoviče v kontextu jeho doby i z dnešního pohledu. To bylo jejím hlavním cílem.

4. Resumé

4.1 Shrnutí

Tato magisterská diplomová práce se zabývá osobností slovenského teoretika překladu Antona Popoviče (1933–1984) a jeho přínosem pro translatologii od konce šedesátých do počátku osmdesátých let 20. století.

První kapitola sleduje biografii Antona Popoviče včetně jeho autorských, redaktorských, pedagogických a přednáškových aktivit.

Druhá kapitola zasazuje Popovičovo dílo do kontextu československé a světové translatologie a v obecné rovině analyzuje hlavní teoretická a metodologická východiska Popovičových prací. Zabývá se též významem Jiřího Levého a Františka Mika pro Popovičovu koncepci překladu.

Třetí, nejrozsáhlejší kapitola analyzuje Popovičovy nejdůležitější práce v oboru translatologie: *Preklad a výraz*, 1968; *Poetika umeleckého prekladu*, 1971; *Teória umeleckého prekladu*, 1975; *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*, 1976; a *Originál/preklad: interpretačná terminológia*, 1983.

Domácí i zahraniční návaznost na Popovičovo dílo, včetně jeho kritiky, sleduje čtvrtá kapitola. Poslední kapitola pak uzavírá práci pokusem o zhodnocení Popovičova přínosu v translatologii.

Ukázalo se, že místo Antona Popoviče v translatologii je nepřehlédnutelné nejen v československém, ale i ve světovém kontextu. Jeho koncepce překladu jako procesu a textu (produktu), zapojení sémioticko-komunikačního aspektu do modelování překladatelského procesu, koncepce překladu jako metatextu a určení místa překladu mezi ostatními metatexty, koncepce ekvivalence jako dialektické rovnováhy výrazových posunů při zachování invariantu (vycházející z Mikovy výrazové

soustavy) a mnoho dalších podnětů zůstává dodnes přínosnými nejen pro teorii překladu.

Z hlediska mezinárodních souvislostí je zvláště významné podotknout, že Popovič je považován (srov. Bassnett-McGuire 1980, Gentzler 1993, Hermans 1999, Prunč 2001) za jednoho ze zakládajících členů tzv. deskriptivního proudu translatologie, resp. tzv. manipulační školy.

Popovičovy práce jsou však, až na malé výjimky, mezinárodní odborné veřejnosti nepřístupné, protože nejsou přeloženy do angličtiny. Za překlad do angličtiny by jistě stála stěžejní monografie z roku 1975 (přeložená roku 1980 do ruštiny, maďarštiny a srbochorvatštiny) nebo alespoň rozsáhlejší antologie jeho článků v cizích jazycích.

Popovič patří totiž nejen ke „klasikům“ translatologie, ale má jistě inspiračně co říci i dnes. Diplomová práce je svojí povahou teoreticko-historiografická a její příspěvek lze spatřovat především v prvním pokusu o ucelenější pohled na osobnost Popoviče a jeho dílo.

4.2 Summary

This thesis deals with the Slovak scholar Anton Popovič (1933-1984) and his contribution to the field of translation studies between the late 1960s and the early 1980s.

Chapter One brings Popovič's biographical sketch, covering his professional activities as an author, editor, university teacher and lecturer.

Chapter Two focuses on Popovič's theoretical work within the context of Czechoslovak and international translation studies and examines the fundamental theoretical and methodological underpinnings of his work at a general level. This chapter also accounts for the relevance of the Czech translation theoretician Jiří Levý (1926-1967) and the Slovak linguist František Miko (b. 1920) for Popovič's conception of translation.

The third and largest chapter presents analyses of Popovič's most relevant contributions to the field of translation studies: *Preklad a výraz* [Translation and Expression], 1968; *Poetika umeleckého prekladu* [Poetics of Literary Translation], 1971; *Teória umeleckého prekladu* [Theory of Literary Translation], 1975; *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*, 1976; and *Originál/preklad: interpretačná terminológia* [Original/Translation: Interpretation Terminology], 1983.

Chapter Four discusses the impact of Popovič's work in inspiring Czechoslovak and foreign developments in translation theory, including criticism. The last chapter concludes with an evaluation of Popovič's contributions to the field of translation studies.

This thesis argues that the prominence of Popovič's work in translation studies is indisputable both in Czechoslovak and international contexts. His conception of translation as a process and as a text (product), the consideration of the semiotic-communicational aspect in modeling the process of

translation, the notion of translation as metatext, the theory of equivalence as a dialectical equilibrium of shifts of expression while preserving the invariant (based on Miko's system of the categories of expression), and many more of his ideas remain inspiring to this day in and beyond the discipline of translation theory. Within the international context, Popovič is particularly noted (cf. Bassnett-McGuire 1980, Gentzler 1993, Hermans 1999, Prunč 2001) as being one of the founding fathers of the so-called *descriptive translation studies* or the *manipulation school*.

Popovič's writings, with the exception of a few articles, are inaccessible to the wider professional public as they have not been translated yet into English. As Popovič stands as one of the "classics" of translation studies and his conceptions are inspiring even today, his principal monograph from 1975 (translated into Russian, Hungarian and Serbo-Croatian in 1980) should be translated into English as well. At the least, an anthology of his articles in foreign languages would be worth publishing.

The contribution of this theoretic-historiographical thesis may be regarded primarily as a first attempt at a comprehensive study of the personality and thinking of Anton Popovič.

5. Bibliografie

5.1 Primárny zdroje:

5.1.1 Práce Antona Popoviče

POPOVIČ, Anton. 1967. Význam tvaru. *Romboid*, 1967, roč. 2, č. 6, s. 29-34.

POPOVIČ, Anton. 1968. *Preklad a výraz*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. 252 s.

POPOVIČ, Anton. 1969. Holandské spektrum. *Romboid*, 1969, roč. 3, č. 5, s. 29-32.

POPOVIČ, Anton. 1970a. *Štrukturalizmus v slovenskej vede (1931-1949): Dejiny, texty, bibliografia*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská. 174 s.

POPOVIČ, Anton. 1970b. The Concept "Shift of Expression" in Translation Analysis. In *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. HOLMES, James S. – HAAN de, Frans. – POPOVIČ, Anton (eds.). 1. vyd. Mouton, The Hague, Paris: Vydavateľstvo SAV. S. 78-87.

POPOVIČ, Anton. 1970c. Prekladateľské dvojice z teoretického hľadiska. *Romboid*, 1970, roč. 4, č. 5, s. 26-31.

POPOVIČ, Anton. 1971. *Poetika umeleckého prekladu. Proces a text*. 1. vyd. Bratislava: Tatran. 167 s.

MIKO, František – POPOVIČ, Anton (eds.). 1973. *O interpretácii umeleckého textu 4*. Zborník Kabinetu literárnej komunikácie a experimentálnych metodík Pedagogickej fakulty v Nitre. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 164 s.

POPOVIČ, Anton. 1974. *Umelecký preklad v ČSSR: Výskum. Bibliografia*. 1. vyd. Martin: Matica slovenská. 121 s.

POPOVIČ, Anton. 1975a. *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. 1. vyd. Bratislava: Tatran. 294 s.

POPOVIČ, Anton. 1975b. *Problémy literárnej metakomunikácie: Teória metatextu*. 1. vyd. Nitra: Kabinet literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty v Nitre. 106 s.

POPOVIČ, Anton. 1976. *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*. 1st edition. Edmonton: The University of Alberta, Department of Comparative Literature. 38 s.

POPOVIČ, Anton (ed.). 1977. *Preklad odborného textu*. Práce I. celoštátnej konferencie o preklade odborného textu na Pedagogickej fakulte v Nitre v septembri 1972. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 256 s.

MIKO, František – POPOVIČ, Anton. 1978. *Tvorba a recepcia: Estetická komunikácia a metakomunikácia*. 1. vyd. Bratislava: Tatran. 386 s + 4 prílohy.

POPOVIČ, Anton, et al. 1981a. *Interpretácia umeleckého textu*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 168 s.

POPOVIČ, Anton. 1981b. Teória umeleckého prekladu (Rozhovor s Antonom Popovičom o prekladoch). *Romboid*, 1981, roč. 16, č. 5, s. 65-67.

POPOVIČ, Anton. 1982. František Miko v kontexte slovenskej literárnej vedy. In *O interpretácii umeleckého textu 7, Zborník štúdií Vedeckovýskumného pracoviska literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty v Nitre*. Popovič, Anton (ed.). 1. vyd. Nitra: Pedagogická fakulta v Nitre. S. 7-11.

POPOVIČ, Anton, et al. 1983a. *Originál/preklad: interpretačná terminológia*. 1. vyd. Bratislava: Tatran. 362 s. (Konceptia a red. A.P.)

POPOVIČ, Anton. 1983b. *Komunikačné projekty literárnej vedy*. Štúdie 4 Vedeckovýskumného pracoviska literárnej a umeleckej komunikácie a experimentálnej metodiky. 1. vyd. Nitra: Pedagogická fakulta. 167 s. + príloha 34 s.

5.1.2 Osobní sdělení

5.1.2.1 Ústní sdělení

PhDr. Milan HRDLIČKA, CSc. Ústav translatologie, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Hybernská 3, 110 00 Praha 1. [cit. 25.7., 22.8.2006].

José LAMBERT. Katolieke Universiteit, Faculteit Letteren, Blijde-Inkomststraat 21, B-3000 Leuven, Belgie. E-mail: jose.lambert@arts.kuleuven.ac.be. URL: <<http://fuzzy.arts.kuleuven.ac.be/cetra/>>. [cit. 27.4.2006].

Dr. Daniela LAUDANI. Taliansky kultúrny inštitút (Istituto Italiano di Cultura), Kapucinska 7, 81103 Bratislava. E-mail: d_laudani@yahoo.it. [cit. 7.7.2006].

Prof. PhDr. Zdeněk MATHAUSER, DrSc. Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1. [cit. 16.5.2006].

Prof. PhDr. Ľubomír PLESNÍK, CSc. Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra, Slovensko. E-mail: lplesnik@ukf.sk. URL: <<http://www.ff.ukf.sk/uluk/pracovnici/Plesnik/plesnik.htm>>. [cit. 6.7.2006].

Anton POPOVIČ junior (+ Sáva POPOVIČ). Haburská 33, 82101 Bratislava. URL: E-mail: tono6789@posk.sk. [cit. 6.7.2006].

PhDr. Mária VALENTOVÁ. Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra, Slovensko. E-mail: mvalentova@ukf.sk. [cit. 7.7.2006].

Prof. PhDr. Tibor ŽILKA, DrSc. Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra, Slovensko. E-mail: zilka@satronet.sk. URL: <<http://www.ff.ukf.sk/uluk/pracovnici/Zilka/zilka.htm>>. [cit. 7.7.2006].

5.1.2.2 Písenná sdělení

Susan BASSNETT-McGUIRE. Centre for Translation and Comparative Cultural Studies, University of Warwick, Coventry CV4 7AL, Great Britain. E-mail: c.s.b.parker@warwick.ac.uk (secretary: Caroline Parker). URL: <http://www2.warwick.ac.uk/fac/arts/ctccs/>.

Em. Prof. Dr. Raymond Van den BROECK. Katholieke Vlaamse Hogeschool, Jozef De Bomstraat 11, 2018 Antwerpen, Belgie. [cit. 13.5.2006].

Itamar EVEN-ZOHAR. Porter Chair of Semiotics, Unit of Culture Research, Tel Aviv University, Gilman, Box 50, Tel Aviv 69978, Israel. E-mail: itamarez@post.tau.ac.il. URL: <http://www.tau.ac.il/~itamarez/>. [cit. 25.4.2006].

Prof. PhDr. Edita GROMOVÁ, CSc. Oddelenie translatológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra, Slovensko. E-mail: egromova@ukf.sk. [cit. 24.4.2006].

Jonathan HART. *Canadian Review of Comparative Literature*, University of Alberta, Edmonton, Alberta, T6G 2E6, Canada. E-mail: jonathan.hart@ualberta.ca. [cit. 27.5.2006].

Dr. Daniela LAUDANI. Taliansky kultúrny inštitút (Istituto Italiano di Cultura), Kapucinska 7, 81103 Bratislava. E-mail: d_laudani@yahoo.it. [cit. 1.5.2006].

Gideon TOURY. School of Cultural Studies, The M. Bernstein Chair of Translation Theory, Tel Aviv University, Tel Aviv 69978, Israel. E-mail: toury@post.tau.ac.il. URL: <http://www.tau.ac.il/~toury/>. [cit. 24.4., 10.5.2006].

PhDr. Mária VALENTOVÁ. Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Štefánikova 67, 949 74 Nitra, Slovensko. E-mail: mvalentova@ukf.sk. [cit. 5.4., 7.4., 18.4., 4.5.2006].

Doc. PhDr. Ján VILIKOVSKÝ, CSc. Filologická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Ružová ul. 11, P.O. Box 36, 974 01 Banská Bystrica, Slovensko. E-mail: jvilik@voila.fr. [cit. 6.4., 11.5.2006].

PhDr. Ivana VÍZDALOVÁ. Ústav translatologie, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, Hybernská 3, 110 00 Praha 1. E-mail: ivana.vizdalova@seznam.cz. [cit. 25.4.2006].

5.2 Sekundární zdroje:

BAKER, Mona (ed.). 1998. *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*. 1st edition. London, New York: Routledge. ISBN 0-415-09380-5.

BASSNETT-McGUIRE, Susan. 1980. *Translation Studies*. 1st edition (revised 1991, 3rd edition 2002). London: Routledge; New York: Methuen. ISBN 0-415-06528-3.

- BENSE, Max. 1967. *Teorie textů*. Přel. Bohumila Grögerová a Josef Hiršal. 1. vyd. Praha: Odeon. Z něm. orig. *Theorie der Texte* (1962, Kiepenheuer & Witsch Verlag, Köln-Berlin). 136 s.
- BOLDIŠ, Petr. 2004. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla*. Verze 3.3. © 1999-2004, poslední aktualizace 11.11.2004. URL: <<http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>>.
- BOLDIŠ, Petr. 2004. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů*. Verze 3.0. © 1999-2004, poslední aktualizace 11.11.2004. URL: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>.
- CATFORD, John Cunnison. 1965. *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*. 1st edition. London: Oxford University Press. ISBN 0-19-437018-6.
- ČEŇKOVÁ, Ivana – HRDLIČKA, Milan. 1995. *Bibliografie českých a slovenských prací o překladu a tlumočení*. 1. vyd. Praha : Jednota tlumočnicků a překladatelů. 120 s. ISBN 80-901698-8-0.
- ČERMÁK, Josef – ILEK, Bohuslav – SKOUMAL, Aloys (eds.). 1970. *Překlad literárního díla*. 1. vyd. Praha: Odeon. 560 s.
- ČMEJRKOVÁ, Světa – DANEŠ, František – SVĚTLÁ, Jindra. 1999. *Jak napsat odborný text*. Dotisk 1. vyd. Praha: Leda. 256 s. ISBN 80-85927-69-1.
- EVEN-ZOHAR, Itamar. 1990. The Position of Translated Literature within the Literary Polysystem. In *Polysystem Studies* [online]. *Poetics Today*, 1990, vol. 11, no. 1, s. 45-51. Durham: Duke University Press. A special issue of *Poetics Today*. [cit. 2006-08-21]. Dostupné z: <<http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/books/ez-pss1990.pdf>>.
- FERENČÍK, Ján. 1982. *Kontexty překladu*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 152 s.
- GÁFRIK, Róbert. Polemika medzi Ďurišinom a Popovičom. *Slovak Review*, 2004, roč. 13, č. 2, s. 156-161.
- GROMOVÁ, Edita. 2003. *Teória a didaktika prekladu*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta. 190 s. ISBN 80-8050-587-X.
- GROMOVÁ, Edita – MÜGLOVÁ, Daniela. 2005. *Kultúra – Interkulturalita – Translácia*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta. 102 s. ISBN 80-8050-946-8.
- GROMOVÁ, Edita – RAKŠÁNYIOVÁ, Jana. 2005. *Translatologické reflexie*. 1. vyd. Bratislava: Book & Book. 74 s. ISBN 80-969099-2-4.
- HERMANS, Theo. 1999. *Translation in Systems. Descriptive and Systemic Approaches Explained*. 1st edition. Manchester: St. Jerome Publishing. ISBN 1-900650-11-8. ISSN 1365-0513.
- HOCHÉL, Braňo. 1990. *Preklad ako komunikácia*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 152 s. ISBN 80-220-0003-5.

- HOLMES, James S. 1970. Báseň a metabáseň. *Romboid*, 1970, roč. 5, č. 5, s. 7-12.
- HOLMES, James S. 1988. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Edited by Raymond van den Broeck. 1st edition. Amsterdam: Rodopi. 117 s. Approaches to Translation Studies; volume 7. ISBN 90-6203-739-9.
- HOLMES, James S. – HAAN de, Frans – POPOVIČ, Anton (eds.). 1970. *The Nature of Translation. Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. 1. vyd. Mouton, The Hague, Paris: Vydavateľstvo SAV. 232 s.
- HRALA, Milan (ed.). 2002. *Kapitoly z dejin prekladu*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0386-1.
- HRDLIČKA, Milan. 1998a. *Translatologický slovník*. 1. vyd. Praha: Jednota tlumočnicků a překladatelů. ISBN 80-902208-9-4.
- HRDLIČKA, Milan. 1998b. Prof. PhDr. Anton Popovič, DrSc., 65. výročí narození. *JTP – ToP*, září 1998, ročník IX, č. 42. ISSN 1210-4159.
- HRDLIČKA, Milan – GROMOVÁ, Edita. 2004. *Antologie teorie uměleckého překladu (Výběr z prací českých a slovenských autorů)*. 1. vyd. Ostrava: FF OU. 344 s. ISBN: 80-7042-667-5.
- HVIŠČ, Jozef. 1983. Jubileum Antona Popoviča. *Slovenská literatúra*, 1983, roč. 30, č. 3, s. 263-265.
- JETTMAROVÁ, Zuzana. 2005. East Meets West: On Social Agency in Translation Studies Paradigms. In *New Trends in Translation Studies. In Honour of Kinga Klaudy*. Edited by Krisztina Károly and Ágota Fóris. Budapest: Akadémiai Kiadó. ISBN 963-05-8257-0. S. 95-105.
- KENÍŽ, Alojz. 2006. *35 rokov výučby prekladateľstva a tlmočnictva na Slovensku, 1970-2005*. 1. vyd. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského. 224 s. ISBN 80-967905-7-9.
- KOLLER, Werner. 2004. *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. 7., aktualisierte Auflage. (1. Auflage 1979). Wiebelsheim: Quelle & Meyer Verlag. 343 s. ISBN 3-494-01379-9.
- KUSÁ, Mária. 2005. *Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru*. 1. vyd. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV. 173 s. ISBN 80-88815-15-0.
- LEVÝ, Jiří. 1971. *Bude literární věda exaktní vědou?* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 460 s.
- LEVÝ, Jiří. 1957/1996. *České teorie překladu I a II*. 2. vyd. Praha: Ivo Železný. 2 sv. (277, 328 s.). (1. vyd. 1957.) ISBN 80-237-2952-7.
- LEVÝ, Jiří. 1963/1998. *Umění překladu*. 3., upravené a rozšířené vyd. 2. verze. Praha: Ivo Železný. 396 s. (1. vyd. 1963, Praha: Československý spisovatel; 2. vyd. 1983, Praha: Panorama. Přel. Karel Hausenblas. 2. doplněné vyd. 400 s.; něm. 1969, *Die literarische*

Übersetzung. *Theorie einer Kunstgattung*, Frankfurt am Main: Athenäum. Übers. von Walter Schamschula. 308 s.). ISBN 80-237-3539-X.

MATEJOV, Fedor – ZAJAC, Peter (eds.). 2005. *Od iniciatívy k tradícii: Štrukturalismus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť*. 1. vyd. Brno: Host. 416 s. ISBN 80-7294-149-6.

MIKO, František. Prediktabilita čiže zákonitosť štýlu. *Romboid*, 1967, roč. 2, č. 6, s. 34-37.

MIKO, František. 1969. *Eстетika výrazu*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. 295 s.

MIKO, František. 1970a. *Text a štýl*. 1. vyd. Bratislava: Smena. 196 s.

MIKO, František. 1970b. Úvod do slovenskej teórie prekladu. *Romboid*, 1970, roč. 5, č. 6, s. 43-45.

MIKO, František. Päťdesiatročné jubileum Antona Popoviča. *Slavica slovaca*, 1983, roč. 18, č. 2, s. 215 - 216.

MIKULA, Valér, et al. 1999. *Slovník slovenských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri. 526 s. ISBN 80-85983-57-5.

MOROZOVOVÁ, Nina. 1995. *Jiří Levý jako zakladatel moderní české teorie překladu*. Praha. 69 s. Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na Ústavu translátologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Milan Hrdlička, CSc.

MOUNIN, Georges. 1999. *Teoretické problémy prekladu*. Přel. Milada Hanáková. 1. vyd. Praha: Karolinum. (Orig. *Les problèmes théoriques de la traduction*, 1. vyd. 1963, 2. vyd. 1990, Paris: Éditions Gallimard.) ISBN 80-7184-733-X.

NEWMARK, Peter. 1988. *A Textbook of Translation*. 1st edition. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-13-912593-0.

NIDA, Eugene A. 1964. *Toward a Science of Translating*. 1st edition. Leiden: E. J. Brill.

NIDA, Eugene A. – TABER, Charles R. 1969. *The Theory and Practice of Translation*. 1st edition. Leiden: E. J. Brill, United Bible Societies.

NORD, Christiane. 1997. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. 1st edition (reprinted 2001). Manchester, UK & Northampton MA: St. Jerome Publishing. 154 s. ISBN 1-900650-02-9.

POSPÍŠIL, Zdeněk. 2005. *Sociosémiotika umělecké komunikace (česko-slovenská varianta)*. 1. vyd. Boskovice: nakladatelství František Šalé – ALBERT; Prostějov: Muzeum Prostějovska v Prostějově. 288 s. Habilitační práce. ISBN 80-7326-059-X (František Šalé – ALBERT), ISBN 80-86276-19-8 (Muzeum Prostějovska).

PRELOŽNÍKOVÁ, Eva. 1985. Komunikačná koncepcia prekladu a zahraničný kontext (K ohlasom na práce A. Popoviča). *Slavica Slovaca*, 1985, roč. 20, č. 4, s. 306-324.

- PRUNČ, Erich. 2001. *Einführung in die Translationswissenschaft. Band 1: Orientierungsrahmen*. 1. Aufl. Graz: Selbstverlag, Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft, Universität Graz. 388 s. ISBN 3-901540-03-2.
- REISS, Katharina. 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik. Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. 1. Auflage. München: Max Hueber Verlag. Hueber-Nr. 6717.
- REISS, Katharina – VERMEER, Hans J. 1991. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. 2. Auflage (1. Auflage 1984). Tübingen: Max Niemeyer Verlag. ISBN 3-484-30147-3. ISSN 0344-6727.
- ROSENBAUM, Karol, et al. 1984. *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. 1. vyd. Bratislava: Obzor. 2 sv. (483, 536 s.).
- SABOLOVÁ, Dagmar (ed.). 1999. *Chiméra prekladania. Antológia slovenského myslenia o preklade I*. 1. vyd. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied; Ústav svetovej literatúry SAV. 236 s. ISBN 80-224-0562-0.
- SHUTTLEWORTH, Mark – COWIE, Moira. 1997. *Dictionary of Translation Studies*. 1st edition. Manchester, UK: St. Jerome Publishing. ISBN 1-900650-03-7.
- STOLZE, Radegundis. 2001. *Übersetzungstheorien: Eine Einführung*. 3., aktualisierte Auflage. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 292 s. ISBN 3-8233-4956-2.
- SUWARA, Bogumiła. 2003. *O preklade bez prekladu*. 1. vyd. Bratislava: SAV. 176 s. ISBN 80-224-0752-6.
- TOMEŠ, Josef – LÉBLOVÁ, Alena, et al. 1992. *Československých biografický slovník*. Praha: Academia, Encyklopedický institut ČSAV. 1. vyd. 840 s. ISBN 80-200-0443-2.
- TOURY, Gideon. 1980. *In Search of a Theory of Translation*. 1st edition. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University. 159 s. ISSN 0333-7367.
- TOURY, Gideon. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. 1st edition. Amsterdam: John Benjamins Publishing. ISBN 1-55619-687-3.
- VALENTOVÁ, Mária (ed.). 1993a. *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokiej školy pedagogickej v Nitre. 138 s. ISBN 80-88738-02-4.
- VALENTOVÁ, Mária. 1993b. O vedeckom diele Antona Popoviča. *Slovenská literatúra*, 1993, roč. 40, č. 4, s. 310-313.
- VALENTOVÁ, Mária. 1993c. Zmysel pre literárnu metakomunikáciu (K nedožitým šesťdesiatinám Antona Popoviča). *Romboid*, 1993, roč. 28, č. 7, s. 55-57.
- VALENTOVÁ, Mária (ed.). 2002. *Work of Art: From Reception to Morphology (Essays in Pragmatic Aesthetics)*. 1st edition. Nitra: Institute of Literary and Artistic Communication, Faculty of Arts, University of Constantine the Philosopher. 164 s. ISBN 80-8050-569-1.

VALENTOVÁ, Mária (ed.). 2003. *Semiotické modelovanie sveta v umeleckom texte. Zošit prác o ikonickosti výrazu. K nedožitým sedemdesiatym narodeninám Antona Popoviča*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie. 74 s. ISBN 80-8050-786-4.

VILIKOVSKÝ, Ján. 1984. *Preklad ako tvorba*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 240 s.

VILIKOVSKÝ, Ján (ed.). 1986. *Preklad včera a dnes*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 416 s.

VLAŠÍNOVÁ, Vlasta. 1977. Třicet let české a slovenské vědy o překládání. *Sborník FF UJEP v Brně*, 1977, roč. 25-26, č. 23-24, s. 129-135.

WINCZER, Pavol, et al. 1993. *K otázkám teórie a dejín prekladu na Slovensku I*. 1. vyd. Bratislava: ÚSL SAV. 261 s. ISBN 80-967046-1-3.

WINCZER, Pavol, et al. 1994. *K otázkám teórie a dejín prekladu na Slovensku II*. 1. vyd. Bratislava: ÚSL SAV. 223 s. ISBN 80-967046-5-6.

WINCZER, Pavol, et al. 1995. *K otázkám teórie a dejín prekladu na Slovensku III*. 1. vyd. Bratislava: ÚSL SAV. 176 s. ISBN 80-967046-8-0.

ZAJAC, Peter. Za profesorom Antonom Popovičom. *Slovenská literatúra*, 1984, roč. 31, č. 6, s. 556-557.

ŽILKA, Tibor. Za Antonom Popovičom. *Slovenské pohľady*, 1984, roč. 100, č. 9, s. 120-122.

5.3 Internetové zdroje:

Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre [online]. [cit. 2006-07-20]. Dostupné z: <<http://www.ff.ukf.sk/uluk/>>.

6. Přílohy

6.1 Bibliografia prác Antona Popoviča (Výber 1956-1982)

Príloha k publikácii:

POPOVIČ, Anton. *Komunikačné projekty literárnej vedy*. 1. vyd. Nitra: Vedeckovýskumné pracovisko literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty, 1983.

Zostavila: Eva Preložníková. (kopie)

6.2 Bibliografie prací Antona Popoviče (Výběr 1983-2005)

(Sestavil: J.Š.)

6.2.1 Monografie

1987. *Yazin çevirisi terimleri sözlüğü*. Karantay, Suat. Salman, Yurdanur. 1. vyd. Cagaloglu, Istanbul: Metis Yayinlari. (Z anglického orig. *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*, 1976).

2006. *L'arte della traduzione. Aspetti metodologici – La comunicazione traduttiva*. 1. vyd. Milano: Editore Ulrico Hoepli. 192 s. (Ze slovenského orig. *Teória umeleckého prekladu*, 1975, přel. Daniela Laudani; z ruského překladu *Problemy chudožestvennogo perevoda*, 1980, přel. Bruno Osimo.) ISBN 88-203-3511-5.

6.2.2 Studie a články

1983. Poznávanie originálu ako východisko prekladateľského procesu. *Slavica Pragensia*, sv. 23, Problémy prekladu a tlumočení, Praha: Univerzita Karlova, s. 37–41.

1984. Interpretácia ľudovej balady. *Slovenský národopis*, roč. 32, č. 1, s. 57-59. Res. rus., angl.

1984-1985. Od J. Levého ku komunikačnej didaktike literárneho prekladu. *Cizí jazyky ve škole*, roč. 28, č. 7, s. 302–306.

6.2.3 Recenze

1983. Ondrej Nagaj: Prekrývanie tvári. *Slovenské pohľady*, 1983, roč. 99, č. 8, s. 126-128. (Recenze: Ondrej Nagaj: *Prekrývanie tvári*. Martin: Osveta, 1981.)

1983. Otázky literárnej vedy. *Pravda*, 1983 (8. 2. 1983), roč. 64, č. 32, s. 5. (Recenze: Z. Mathauser: *Literatúra a anticipácia*. Bratislava: Tatran, 1982.)

6.2.4 Editorická činnosť

1983. *Originál/preklad: interpretačná terminológia*. Konceptia a redakcia Anton Popovič. 1. vyd. Bratislava: Tatran. 362 s.

1983. *Komunikačné projekty literárnej vedy*. Štúdie vedeckovýskumného pracoviska literárnej a umeleckej komunikácie a experimentálnej metodiky. 1. vyd. Nitra: Pedagogická fakulta. 167 s. + Príloha k publikácii: *Bibliografia prác Antona Popoviča (Výber 1956-1982)*. Zost. Eva Preložníková.

1989. *O interpretácii umeleckého textu II*. (State z teórie literatúry.) 1. vyd. Nitra: Pedagogická fakulta. 360 s. Z rukopisu A. Popoviča zredigoval a do tlače pripravil J. Kopál.

6.2.5 Ohlasy na dílo doma (v Československu, resp. v ČR a SR)

6.2.5.1 Zmínky v monografiích

BEYLARD-OZEROFF, Ann – KRÁLOVÁ, Jana (eds.). 1998. *Translators' Strategies and Creativity: Selected Papers from the 9th International Conference on Translation and Interpreting, Prague, September, 1995: In Honor of Jiří Levý and Anton Popovič*. 9th International Conference on Translation and Interpreting (1995, Prague, Czech Republic). Amsterdam: John Benjamins Publishing.

ČEŇKOVÁ, Ivana – HRDLIČKA, Milan. 1995. *Bibliografie českých a slovenských prací o překladu a tlumočení*. 1. vyd. Praha : Jednota tlumočnicků a překladatelů. 120 s. ISBN 80-901698-8-0.

ĎURIŠIN, Dionýz. 1985. *Teória medziliterárneho procesu*. 1. vyd. Bratislava: Tatran. 288 s.

FOŘT, Bohumil. 2005. *Úvod do sémantiky fikčních světů*. 1. vyd. Brno: Host. 148 s.

GROMOVÁ, Edita. 2003. *Teória a didaktika prekladu*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Filozofická fakulta. 190 s. ISBN 80-8050-587-X.

GROMOVÁ, Edita – HRDLIČKA, Milan. 2004. *Antologie teorie uměleckého překladu*. 1. vyd. Ostrava: FF OU. 344 s. ISBN: 80-7042-667-5.

GROMOVÁ, Edita – MÜGLOVÁ, Daniela. 2005. *Kultúra – Interkulturalita – Translácia*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta. 102 s. ISBN 80-8050-946-8.

GROMOVÁ, Edita – RAKŠÁNYIOVÁ, Jana. 2005. *Translatologické reflexie*. 1. vyd. Bratislava: Book & Book. 74 s. ISBN 80-969099-2-4.

HOCHÉL, Braňo. 1990. *Preklad ako komunikácia*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 152 s. ISBN 80-220-0003-5.

HRALA, Milan (ed.). 2002. *Kapitoly z dejín prekladu*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0386-1.

HRDLIČKA, Milan. 1998. *Translatologický slovník*. 1. vyd. Praha, Bratislava: Jednota tlumočnicků a překladatelů. ISBN 80-902208-9-4.

KENÍŽ, Alojz. 2006. *35 rokov výučby prekladateľstva a tlmočníctva na Slovensku, 1970-2005*. 1. vyd. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského. 224 s. ISBN 80-967905-7-9.

KUSÁ, Mária. 2005. *Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru*. Bratislava: Ústav svetovej literatúry SAV. 1. vyd. 173 s. ISBN 80-88815-15-0.

MATEJOV, Fedor – ZAJAC, Peter (eds.). 2005. *Od iniciatívy k tradícii: Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť*. 1. vyd. Brno: Host. 416 s. ISBN 80-7294-149-6.

- MIKULA, Valér, et al. 1999. *Slovník slovenských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri. 526 s. ISBN 80-85983-57-5.
- MIKULA, Valér, et al. 2005. *Slovník slovenských spisovateľov*. 1. vyd. Bratislava: Kalligram. 652 s. ISBN 80-7149-801-7.
- PECHAR, Jiří. 1986. *Otázky literárního překladu*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 88 s.
- POSPÍŠIL, Zdeněk. 2005. *Sociosémiotika umělecké komunikace (česko-slovenská varianta)*. 1. vyd. Boskovice: nakladatelství František Šalé – ALBERT; Prostějov: Muzeum Prostějovska v Prostějově. 288 s. Habilitační práce. ISBN 80-7326-059-X (František Šalé – ALBERT), ISBN 80-86276-19-8 (Muzeum Prostějovska).
- ROSENBAUM, Karol, et al. 1984. *Encyklopédia slovenských spisovateľov*. 1. vyd. Bratislava: Obzor. 2 sv. (483, 536 s.).
- SABOLOVÁ, Dagmar (ed.). 1999. *Chiméra prekladania. Antológia slovenského myslenia o preklade I*. 1. vyd. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied; Ústav svetovej literatúry SAV. 236 s. ISBN 80-224-0562-0.
- SUWARA, Bogumiła. 2003. *O preklade bez prekladu*. 1. vyd. Bratislava: SAV. 176 s. ISBN 80-224-0752-6.
- VALENTOVÁ, Mária (ed.). 1993. *Metatext a preklad (Miscelaneá k nedožitým šesťdesiatym narodeninám Antona Popoviča)*. Výskumné materiály č. 39. 1. vyd. Nitra: Ústav literárnej a umeleckej komunikácie Fakulty humanitných vied Vysokiej školy pedagogickej v Nitre. 138 s. ISBN 80-88738-02-4.
- VALENTOVÁ, Mária (ed.). 2003. *Semiotické modelovanie sveta v umeleckom texte. Zošit prác o ikonickosti výrazu. K nedožitým sedemdesiatym narodeninám Antona Popoviča*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, Ústav literárnej a umeleckej komunikácie. ISBN 80-8050-786-4.
- VILIKOVSKÝ, Ján. 1984. *Preklad ako tvorba*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 240 s.
- VILIKOVSKÝ, Ján (ed.). 1986. *Preklad včera a dnes*. 1. vyd. Bratislava: Slovenský spisovateľ. 413 s.

6.2.5.2 Články

Anton Popovič jubiluje. *Slovenské pohľady*, 1983, roč. 99, č. 7, s. 157-158.

Zomrel Anton Popovič. *Slovenské pohľady*, 1984, roč. 100, č. 9, s. 159.

Pamiatke Antona Popoviča. *Slavica slovaca*, 1985, roč. 20, č. 4, s. 305.

GÁFRIK, Róbert. Polemika medzi Ďurišinom a Popovičom. *Slovak Review*, 2004, roč. 13, č. 2, s. 156-161.

- HOCHTEL, Braňo. Criticism of translation. *Slavica Slovaca*, 1987, roč. 22, č. 2, s. 160 - 165.
- HRDLIČKA, Milan st. Prof. PhDr. Anton Popovič, DrSc., 65. výročí narodení. *JTP – ToP*, září 1998, ročník IX, č. 42. ISSN 1210-4159.
- HVIŠČ, Jozef. Jubileum Antona Popoviča. *Slovenská literatúra*, 1983, roč. 30, č. 3, s. 263-265.
- JETTMAROVÁ, Zuzana. 2005. East Meets West: On Social Agency in Translation Studies Paradigms. In *New Trends in Translation Studies. In Honour of Kinga Klaudy*. Edited by Krisztina Károly and Ágota Fóris. Budapest: Akadémiai Kiadó. ISBN 963-05-8257-0. Str. 95-105.
- KNĚZEK, Libor. Za Antonom Popovičom. *Nové slovo*, 1984, roč. 26, č. 27. (Nedeľa, príloha Nového slova, č. 27, s. 2.)
- KOPÁL, Ján. Za Antonom Popovičom. *Slavica slovaca*, 1984, roč. 19, č. 4, s. 379-380.
- KUSÁ, Mária. 2001. Slovenské myslenie o preklade. In *Philologica 52: biblické žalmy a sakrálné texty v prekladateľských, literárnych a kultúrnych súvislostiach*. Preklady biblických žalmov v kontexte problematiky prekladov sakrálnych textov a ich ohlasov v literatúre. Medzinárodná konferencia. Budmerice, 18.-19.2.2000. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Bratislava: FFUK. S. 43-50. ISBN 80-223-1588-5.
- LIBA, Peter. Za profesorom Antonom Popovičom. *Hlas ľudu*, 1984, roč. 30, č. 156 (4. 7. 1984), s. 3.
- MATHAUSER, Zdeněk. K padesátinám Antona Popoviče. *Estetika*, 1983, roč. 20, č. 3, s. 184-185.
- MATHAUSER, Zdeněk. Za profesorem Antonem Popovičem. *Estetika*, 1984, roč. 21, č. 4, s. 267-269.
- MAŤOVČÍK, Augustín. 2000. Album zabúdaných osobností: Popovič, Anton. *Literárny týždenník*, 2000, roč. 13, č. 23, s. 8. ISSN 0862-5999.
- MIKO, František. Päťdesiatročné jubileum Antona Popoviča. *Slavica slovaca*, 1983, roč. 18, č. 2, s. 215 - 216.
- OBERT, Viliam. Životné jubileum Antona Popoviča. *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 1983/1984, roč. 30, č. 5, s. 151.
- PRELOŽNÍKOVÁ, Eva. In memoriam Anton Popovič. *Československá rusistika*, 1985, roč. 30, s. 93.
- PRELOŽNÍKOVÁ, Eva. Komunikačná koncepcia prekladu a zahraničný kontext (K ohlasom na prácu A. Popoviča). *Slavica Slovaca*, 1985, roč. 20, č. 4, s. 306-324.
- PRELOŽNÍKOVÁ, Eva. Výberová bibliografia prekladov prác A. Popoviča a ohlasov v zahraničí (1964-1984). *Slavica slovaca*, 1985, roč. 20, č. 4, s. 319-324.

PRELOZNÍKOVÁ, Eva. Slovak Translation Studies Abroad. *Slavica Slovaca*, 1987, roč. 22, č. 2, s. 166 - 176.

RAKŠÁNYIOVÁ, Jana. Quelques aspects de la théorie de la traduction du texte technique. *Slavica Slovaca*, 1987, roč. 22, č. 2, s. 177 - 186.

ROSENBAUM, Karol. Za Antonom Popovičom (1933-1984). *Romboid*, 1984, roč. 19, č. 10, s. 69-71.

SLOBODNÍK, Dušan. Za Antonom Popovičom. *Pravda*, 1984, roč. 65, č. 155 (3. 7. 1984), s. 5.

SOTÁK, Michal. Za prof. Antonom Popovičom. *Ruštínár*, 1984, roč. 19, č. 8, s. 26-27.

VALENTOVÁ, Mária. O vedeckom diele Antona Popoviča. *Slovenská literatúra*, 1993, roč. 40, č. 4, s. 310–313.

VALENTOVÁ, Mária. Zmysel pre literárnu metakomunikáciu (K nedožitým šesťdesiatinám Antona Popoviča). *Romboid*, 1993, roč. 28, č. 7, s. 55-57.

VILIKOVSKÝ, Ján. Allusion and translation: the alien word. *Slavica Slovaca*, 1987, roč. 22, č. 2, 118 - 128.

ZAJAC, Peter. Za profesorom Antonom Popovičom (27.7.1933 – 24.6.1984). *Slovenská literatúra*, 1984, roč. 31, č. 6, s. 556-557.

ZAJAC, Peter. Creativity of translation. *Slavica Slovaca*, 1987, roč. 22, č. 2, s.155 - 159.

ZELENKOVÁ, Anna. Vedecký seminár k nedožitým sedemdesiatinám Antona Popoviča. *Slavia*, 2003, roč. 72, č. 4, s. 473-475.

ŽILKA, Tibor. "Päťdesiatnik Anton Popovič". *Romboid*, 1983, roč. 18, č. 8, s. 55-57.

ŽILKA, Tibor. "Za Antonom Popovičom". *Slovenské pohľady*, 1984, roč. 100, č. 9, s. 120-122.

6.2.5.3 Recenze

BŽOCH, Jozef. Originál – preklad. *Lud*, 1984, roč. 37, č. 78 (31. 3. 1984), s. 4. (Recenze: Anton Popovič: *Originál - preklad*. Bratislava: Tatran, 1983.)

HÄSSNER, Wolfgang. Popovič, Anton: Komunikačné projekty literárnej vedy. *Slovenská literatúra*, 1984, roč. 31, č. 2, s. 171-177. (Recenze: Anton Popovič: *Komunikačné projekty literárnej vedy*. Nitra: Pedagogická fakulta, 1983.)

HOCHTEL, Igor. Anton Popovič: Komunikačné projekty literárnej vedy. *Romboid*, 1983, roč. 18, č. 12, s. 86. (Recenze: Anton Popovič: *Komunikačné projekty literárnej vedy*. Nitra: Pedagogická fakulta, 1983.)

KAPSOVÁ, Eva. Anton Popovič: Komunikačné projekty literárnej vedy. *Slovenské pohľady*, 1984, roč. 100, č. 3, s. 136-138. (Recenze: Anton Popovič: *Komunikačné projekty literárnej vedy*. Nitra: Pedagogická fakulta, 1983.)

MACUROVÁ, Alena. Inspirace lingvistikou a pro lingvistiku. *Slovo a slovesnost*, 1984, roč. 45, č. 4, s. 346-348. (Recenze: Anton Popovič: *Komunikačné projekty literárnej vedy*. Nitra: Pedagog. fak., 1983).

MELICHER, Jozef. Originál – preklad. *Nové knihy*, 1984, č. 21, s. 2. (Recenze: Anton Popovič: *Originál - preklad*. Bratislava : Tatran, 1983.)

ŽILKA, Tibor. Anton Popovič a kolektív: Originál - preklad. *Slovenské pohľady*, 1985, roč. 101, č. 1, s. 124-127. (Recenze: Anton Popovič: *Originál - preklad*. Bratislava: Tatran, 1983.)

6.2.6 Ohlasy na dílo v zahraničí

6.2.6.1 Zmínky v monografiích

BAKER, Mona (ed.). 1998. *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*. 1st edition. London: Routledge.

BASSNETT-McGUIRE, Susan. 1980. *Translation Studies*. 1st edition 1980, revised 1991, 3rd edition 2002. London: Routledge; New York: Methuen. ISBN 0-415-06528-3.

BROECK, Raymond van den – LEFEVERE, André. 1979. *Uitnodiging tot de vertaalwetenschap*. 1st edition (reprint 1984). Muiderberg: Dick Coutinho. 202 s.

GENTZLER, Edwin. 1993. *Contemporary Theories of Translation*. 1st edition (2nd edition 2001). London: Routledge. 224 s. ISBN 1853595136.

HÄSSNER, Wolfgang – PUBANZ, Benno – POPOVIČ, Anton (eds.). 1983. *Literarische Bildung. Literarische Kommunikation*. Beiträge aus den Forschungskollektiven BRD – Kinder- und Jugendliteratur, Güstrow, DDR; Kabinett für Literaturkommunikation, Nitra, ČSSR. Potsdam. 212 s.

HERMANS, Theo. 1999. *Translation in Systems. Descriptive and Systemic Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing. 1st edition. ISBN 1-900650-11-8. ISSN 1365-0513.

HOLMES, James S. 1988. *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Edited by Raymond van den Broeck. 1st edition. Amsterdam: Rodopi. 117 s. Approaches to Translation Studies; volume 7. ISBN 90-6203-739-9.

PRUNČ, Erich. 2001. *Einführung in die Translationswissenschaft. Band 1: Orientierungsrahmen*. 1. Aufl. Graz: Selbstverlag, Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft. 388 s. ISBN 3-901540-03-2.

SHUTTLEWORTH, Mark – COWIE, Moira. 1997. *Dictionary of Translation Studies*. 1st edition. Manchester, UK: St. Jerome Publishing. ISBN 1-900650-03-7.

STOLZE, Radegundis. 2001. *Übersetzungstheorien: eine Einführung*. 3., aktualisierte Auflage (1. Auflage 1994; 2., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage 1997). Tübingen: Gunter Narr Verlag. S. 292. ISBN 3-8233-4956-2.

TOURY, Gideon. 1980. *In Search of a Theory of Translation*. 1st edition. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics and Semiotics, Tel Aviv University. 159 s. ISSN 0333-7367.

TÖTÖSY de ZEPETNEK, Steven. *Comparative Literature: Theory, Method, Application*. Amsterdam: Rodopi, 1998. 296 s.

6.2.6.2 Články

Izdavački anachronizm i kritičko vrednovanje. *Mostovi*, 1983, roč. 14, č. 53-54, s. 61-62.

Kommunikativer Aspekt und literarische Diachronie. In *Literarische Bildung. Literarische Kommunikation*. Beiträge aus den Forschungskollektiven BRD – Kinder und Jugendliteratur, Güstrow, DDR; Kabinett für Literaturkommunikation, Nitra, ČSSR. HÄSSNER, Wolfgang – PUBANZ, Benno – POPOVIČ, Anton (eds.). 1. Auflage. Potsdam, 1983. S. 39-58.

Definicija pojma prevod. (Teze.) *Mostovi*, 1983, roč. 15, č. 3 (59), s. 126-130. Preklad z ruštiny Neda Nikolic-Bobic.

Metatekst kao model međutekstovnog nadovezivanja. *Mostovi*, 1984, roč. 15, č. 3 (59), s. 132-142. Preklad zo slov. Michal Harpaň.

Tradicija u književnog komunikaciji. *Mostovi*, 1984, roč. 15, č. 3 (59), s. 132-142. Preklad z angl. Svetozar M. Ignjačević.

From J. Levý to Communicational Didactics of Literary Translation. In *Die Theorie des Übersetzens und ihr Aufschlußwelt für die Übersetzungs- und Dolmetschdidaktik*. Akten des Internationalen Kolloquiums der AILA, Saarbrücken, 25.-30.7.1983. WILLS, Wolfram. THOME, Gisela (Hrsg.). 1. Auflage. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1984. S. 98-104.

Modelovanje slike sveta u tekstu. *Književna reč*, 1984, roč. 13, č. 238-240, s. 24-25.

HÄSSNER, Wolfgang. Zum Erscheinen des Wörterbuchs literaturmusealer Kommunikation in einer dreisprachigen Ausgabe. (*Pojmoslovie literárnomuzejnej komunikácie*. Dolný Kubín, Nitra 1979.) *Neue Museumskunde*, 1983, roč. 26, č. 4, s. 278-280.

MOKIJENKO, V. M. Popovič, A.: Problemy chudožestvennogo perevoda. (Moskva, Vysšaja škola 1980. 199 s.) *Voprosy jazykoznanija*, 1983, roč. 31, č. 2, s. 138-140.

JANIČIJEVIĆ, J. Fragmenty o Antonu Popoviču. *Mostovi*, 1984, roč. 15, č. 3 (59), s. 121-125.

TEŠIĆ, G. In memoriam Anton Popovič (1933-1984). *Književna reč*, 1984, roč. 13, č. 238-240, s. 25.